

**OKVIR
NOVOG KURIKULUMA
KOSOVA**

- predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje -

Bela knjiga za javnu diskusiju

Prishtinë-Pristina, 2001.

Lansiranje Okvira novog kurikulumu Kosova za javnu diskusiju na Internetu

Nakon deset godina od "paralelnog" sistema obrazovanja, i rata u slučaju kosovskog društva, sistem obrazovanja na Kosovu se suocava sa novim mogućnostima i izazovima. Kako je poznato veći deo populacije je svesno važnosti ciljeva reformskih procesa koji treba da dovedu do obnove odnose kosovskog društva uključujući ga u međunarodne tokove razvoja, stvarajući preduslove za brzi društveni i ekonomski razvoj. U nameri da ostvari sustinsku reformu obrazovanja i vaspitanja, Odeljenje za obrazovanje i nauku UNMIK-a, prošle godine je iniciralo takozvanu "strategiju vodećih agencija"-kao organizovani način podrške, raznih organizacija, promenama u obrazovanju. Krajem 2000-te godine, UNICEF-ova kancelarija na Kosovu, pozvana je da preuzme vodeću ulogu oko poslove razvoja kurikulumu Kosova. UNICEF-u je poverena dužnost razvoja projekta reforme kurikulumu imajući u vidu dva glavna zadatka:

1. Razvoj Okvira novog kurikulumu, glavne pravce razvoja reforme kurikulumu i poboljšanje kvaliteta sistema obrazovanja i ravnopravnosti školovanja kao osnove razvoja znanja/ucenja, ciljeva i zadataka, sadržaja i metodologije nastave/ucenja, kao i postupaka vrednovanja i ocenjivanja (novembar 2000-jesen 2001.).
2. Razvoj novih preporuka/smernica za predškolsko obrazovanje, kao i novih kurikulumu nastavnih predmeta za osnovnu školu u svim kurikulumu oblastima (jesen 2001-2002.).

U saglasnosti sa nacelima UNICEF-ove kancelarije za Kosovo, proces organizacije razvoja kurikulumu je sacinjena za stanovništvo Kosova. U prvoj fazi, organizovana je Osnovna grupa u okviru Odeljenja za obrazovanje i nauku koja je imala za zadatak razvoj kurikulumu Kosova.

UNICEF-ova kancelarija na Kosovu je podržala rad Grupe u finansijskom i profesionalnom pogledu.

U organizaciji IBE-Medjunarodnog biroa za obrazovanje (UNICEF) članovi Osnovne grupe su, učestvovali na intenzivnom opstem kursu za razvoj kurikulumu.

U nameri da pomogne Osnovnoj grupi u radu i završetku pripreme kurikulumu, Kancelarija UNICEF-a na Kosovu je, angazovala medjunarodnog savetnika za kurikulum koja je pocela rad u marta 2001. godine.

UNICEF-ova kancelarija na Kosovu je, takodje, omogucila Odeljenju za obrazovanje i nauku, organizaciju niza javnih konsultacija u razlicitim fazama razvoja Okvira novog kurikulumu Kosova.

U septembru 2001. godine, dat je na javnu raspravu Okvir novog kurikulumu Kosova, kao bela knjiga za raspravu, koja je izdata na tri jezika: na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. U periodu od dva meseca nastavno osoblje, ucenici, roditelji i drugi zainteresovani za obrazovanje pozvani su da daju primedbe misljenja i sugestije u cilju poboljsanja teksta kurikulumu, pre zavrsetka njegove finalne verzije.

Verujemo da proces razvoja kurikulumu na Kosovu predstavlja vredno iskustvo, ne samo za populaciju Kosova, nego i za prostore balkana. U raznim aspektima, Okvir novog kurikulumu Kosova, predstavlja prvi i jedinstveni dokument ove vrste na Balkanu, koji

ima za cilj da utvrdi ključne parametre za stabilan i dinamičan proces reforme kurikuluma. Kao osnovni dokument politike razvoja kurikuluma on će služiti kao baza za razvoj kurikuluma nastavnih predmeta, novih orijentacija za vrednovanje i ocenjivanje i obnovu nastave i učenja. Okvir će imati uticaja i na način organizacije škole i poboljšanje odnosa na relaciji škola-društvena zajednica.

Sada imamo zadovoljstvo da damo na javnu raspravu, Okvir novog kurikuluma Kosova i putem web site.

Svi oni koji žele da doprinesu javnoj raspravi u ovoj fazi konsultacija, pozivaju se da daju povratne informacije, imajući u vidu sledeće:

- Sta je vredno u Dokumentu ?
- Sta nedostaje u Dokumentu ?
- Sta bi trebalo menjati (u strukturi, jeziku, sadržaju) ?
- Sta bi trebalo obraditi sa više pažnje (ili pojasniti) ?

Vase povratne informacije (na albanskom, engleskom ili srpskom jeziku) možete poslati na sledeću adresu: G-dja. Dakmara Georgescu, međunarodni savetnik za kurikulum (dakmara_georgesku@yahoo.com);

(G-dja. Luljeta Belegu-Demjaha, privremeni službeni saradnik za kurikulum (lulebd@hotmail.com); G-din Ramush Lekaj, član Osnovne grupe (ramushl@hotmail.com))

Osnovna grupa kurikuluma, Odeljenje za obrazovanje i nauku

Lindita Ibishi Boshtrakaj - sluzbeni saradnik za kurikulum

Luljeta Belegu Demjaha - sluzbeni saradnik za kurikulum (privremeni)

Clanovi:

Anton Gojani

Arber Salihu

Azem Azemi

Feime Llapashtica

Hajrije Devetaku

Mehmet Guri

Nehar Šiško

Ramush Lekaj

Shqipe Gashi

Savetnik za kurikulum: Dakmara Georgescu, UNICEF - kosovsko odeljenje/UNMIK -ONK

Osnovna grupa kurikuluma je zahvalna Kosovskom odeljenju UNICEF -u vodecoj agenciji za razvoj kurikuluma za istinski ukazanu podrsku.

Clanovi Osnovne grupe kurikuluma su, takodje, zahvalni pojedincima, organizacijama i ustanovama koji su svojim sugestijama I primedbama doprineli poboljsanju teksta kurikuluma.

(vidi Dodatak pod.l.)

Predgovor

Od početka svoje delatnosti na Kosovu, Odeljenje za obrazovanje i nauku, podrzavalo je reformu obrazovanja u dve ravni:

1. Uključivanju lokalnih eksperata i specijalista u ostvarivanje osnovnog zadatka oblikovanja novih struktura; i
2. Odredjivanju "vodećih agencija" koje pomažu delatnosti odeljenja i nastoje da primenjuju i prate njihov rad čineći njihove programe postojanim i ostvarivim.

One, zajedno sa nasom grupom za kurikulum, vodjene UNICEF-om i sa jednom uvaženom lokalnom ekipom sačinjavali su idealnu kombinaciju.

Ovo što se sada prezentuje, jeste prvi sveobuhvatni korak, ali, ne i glavni završni plan. Kurikulum ne opravdava užurbane korake u odnosu na jedan ili više programa jer je to proces koji se nastavlja.

Vredan kurikulum je "sistem" koji zavisi od sredine. On može uključiti sasvim različite elemente kao što su: obuka nastavnog osoblja, kvalitetne standarde, politička predviđanja i tradiciju.

Za Kosovo, veoma je bitna podudarnost sa reformama u celoj Evropi, a naročito sa reformama na Balkanu.

U budućnosti, neće postojati usamljene oaze obrazovanja jedni pored drugih.

Naprotiv, postojeća mreža obrazovanja koju sačinjava uravnoteženost opsteprihvaćenih standarda i lokalnih posebnosti.

Od početka je, uloga međunarodnih faktora i UNICEF-a, usredsređena na ovaj aspekt "evropeizacije". To podrazumeva velike promene u metodologiji, didaktici i praktičnoj primeni kurikuluma. To, takodje, podrazumeva samosvest o novim sadržajima, razmišljanjima i usavršavanjima, kao i novim modelima praktične nastave, pristupima usredsređenim ka učeniku, kao i ostvarivanje težnji za civilnim društvom u učionicama i školama.

Da li je to demokratski kurikulum. Ne, nije. Ali, kurikulum u demokratskom društvu se znatno razlikuje i mnogo je bolji od njegovih alternativa u ustrojstvima diktatorskih i autoritarnih država.

Da li je moguć i poželjan jedinstveni kurikulum. Da, ali samo unutar granica datih kroz autonomiju obrazovanja u mikrosocijalnoj ukupnosti uzajamnih aktivnosti nastavnika-učenika, i na dijalektici između raznovrsnih osnovnih opcija koji proizilaze iz individualnih i zajedničkih prava i prioriteta.

Homogenizacija nije vrednija od svega. Jedno društvo kao što je kosovsko, ne može da prevlada sliku nestrukturiranog kurikuluma sa primitivnom mešavinom tradicionalnih, individualnih i kolektivnih ostataka. Kurikulum u suštini i njegovoj posebnosti ne zamenjuje delatnost programa (silabusa) koji treba da bude otvoren prema konkretnim zahtevima koji prizilaze iz stvarnosti. Pre svega, odvažne, humane i otvorene

ličnosti treba da budu na čelu izrade programa. Moguće je da oni individualno mogu to da izrade za jednu školu ili razred, imajući u vidu određene okolnosti i uslove.

Kako govori Arend Hannah: "Racionalno polazište politike je sloboda." Za kurikulum Kosova ove reči se mogu preinačiti kao "Racionalno polazište našeg kurikulumuma je prosvetljeni građanin u građanskom društvu."

Mixhael Daxner
Medjunarodni kopretrsedavajući
Odeljenja za obazovanje i nauku
UNMIK

Predgovor

Zivimo u svetu brzih promena, ali i velikih mogućnosti. Ovo pretpostavlja da kretanja u oblasti obrazovanja treba usredsrediti ne samo na ponovnu izgradnju, nego i na oživljavanje celog sistema obrazovanja, kako bi se stvorili uslovi za razvoj novih vrednosti mladih Kosova.

Polazaci od toga, glavni zadatak reforme obrazovanja treba da bude osposobljavanje mladih generacija za mogućnost prilagodjavanja novim okolnostima radi uspešnog savladavanja dolazecih izazova. Svesni smo da naša dvogodišnja nastojanja najavljuju dobre rezultate ali ostaje još mnogo toga da se uradi. U tom smislu, razvojem kurikuluma, obavljen je veliki deo posla. Imajući u vidu da je kurikulum zamajac razvoja obrazovanja, on treba da bude rezultat širokog procesa konsultacija i treba da odlikava poverenje u mladu generaciju kao vodeću snagu zemlje. Pitanja koja tretira ovaj okvir pretpostavljaju hrabar prilaz promenama u obrazovanju i vaspitanju, kao i ogromno poverenje prema mladima, a samim tim i prema nastavnom osoblju i školskim upraviteljima. Ovaj dokument je jasan izraz ciljeva i metodologija nastave, ali se oni mogu ostvariti samo onda kada različiti subjekti društva ukazu svoju podršku i prihvate ga kao zajednički projekat.

Zadnji je čas da ozbiljnije shvatimo našu ulogu u stvaranju zdrave osnove za buduće generacije, zdravu osnovu za gradnju demokratskog društva čije je opredeljenje učenje. Koristimo priliku da se zahvalimo svima koji su pomogli i podržali proces razvoja kurikuluma do ove faze i da čestitamo svima koji su predano radili na uspostavljanju najvažnijeg mehanizma u oblasti obrazovanja.

Naim Rustemi
Potpredsednik Odeljenja za obrazovanje i nauku

PREDLOŽENA STRUKTURA OKVIRA NOVOG KURIKULUMA KOSOVA

Obrazovanje, kurikulum i izazovi sveta koji se menja

Poglavlje I – Okvir novog kurikuluma Kosova

- Potrebe i uslovi za novi kurikulum Kosova
- Karakteristike novog kurikuluma
 - Okvir novog kurikuluma Kosova: sadržaj i funkcije
 - Principi za razvoj novog kurikuluma
 - Uloga Osnovnog kurikuluma u orijentaciji školskih aktivnosti
- Opšti ciljevi obrazovanja na Kosovu

Poglavlje II – Obrazovni sistem: Ciljevi i rezultati

- Nova struktura obrazovnog sistema: Posledice na razvoj kurikuluma
- Ciljevi i rezultati za različite formalne nivoe obrazovanja (prema šemi 5+4+3) i ključne faze kurikuluma

Poglavlje III – Ciljevi i medjukurikularna pitanja

- Medjukurikularna pitanja
- Medjukurikularna pitanja i pristupi

Poglavlje IV – Kurikularne oblasti

- Osnovni kurikulum i deo kurikuluma po izboru/deo kurikuluma koji određuje škola/,
- Oblasti kurikuluma i opis predmeta: Ciljevi i značaj za razvoj učenika,
- Oblasti kurikuluma i predmeti: Kurikulum, upravljanje nastavnim planom u skoli.

Poglavlje V – Posebne odredbe kurikuluma

- Fleksibilna i celovita rešenja
- Posebne odredbe kurikuluma

Poglavlje VI – Pedagoški principi sprovođenja Okvira novog kurikuluma Kosova

- Školska organizacija – kako škola treba da funkcioniše da bi odgovorila zahtevima novog kurikuluma
- Nastava i učenje: metodološke smernice
- Ocenjivanje i evaluacija
- Dačke aktivnosti

Poglavlje VII– Uputstva za razvoj kurikuluma po nastavnim predmetima

- Razvoj kurikuluma nastavnih predmeta prema Okviru novog kurikuluma Kosova
- Struktura kurikuluma nastavnih predmeta

Poglavlje VIII – Uputstva za pisanje novih udžbenika i drugih pomoćnih nastavnih sredstava

- Korisćenje udžbenika i nastavnih sredstava u procesu nastave/ucenja
- Izvorista novog kurikuluma u dizajniranju udžbenika i drugih nastavnih sredstava
- Pedagoški kriterijumi za razvoj, izbor i upotrebu nastavnih sredstava

Poglavlje IX - Uputstva za primenu i raspored implementacije. Smernice za prelazni period

- Scenario implemetacije
- Uputstva za prelazni period

BIBLIOGRAFIJA

OBRAZOVANJE, KURIKULUM I IZAZOVI SVETA KOJI SE MENJA

Savremena društva i obrazovni sistemi imaju tendenciju da obrazovanje smatraju jednim od najznačajnijih ljudskih bogatstava i da u potpunosti koriste njegove potencijale kako bi pomogli ljudima da se suoče s izazovima savremenog sveta. U Delorovom izveštaju (Delors Report) UNESCO-u "Obrazovanje: unutrašnje bogatstvo" (UNESCO, 1996), u skladu sa savremenim svetskim tendencijama, ukazano je na četiri stuba obrazovanja: naučiti kako da se zna, naučiti kako da se radi, naučiti kako da se opstane i naučiti kako da se živi zajedno s drugima. Pored toga, nedavno je UNICEF ukazao na postojanje petog stuba: naučiti kako menjati sebe i svoje društvo. To znači ne samo prihvatiti realnost i uskladiti se s njom, već i menjati je, uz korišćenje sposobnosti stečenih obrazovanjem.

U skladu s potrebom da se obezbede odgovarajuće reakcije na izazove savremenog sveta, reforma kurikuluma i njegov permanentni razvoj cine najvažniji deo interesovanja obrazovnih vlasti i građanskog društva u mnogim zemljama.

Kurikulum je jedan od najvažnijih sredstava za obezbedjenje kvalitetnog i ravnopravnog obrazovanja za sve građane određenog društva bez obzira na pol, etnicku pripadnost, boju kože, društveni položaj ili druge razlike.

Kurikulum kao otelotvorenje koherentne artikulacije namera i ciljeva, sadržaja i metoda nastave i učenja i osnova za ocenjivanje i evaluaciju. Kurikulum predstavlja ne samo odraz datog društva i kulture, već i projekciju budućeg izgleda tog društva. On, takođe, predviđa kako će učenici biti uspesniji radi savladavanja različitih izazova i stvarnih životnih situacija.

Odredbe kurikuluma bave se važnim pitanjima kao: Šta bi učenici trebalo da znaju sada i u budućnosti? One se bave onim što se smatra vrednim: kako će učenici naučiti da žive u zajednici sa drugim ljudima i kako će se osposobiti da u potpunosti razvijaju svoje potencijale. Odredbe kurikuluma treba da pomognu učenicima da aktivno i kompetentno doprinose dobrobiti svoga društva i svojoj sopstvenoj dobrobiti kao pojedinaca. S ove tačke gledišta, razvoj kurikuluma je od velikog značaja za svako društvo i zbog toga treba da bude rezultat svestranog i odgovornog procesa dogovaranja među svima koji su za to zainteresovani.

Stalna potreba da se kurikulum menja i da se njegove namere i ciljevi redefinišu povezane su s promenama koje se događaju u društvu, privredi, politici, nauci i tehnologiji. Posledice svega toga su:

- nove potrebe društva;
- promene na berzi rada;
- tehnološke inovacije;
- promene u aspiracijama u vezi sa znanjem i veštinama koje učenici treba da steknu u školi;
- promene u stavu ljudi o tome šta je neophodno za uspešnu nastavu i učenje;
- promene u društvenom kontekstu obrazovanja.

Povećani naglasak na kvalitet obrazovanja i pravičnost odredbi koje se odnose na obrazovanje širom sveta odražava se u različitim iskustvima stečenim kroz različite sisteme obrazovanja. Poslednjih nekoliko decenija došlo je do značajnog povećanja broja

dece i mladih ljudi kojima je dostupno osnovno, srednje i više obrazovanje. U mnogim zemljama trajanje obaveznog školovanja je produženo i veći naglasak je stavljen na pristupe nastavi i učenju koji zadovoljavaju različite potrebe pojedinaca.

Više nego ikada društvo očekuje da škole osposobe decu i mlade ljude za produktivan život pun smisla u složenosti društva koje se stalno menja. Zahtevi kurikuluma i pedagoških metoda se sve više posmatraju iz ugla potreba za **doživotnim obrazovanjem** i sa stajališta da formalno obrazovanje može biti efikasnije u uspesnijoj pripremi mladih generacija.

Mesto i uloga obrazovanja, nastave i učenja se redefinišu kako bi formalno obrazovanje bilo u stanju da pomogne mladim ljudima da zadovolje svoje potrebe i aspiracije uz istovremeni kompetentan i odgovoran doprinos dobrobiti društva u celini.

U savremenom svetu nije moguće obezbediti, samo kroz školsko obrazovanje, potrebna znanja i veštine za celi život. Škole mogu da obezbede osnovu za obrazovanje i da pripreme dete za proces učenja koji traje kroz celi život.

U savremenom svetu, funkcije škole moraju se ponovo razmatrati. Škole su mesta gde učenici dobijaju sistematsko i korisno znanje i osnovne veštine koje će im omogućiti da što efikasnije koriste svoje znanje u različitim situacijama uz kreativno rešavanje problema. Nove funkcije uključuju ohrabivanje za samostalan rada i razvoj smisla odgovornosti za sopstveni život, za druge, za društvo i za životnu sredinu.

Škole ne treba da budu mesta gde se deca i mladi ljudi zatrpavaju činjenicama i informacijama koje nisu relevantne za njihove potrebe i interesovanja, već mesta za njihov lični razvoj kao članova modernog demokratskog društva.

Škole treba da budu mesta gde su učenici, na sistematski način, izloženi procesu učenja. **Ovaj proces učenja ne treba da bude usmeren samo prema informacijama, već treba da ravnomerno obezbedjuje, znanja, veštine, vrednosti i stavove.** U školama, prirodnu želju i spremnost mladih ljudi da uče treba stalno negovati i stimulisati. Odredbe kurikuluma, kao i funkcionisanje škole i njene aktivnosti, treba da doprinesu na najbolji mogući način, negovanju obrazovanja kao jedne od značajnijih ljudskih vrednosti s tačke gledišta društvenog i ličnog razvoja.

POGLAVLJE I – NOVI KURIKULUM KOSOVA

I-1. Potrebe i uslovi za novi kurikulum Kosova

I-2. Karakteristike novog kurikuluma

I-2.1. Okvir novog kurikuluma Kosova: sadržaj i funkcije

I-2.2. Principi za razvoj novog kurikuluma

I.2.3 Uloga jezgra kurikuluma u orijentaciji školskih aktivnosti

I-3. Opšti ciljevi obrazovanja na Kosovu

I-1. Potrebe i uslovi za novi kurikulum Kosova

Posle dugog perioda krize, kosovsko društvo je danas suočeno s novim izazovom koji je posledica potrebe da se ponovo poveže s tekućim međunarodnim aktivnostima. U sektoru obrazovanja, reforma kurikuluma predstavlja jedan od odgovora novom razvoju događaja u kosovskom društvu. Proces reforme kurikuluma ima za cilj da poboljša kvalitet i poveća pravičnost obrazovnih usluga za sve učenike i da ponovo poveže obrazovni sistem s tendencijama i pitanjima vezanim za nedavne reforme obrazovanja u drugim naprednim sistemima.

Reforma kurikuluma mora da obrati pažnju na očuvanje vrednih i karakterističnih iskustava kosovskog obrazovnog sistema dopunjujući i prilagođavajući ga pozitivnim iskustvima, koja su se razvila u naprednim sistemima, poslednjih decenija. Ovo je dokumentovano nekim analizama (vidi Aneks 1, Izvodi iz različitih izveštaja i analiza kosovskog kurikuluma i udžbenika).

Pre 1990. godine, ustavna reforma na saveznom nivou iz 1974. dala je stanovništvu Kosova kontrolu nad sadržajem kurikuluma i upravu nad sistemom obrazovanja. Na ovaj način, kosovski Albanci mogli su da vrše promociju sopstvene kulture i istorije kroz obrazovanje. Ali, osamdesetih godina, jugoslovenske reforme na saveznom nivou imale su tendenciju ka ponovnoj centralizaciji kontrole nad sistemom obrazovanja uvođenjem unificiranih i obaveznih osnovnih sadržaja i prenošenjem nadležnosti za odlučivanje o nastavnom planu u Beograd. Ukidanje kosovske formalne autonomije i prihvatanje srpskog ustava iz 1990. godine, doveli su do stvaranja "paralelnog" sistema obrazovanja kao oblika građanske neposlušnosti.

Jedna od pozitivnih posledica uvođenja ovog "paralelnog" sistema obrazovanja bila je konsolidacija decentralizovanog upravljanja i finansiranja, što je već postojalo u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Ipak, bilo je i drugih, manje pozitivnih posledica, kao što je veliko preopterećenje školskog prostora, korišćenje zgrada koje nisu građene kao škole i stambenih jedinica, slaba kontrola kvaliteta obrazovanja. U isto vreme, došlo je do opadanja broja upisanih đaka, naročito na nižem nivou, zbog migracija i stope napuštanja školovanja.

Za vreme "paralelnog" sistema, od 1991. do 1992. godine, poslednja revizija predmeta kurikuluma obavljena je pod nadzorom Ministarstva za obrazovanje, nauku i kulturu

Kosova. Kurikulumi po predmetima urađeni su za različite razrede i oblasti školovanja u pokušaju da se povrati kontrola nad sadržajima kurikuluma. Neki od novih kurikuluma nastavnih predmeta urađeni su zajedno sa stručnjacima za kurikulum iz Albanije, a novi udžbenici uveženi iz Albanije revidirani su kako bi bolje odgovarali potrebama na Kosovu. Ovi kurikulumi nastavnih predmeta napisani su bez odgovarajućeg okvira kurikuluma i imali su za cilj da detaljno predstave nastavne sadržaje to jest, sadržaje učenja, a ne da utvrđuju ciljeve i očekivane rezultate učenja.

Više od jedne decenije, "paralelni" sistem je opstao zahvaljujući žrtvovanju nastavnika (čije su plate bile neredovne), radu administrativnog osoblja i društvu kao celini, čime je dat značajan doprinos očuvanju kosovskog sistema obrazovanja tokom ovih teških godina. Ali, u isto vreme, poslednja decenija predstavljala je period u kome je kosovski obrazovni sistem bio izolovan od savremenih, međunarodnih razvojnih tendencija i reformi obrazovanja što je kao posledicu imalo izolovanost nastavnika i nemogućnost praćenja stručnih inovacija kao što su: metodološki postupci koji u centar nastavnog procesa stavljaju učenika ili interaktivne metode nastave.

Uzimajući u obzir stručne analize kosovskih i međunarodnih tela, mišljenja vodećih stručnjaka za obrazovanje, kao i mišljenja učenika, roditelja i svih drugih koji su zainteresovani za obrazovanje, utvrđeni su sledeći razlozi za reformu kosovskog kurikuluma:

- Potreba čuvanja vredne tradicije i iskustava kosovskog obrazovnog sistema prilikom njihovog povezivanja s najnovijim međunarodnim razvojnim tendencijama u oblastima kurikuluma, metodološkog pristupa nastavi i udžbenicima;
- Svrha i ciljevi obrazovanja mladih u kosovskom obrazovnom sistemu moraju se jasno definisati, kao osnova za dalji razvoj kurikuluma kao osnovnog parametra i osnove za ocenjivanje i evaluaciju onoga šta su učenici naučili.
- Potreba za obezbeđivanjem opšte orijentacije nastavnika, učenika, autora skolskih udžbenika, recenzenata i drugih faktora zainteresovanih za organizaciju nastave/učenja u formalnom obrazovanju putem dokumenta –Okvira novog kurikuluma Kosova. Ovaj dokument, kao najvažniji akt obrazovanja prema odredbama kurikuluma, rezultat je širokog procesa konsultacija u društvu i izražava zajedničku viziju svih zainteresovanih faktora obrazovanja o spremnosti mladih za suočavanje sa izazovima savremenog sveta;
- Novi kurikulum ima za cilj da učenicima pruži znanje i veštine iz perspektive permanentnog (doživotnog) obrazovanja u društvu koje je opredeljeno za obrazovanje. Zbog složenosti savremenog sveta, učenje se više ne može svoditi samo na vreme provedeno u formalnim obrazovnim ustanovama već ga treba gledati i shvatiti kao permanentnu dimenziju života ličnosti;
- Odredbe novog kurikuluma izbegavaju da učenike opterete nepotrebnim i zastarelim informacijama i podacima i da ih stimulišu isključivo u pogledu razvoja intelektualnih veština nižeg nivoa. Novi kurikulum sadrži izbalansirani pristup nastavi i učenju koji obezbeđuje učenicima vredno i osavremenjeno znanje koje pomaže da razviju vredne veštine i pozitivne stavove prema sebi, prema drugima, i prema učenju i životu;

- Novi kurikulum ohrabruje škole i nastavnike da uvode i koriste nove strategije učenja iz perspektive prilaza detetu koje je u centru procesa interaktivne nastave i metodologije;
- Novi kurikulum odražava i doprinosi demokratskim promenama u kosovskom društvu. On odražava pluralističko i multietničko društvo i zasnovan je na principima školske autonomije;
- Novi kurikulum će stvoriti osnovu za više pravičnosti u sistemu obrazovanja pristupajući problemu polova kao međjukurikularnoj dimenziji . On će olakšati uključivanje mladih devojaka u demokratsko društvo s jednakim pravima i obavezama u zajednici ;
- Odredbe kurikuluma uzimaju u obzir međuzavisnost savremenog sveta, kao i nove tendencije na berzi rada, s tačke gledišta obezbeđivanja uslova za pokretljivost i osposobljavanje učenika za uspesno takmičenje na lokalnom i međunarodnom tržištu rada.

Razvoj kurikuluma i njegova primena su rezultat kombinovanog pristupa odozgo- nadole i odozdo-naviše i stalno ima u vidu elemente politike obrazovanja koja se vodi iz centra s elementima razvoja škole i inovacija na lokalnom nivou;

Da bi se obezbedila uspešna reforma kurikuluma na Kosovu postoji potreba, da se identifikuju i odrede razlozi za promenu i za novo usmerenje u razvoju kurikuluma. S druge strane, postoji potreba da se uđe u široki i konstruktivni proces konsultacija u kome bi svi koji su zainteresovani za obrazovanje mogli da pomognu dajući svoj kreativni doprinos reformi obrazovanja koja će vizije pretvoriti u realnost.

I-2.Karakteristike novog kurikuluma

I-2.1. Okvir novog kurikuluma Kosova: sadržaj i funkcije

Reforma obrazovanja je proces u kome se promene u različitim oblastima obrazovanja artikulišu sistematski i sveobuhvatno. Svrha reforme je stvaranje preduslova za kvalitet i pravičnost u obrazovanju u skladu sa zajedničkom vizijom društva o tome šta bi nova misija škole trebala da bude i šta bi značilo njeno ispunjenje¹. Na osnovu brojnih međunarodnih iskustava, reforma kurikuluma predstavlja glavni stub svih reformi obrazovanja i povezana je s artikulisanim tendencijama u drugim oblastima. To uključuje ocenjivanje i evaluaciju, osposobljavanje nastavnika, upravljanje obrazovanjem i finansiranje obrazovanja.

Tokom nekoliko poslednjih decenija, u mnogim zemljama sveta, sastavljanje okvira kurikuluma dokumentovano je kao najnoviji trend u reformi kurikuluma. **Okvir kurikuluma određuje parametre koje treba uzeti u obzir prilikom utrdivanja svrhe i sadržaja kurikuluma, prilikom izbora metoda i sredstava za učenje kao i**

¹ Iako utiče na različite promene, reforma obrazovanja je nešto više nego zbir promena u obrazovanju. Reforma obrazovanja treba da bude zasnovana na širokoj viziji koja obuhvata vezu između škole u društvenog razvoja. Mehanizmi promene treba da postanu deo svakodnevnog školskog iskustva po pitanju resursa, odlučivanja i praktičnih sposobnosti onih koji su uključeni u obrazovni proces.

Ocenjivanje dostignutih obrazovnih standarda.

Okvir kurikuluma sastavlja se prema osnovnim pretpostavkama o prirodi znanja koje treba preneti i veština i sposobnosti kojim treba ovladati tokom formalnog obrazovanja.

On utvrđuje zajedničke svrhe i ciljeve školskog obrazovanja povezane sa smernicama za nastavnike i za sve druge zainteresovane za obrazovanje. Isto tako, on upućuje kako treba postupati s individualnim razlikama kod učenika i kako stvoriti adekvatnu ravnotežu između pojedinačnih disciplina i interdisciplinarnih pristupa.

Okvir kurikuluma je dokument od velikog značaja i za politiku obrazovanja i za praktično usmeravanje onih koji su uključeni u obrazovni proces. Okvir kurikuluma daje informacije o tome koja znanja, veštine, vrednosti i stavove treba uključiti u školski program i kako to treba uraditi. U isto vreme, Okvir kurikuluma naglašava potrebu za saradnjom između učenika u usvajanju novih znanja i njihovog integrisanja s iskustvom stečenim izvan škole.

U savremenoj literaturi, termin "sveobuhvatni okvir kurikuluma" se često vezuje za termin "**osnovni kurikulum**" (**kurikulum jezgro**) koji utvrđuje **minimalne zajedničke zahteve za sve učenike u datom obrazovnom sistemu**. On, takođe, stvara školama mogućnost da (delom) sastavljaju sopstveni kurikulum u skladu s principom školske autonomije.

S ove tačke gledišta, za sastavljanje kurikuluma od značaja je, da se prvo utvrde opšti ciljevi obrazovanja, da se razjasne specifični ciljevi i karakteristike različitih obrazovnih nivoa i usmeravanje škola ka obezbeđivanju što kvalitetnijih obrazovnih usluga za datu zajednicu.

Izrada Okvira novog kurikuluma Kosova postavlja osnovu za dalji razvoj kurikuluma nastavnih predmeta i programa nastavnih predmeta (syllabuses) u skladu s novom orijentacijom obrazovnog sistema².

Okvir novog kurikuluma poklanja pažnju pitanjima kontinuiteta i koherentnosti između različitih formalnih nivoa obrazovanja i ključnih kurikularnih stepena uz primenu različitih kroskurikularnih i disciplinarnih pristupa.

Odredbe kurikuluma, izložene u okviru opšteg kurikuluma, uzimaju u obzir mogućnosti koje se pružaju školi da balansiraju stremljenja ka zajedničkim namerama i ciljevima sa pluralističkim pedagoškim pristupom. Ovaj pristup omogućuje poštovanje različitosti među ucenicima i bolje korišćenje ljudskih i materijalnih resursa.

Okvir novog kurikuluma daje nastavnicima konkretna uputstva koja im pomažu da na kreativan način prilaze različitim tehnikama nastave nastavnim pitanjima i situacijama. On pomaže nastavnicima da organizuju nastavni proces na način koji će biti od koristi

² Posle zvaničnog prihvatanja Okvira Novog plana rada za Kosovo, sastavljanje nastavnih planova po predmetima i programa rada postaje deo daljeg razvojnog procesa nastavnih planova.

učenicima i pomaže školama i administratorima u obrazovanju u organizaciji, upravljanju i evaluaciji školskih aktivnosti i njihove uspešnosti.

Pored usmeravanja nastavnika ka sto kvalitetnijoj organizaciji nastavnog procesa, Okvir novog kurikuluma, takodje, podstice škole i administrativno osoblje u organizaciji, upravljanju i vrednovanju školskih aktivnosti i efikasnosti škole.

Okvir novog kurikuluma služi kao *smernica* za roditelje, učenike i zajednicu svojim transparentnim prikazom opšte svrhe i ciljeva obrazovnog sistema, misije škole i školskih aktivnosti kao i zvaničnih mogućnosti obrazovanja. Svi ovi faktori doprinose trajnom i skladnom razvoju individualnosti svakog kosovskog učenika. Okvir novog kurikuluma za Kosovo stvara osnovu za proširenje veza i saradnje između škola i zajednice kako bi poboljšao kvalitet i povećao pravičnost obrazovnog sistema kao i odgovornost nastavnika, škola i prosvetnih vlasti na različitim nivoima.

Primenu Okvira novog kurikuluma, kao i dalji razvoj kurikuluma i programa nastavnih predmeta (silabusa)³, pratiće u stopu razvoj novih sredstava nastave i učenja (novi udžbenici, radne sveske đaka, itd.), kao i nova uputstva za nastavnike. On će odražavati namere, ciljeve, nastavne metode, i očekivane rezultate primene Novog kurikuluma za Kosovo.

Okvir novog kurikuluma predstavlja osnovu za razvoj škole u procesu primene odredaba novog kurikuluma, za obuku nastavnika pre rada i u toku rada, kao i za stvaranje uslova koji će osigurati transparentne odnose između škole, roditelja i lokalne zajednice.

I-2.2. Principi za razvoj Novog kurikuluma Kosova

Novi kurikulum Kosova pretenduje da osigura temelje za odgovarajuće odgovore obrazovanja na nove izazove kao i da vrši promociju postignutog uspeha učenika u procesu učenja. U tom smislu treba obratiti pažnju na sledeće:

- Nastava i učenje u školama treba da su usmereni i na obrazovnu i na edukativnu dimenziju; škola nije samo sredstvo za prenošenje znanja, već i sredina u kojoj se razvijaju vrednosti, stavovi i veštine koji će omogućiti mladom čoveku da koristi stečeno znanje u promenljivim životnim situacijama. Oni treba da razviju poštovanje prema dostojanstvu ljudi i da doprinesu blagostanju društva ne ugrožavajući demokratsko funkcionisanje društva i sredine.
- Nedavno uvedene odredbe kurikuluma treba da obezbede koordinaciju, koherentnost i kontinuitet procesa učenja u različitim razredima, u ključnim fazama kurikuluma i na formalnim nivoima obrazovanja.
- Okvir novog kurikuluma obezbeđuje fleksibilno uredjenje školskog rasporeda i korišćenja resursa kao i metoda koje će udovoljiti potrebama za osiguranjem

³ Predmetni kurikulumi za svaki predmet ili kurrikularnu oblast, izraziće ciljeve obrazovanja, izbor sadržaja, metode nastave i učenja i sredstva za ocenjivanje. Programi rada će se usredsrediti uglavnom na analitičku prezentaciju sustinskih pitanja raznih razreda (godina), na relaciji medjukurikularnih prilaza prema predmetu.

različitih pristupa u skladu s potrebama učenika, lokalnim resursima i tradicijom.

- Novi kurikulum smera da obezbedi razumnu ravnotežu disciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa u oblasti obrazovanja.
- Okvir novog kurikulumu zasniva se na premisi autonomije škole, što podrazumeva aktivno uključivanje škola u procese planiranja i upravljanja kurikulumnim orijentacijama za učenike u skladu sa pravilima Okvira kurikulumu, naprednom tradicijom i lokalnim resursima.
- Zasnovan je, takođe, na principima odgovornosti škole i nastavnika pred učenicima, roditeljima i pred zajednicom za kvalitet obrazovanja koje daju.
- Novi kurikulum daje veću podršku nastavnicima u planiranju obrazovnih aktivnosti, u izboru i adaptaciji učila i u kreativnom pristupu koji uzima u obzir konkretne interese i potrebe đaka. Razvoj i primena novog kurikulumu uzima u obzir potrebu da se pomogne nastavnicima prilikom njihovog odgovornog i stručnog angažovanja u širokom procesu konsultacije, kao i u primeni novog kurikulumu.
- Novi kurikulum pretenduje da bude značajno sredstvo za poštovanje dečjih prava na kvalitetno obrazovanje i da omogući deci i mladim ljudima da postanu svesni svojih prava i da se ponašaju odgovorno da bi doprineli poštovanju ljudskih prava u dnevnim životnim situacijama.

Podržavajući ovakvu orijentaciju, Okvir novog kurikulumu treba da odražava sledeće principe:

- **Pluralizam.** Novi kurikulum je odraz pluralističnog i multikulturnog sastava kosovskog društva. Odredbe novog kurikulumu razvijene su uzimajući u obzir u obzir potrebe da se u njemu odraze potrebe, interesi i različiti stilovi različitih polova i različitih kulturnih grupa na Kosovu. Uz obezbeđenje zajedničkih zahteva za sve, novi kurikulum obezbeđuje prostor za pozitivni pristup razlikama. Ovo je u skladu sa željom da se na miran i konstruktivan način upravlja različitim karakteristikama modernog demokratskog društva.
- **Aktuelnost.** Novi kurikulum je povezan sa najnovijim razvojnim trendovima u nauci, obrazovanju i kulturi, kao i sa demokratskim razvojem u društvu i novim tendencijama na berzi rada.
- **Blagonaklonost-učenik.** Novi kurikulum ima za cilj da promovise "učeniku prijateljske" sredine u kojoj učenici mogu da se usredsrede na korišćenje svojih potencijala, skladno svojim interesima i željama i koji im istovremeno nudi široku lepezu obrazovnih iskustava koja treba da doprinesu na različite načine punoj realizaciji njihovih potencijala.
- **Jedinstvo i različitost.** Kurikulum teži da dostigne razumnu ravnotežu između zajedničkih zahteva i individualizacije pristupa nastavi/učenju, kao i da povećá i učini raznovrsnijim mogućnosti koje se učenicima pružaju u školi.

Kurikulum uzima u obzir različite karakteristike, potencijale i individualne potrebe učenika kao i razlike u kulturnom i društvenom miljeu iz koga dolaze. Učenje je proces koji traje celoga života i zahteva motivaciju, samopouzdanje i sposobnost

samoocenjivanja. Naučni dokazi i iskustva pokazuju da je učenje proces koji tim više ispunjava čoveka što je sadržaj nastavnog procesa bliži učeniku i što učenik više uživa za vreme učenja.

Obezbedjujuci zajednicka kurikularna usmerenja za sve, okvir novog kurikuluma bavi se i specifičnim potrebama učenika manjinskih zajednica, darovitih učenika, učenika sa specijalnim potrebama, učenika koji žive u na planinskim krajevima ;

- **Stvaralastvo.** Novi kurikulum je usmeren na promociju razvoja viših intelektualnih veština, radoznalosti i kritičkog mišljenja. Znanje i veštine treba da budu povezani s razvojem kreativnosti i sposobnošću rešavanja problema, kao i s razvojem kritičkog ocenjivanja i samoocenjivanja.
- **Integrisanost i celovitost.** Novi kurikulum stimuliše integrisano i celovito učenje da bi pomogao učenicima da shvate složena pitanja međuzavisnosti koja karakteriše naše sadašnje poznavanje sveta. Efikasno upravljanje različitostima i kultivisanje slobodnog i fleksibilnog razmišljanja utemeljeni su na pozitivnim stavovima o suočavanju s novim izazovima. Integrisano i holističko učenje promovise šire znanje o događajima, procesima i ljudima.
- **Orijentacija.** Novi kurikulum uvodi konstruktivni pristup planiranju školskih aktivnosti, nudeći opšte usmerenje nastavnicima, obrazovnim vlastima, roditeljima i drugima koji su zainteresovani za obrazovanje. On, takođe, ostavlja prostor ličnim i kreativnim intervencijama vezanim za pripremu obrazovnih programa i aktivnosti učenja.
- **Konsultacija.** Reforma kurikuluma, razvoj kurikuluma i njegova kritika u demokratskom društvu treba da budu rezultat širokog procesa konsultacija u kome treba da učestvuju profesionalni edukatori, mediji, predstavnici zajednica, poslovnih ljudi i građanskog društva. Javna debata i konsultacije i njihova kritika obezbeđuju potrebnu vezu između profesionalnog pristupa i iznošenja mišljenja. Ovo je u skladu s ustrojstvom demokratskog društva. Iznošenje ličnog mišljenja i profesionalni pristup se ne isključuju s obzirom na činjenicu da je obrazovanje stvar od javnog značaja i sveopsteg interesa.
- **Školska autonomija i odgovornost.** Novi kurikulum za Kosovo zasnovan je na principu autonomije i odgovornosti škole koja je sposobna da razvija svoj sopstveni profil. Ovaj princip u stanju je da ponudi zajednici jasne i precizne obrazovne usluge. Obrazovne jedinice treba da izvuku korist iz novog kurikuluma za Kosovo kroz povećanje sposobnosti u procesu odlučivanja u vezi s kurikulumom i mogućnošću da se odvoji vreme i resursi koji bi bolje odgovarali specifičnim potrebama učenika pojedinih škola. Kao rezultat decentralizacije i procesa devolucije školska autonomija biće povezana s povećanom odgovornošću. Ovo će promovisati odgovornost škola i pomoći će im da zadovolje potrebe za kvalitetnim i ravnopravnim obrazovanjem u zajednici.

I.2.3.Uloga Osnovnog kurikuluma u organizaciji školskih aktivnosti

Kurikulum otelotvoruje obrazovna iskustva za koja društvo smatra da su vredna i značajna i da treba da budu ponuđena učenicima kroz školski sistem. On je usredsređen na promociju efikasnih načina organizovanja ovih iskustava i ispitivanja dostignutog nivoa ostvarenja postavljenih ciljeva.

Osnovni kurikulum treba da artikuliše različite ciljeve i sadržaje, metode nastave, učenja ,metode vrednovanja koji su zajednički za učenike datog razreda ili vrste škole, s ciljem ocenjivanja i vrednovanja rezultata učenika.

Osnovni kurikulum u kontekstu Okvira novog kurikuluma Kosov odnosi se na:

- **Zajedničke potrebe svih učenika** (jedinstveni kurikulum) koje je moguće vrednovati i koji predstavljaju preduslov za dalje obrazovanje. Zajednički obavezni predmeti za sve učenike koji su navedeni u Okviru odražavaju se u zajedničkim standardima kurikuluma;
- **Razvoj ključnih sposobnosti** kao što su kritičko mišljenje, interaktivne veštine, sposobnost empatije, veštine sporazumevanja, odlučivanje i tehnike rešavanja problema;
- **Zajednički kurikulum** koji sadrži spisak obaveznih predmeta, minimalni broj časova nedeljno i godišnje i "strukturu disciplina"; određivanje centralnih pojmova koji se koriste u pojedinim oblastima, jedinica sadržaja i minimalnih zahteva u okviru minimalnog zahteva osnovnog znanja za svaki predmet (s tačke gledišta sadržaja orijentisanog pristupa osnovnog jezgra kurikuluma).
- **Opšte orijentacije** po pitanju korišćenja izbornog dela kurikuluma s tačke gledišta školske autonomije. Ovo usmerenje dozvoljava postojanje izdiferenciranog pristupa učenju u svakoj pojedinoj školi uz obezbeđenje standarda kvaliteta i pravičnosti obrazovanja bez obzira na različitosti medju učenicima.

Škole će biti u stanju da se odgovorno angažuju u sastavljanju programa rada svojih škola pridržavajući se standarda kurikuluma po pitanju zajedničkih zahteva i opšte orijentacije zasnovane na specifičnim uslovima date školske populacije i/ili date zajednice. Potrebe koje proističu iz osnovnog kurikuluma mogu se zadovoljiti na različite načina u školama uz obezbeđenje jednakih šansi za sve učenike.

I-3. Opšti pravci i ciljevi obrazovanja na Kosovu

Formulisanje pravaca i ciljeva obrazovanja na Kosovu uzima u obzir nove mogućnosti koje se pružaju kosovskom društvu posle nedavnog sukoba, s tačke gledišta demokratskog razvoja, novih privrednih mogućnosti i otvorenosti prema svetu.

- Jedno od najznačajnijih dostignuća u poslednjih nekoliko godina jeste početak stvarnog demokratskog procesa na Kosovu koji se ogleda u pojavljivanju nove demokratske strukture vlasti i demokratskih institucija. Ovo se odnosi na oživljavanje građanskog društva i osećanja kolektivnog i individualnog dostojanstva. Zbog toga,

jedan od glavnih ciljeva obrazovanja na Kosovu treba da bude razvoj znanja, stavova i veština potrebnih građanima demokratskog društva. Ovo će omogućiti mladim ljudima **da se kompetentno angažuju u javnim poslovima i da budu aktivni i odgovorni građani u pluralističkom demokratskom društvu**. Obrazovanje za demokratsko društvo treba obezbediti uz naročitu pažnju multietničkom i multikulturnom karakteru kosovskog društva tako da učenici budu u stanju da se konstruktivno i pozitivno bave pitanjima razlika i da gaje poštovanje prema sebi i drugima.

- Kosovsko društvo je ponovo povezano s najnovijim trendovima u nauci, tehnologiji i kulturi. Sada ima izgleda da se otvori novi dijalog između kosovskog obrazovnog sistema i drugih naprednih sistema obrazovanja u svetu. U ovom pogledu, drugi značajni cilj obrazovanja na Kosovu jeste **da učenicima pruži vredno osavremenjeno znanje i praktične veštine koje će im pomoći da izađu na kraj s izazovima društva koje stalno uči i s perspektivom kontinuiranog učenja za života i u svetu rastuće međuzavisnosti**.
- Obrazovanje treba da pomogne učenicima da neguju **svoj lokalni, etnički i nacionalni identitet**, kao i da ih osposobi da se otvore **prema šansama da obogate svoj identitet kroz međuzavisnost savremenog sveta**. Učenicima treba pomoći da shvate da **identitet nije samo ono što razdvaja ljude, već i ono ih čini delom šireg sveta**. Treba ih podržati u njihovim naporima da shvate da ljudi nemaju samo svoj lokalni etnički identitet, već da je važno da se promoviše i **širi identitet** i da je to moguće na osnovu **zajedničkog interesa i šireg osećanja pripadanja**.

Stvaranje identiteta počinje u porodici i lokalnoj zajednici i nastavlja se i traje doživotno. Sva nova iskustva se povezuju s ranijim. Obrazovanje treba da omogućiti učenicima **da znaju i cene tradicije svojih porodica i svoje zajednice**, kao i da se **otvore prema istoriji i kulturi drugih zajednica i drugih zemalja i ljudi**.

Učenicima treba pomoći da razviju **interesovnje za negovanje tradicija svoje zajednice** i za **doprinos koji će obogatiti njihovo kulturno nasleđe**. Njima takođe treba pomoći **da razviju poštovanje za druge kulture i tradicije i za ljudsku solidarnost**.

- Ucenike treba osposobiti tako da **stvaralački koriste svoje znanje i veštine u različitim situacijama i novim kontekstima**; da se angažuju pojedinačno i zajedno s drugima **u procesu kreativnog rešavanja problema**, i da gaje **motivaciju i veštine potrebne za nezavisno kritičko mišljenje**.
- Učenicima treba pomoći da razviju **odgovornost prema sebi, drugima, društvu i životnoj sredini**. Razvoj odgovornosti podrazumeva svest o posledicama ličnog angažovanja kao i svest i razumevanje odgovornosti za preduzetu inicijativu..
- Učenici treba da budu u stanju **da povezuju teorijsko znanje s praktičnim aktivnostima, da razvijaju pozitivne stavove prema učenju**, da imaju sposobnost da primene **stečeno znanje i veštine na dalje učenje i svoj rad, javni i lični život**.
- Učenicima treba pomoći da razvijaju **samopouzdanje i pozitivnu motivaciju**, kao i

da **pravilno koriste svoja prava**. Njima treba pomoći da gaje **interesovanje** i radoznalost, kao i da pokazuju **pozitivne stavove prema razlikama**, s tačke gledišta ideja, fenomena, ličnosti, kultura itd.

- **Obrazovanje treba da osposobi mlade ljude da, svim svojim potencijalom, doprinose rekonstrukciji i blagostanju kosovskog društva, razvoju samostalne ličnosti, i kao pojedinaca koji su u stanju da sadržajno žive svoj život .**

POGLAVLJE II – OBRAZOVNI SISTEM: CILJEVI I REZULTATI

II-1. Nova struktura obrazovnog sistema: Posledice za razvoj(sastavljanje) kurikulumuma

II-2 .Ciljevi i rezultati za različite formalne nivoe obrazovanja (prema novoj strukturi 5+4+3) i ključne faze kurikulumuma

II-1. Nova struktura obrazovnog sistema: Posledice za razvoj kurikulumuma

Posle perioda dugih diskusija o novoj strukturi kosovskog obrazovnog sistema, koje su obuhvatile veliki broj ljudi i institucija, uključujući predstavnike Prištinskog univerziteta i predstavnike drugih nacionalnih i međunarodnih organizacija, avgusta 2000. godine, doneta je odluka o novoj 5+4+3 strukturi obrazovnog sistema. Novi model obrazovnog sistema 5+4+3 zamenice postojeću strukturu 4+4+4 koja je uključivala i period obaveznog školovanja od 8 godina.

Jedna od glavnih posledica nove strukture 5+4+3 jeste produženje perioda obaveznog školovanja sa 8 na 9 godina, što je u skladu s evropskim i drugim međunarodnim tendencijama u obrazovanju. Nova struktura tako implicira nove ciljeve i funkcije na različitim nivoima formalnog školovanja i utiče na sastavljanje kurikulumuma. Ovo je u skladu s tendencijama u različitim progresivnim obrazovnim sistemima u poslednjih nekoliko decenija.

Produženje perioda obaveznog školovanja sa 8 na 9 godina daće mogućnost za solidnije osnovno obrazovanje za veći broj učenika na Kosovu i učiniće da veći broj učenika nastavi školovanje u višim razredima srednjeg obrazovanja i univerzitetu.

Tabela 1. Poređenje postojeće i nove strukture obrazovnog sistema Kosova

Postojeca struktura		Razred	Nova struktura	Godine zivota	Medjunarodni standard klasifikacije obrazovanja (ISCE)
Predskolska nastava	3-5	Dečje obdaniste	Predskolsko obrazovanje	3-5	0.nivo ISCE
	5-7	Predskolska odeljenja		5-6	
Predskolsko obrazovanje (osnovna skola)	7-8	1. razred	Osnovna skola	6-7	1.nivo ISCE
	8-9	2.razred		7-8	
	9-10	3.razred		8-9	
	10-11	4.razred		9-10	
	11-12	5.razred	Srednja skola	10-11	2. nivo ISCE
	12-13	6.razred		11-12	
	13-14	7.razred		12-13	
	14-15	8.razred		13-14	
Srednje obrazovanje (srednja skola)	15-16	9.razred	VISA SREDNJA SKOLA (Teoretska i stručna/tehnička gimnazija/ i stručne skole)	14-15	3.NIVO ISCE
	16-17	10.razred		15-16	
	17-18	11.razred		16-17	
	18-19	12.razred		17-18	

Vise obrazovanje
Univerzitetsko obrazovanje

Univerzitetsko obrazovanje

Nova struktura obrazovanja **5+4+3** redefiniše formalne nivoe obrazovanja i njihove očekivane rezultate u skladu sa međunarodnim trendovima:

- Uzrast za obavezni polazak u školu je spušten sa 7 na 6 godina.
- Osnovno obrazovanje trajeće pet godina, od prvog do petog razreda. Ovo je period u kome su učenici pod nadzorom učitelja koji predaje sve ili skoro sve predmete. U osnovnom obrazovanju učenici treba da steknu osnovna znanja i veštine koji će im pomoći u daljem školovanju, a ne iz perspektive akademske "spreme"; osnovno

obrazovanje je mesto gde se naglasak stavlja na **široko osnovno obrazovanje** koje će poslužiti kao solidna osnova za dalje učenje i obrazovanje.

- Srednje obrazovanje trajaće četiri godine. Ono će učenicima pružati više znanja o predmetno orijentisanoj nastavi i učenju i na taj način više specijalizovano i neznatno više akademsko obrazovanje. Na kraju ovog formalnog obrazovnog nivoa učenici polažu završni ispit (14 + ispit) koji će, istovremeno, biti i osnova za nastavak školovanja u višem srednjem obrazovanju. Za vreme četiri godine srednjeg obrazovanja učenicima će se obezbediti savetovanje i podrška za dalje učenje i profesionalno usmerenje.
- Više srednje obrazovanje trajaće tri godine, umesto dosadašne 4, i sastojće se od gimnazija različitih usmerenja (teoretsko/akademskih, koje bi se mogle zvati teoretske i gimnazije, i stručnih, koje bi se mogle zvati tehnicke ili stručne gimnazije), i završavaće se maturalnim ispitom koji će obezbeđivati upis na dalje obrazovanje na višem nivou. Više srednje obrazovanje takođe obuhvata stručno osposobljavanje u stručnim školama koje učenicima koji ih završe izdaju sertifikat o stručnoj osposobljenosti, za različite stručne oblasti, ali im neće automatski obezbeđivati prohodnost za upis na dalje obrazovanje na višem nivou. (Da bi bili primljeni na dalje obrazovanje na višem nivou, učenici koji su završili ove škole moraće da polažu maturalni ispit).
- Što se tiče reforme kurikuluma, **nova struktura 5+4+3 obrazovnog sistema** mora se razmatrati u odnosu na sledeće posledice:
- Imajući u vidu potrebu za povećanjem obuhvata dece u predškolskom obrazovanju i potrebu za obezbeđivanjem kvalitetnijeg obrazovanja na ovom nivou poklonjena je posebna pažnja, u odredbama kurikuluma koje se odnose na vrtiće i obdaništa (predškolsko obrazovanje). Ovim se, takođe, uzimaju u obzir neophodne veze između predškolskog i osnovnog obrazovanja i značaj predškolskog obrazovanja **kao osnove za pristup ka postizanju uspeha u daljem obrazovanju.**
- Kurikulum za osnovno obrazovanje sastavljen je u skladu s glavnim ciljevima ove faze koja obezbeđuje **solidno obrazovanje kao osnovu za dalje školovanje u srednjem obrazovanju.** Od prvog do petog razreda učenje treba da bude organizovano više iz **perspektive učenik u središtu procesa**, a ne iz akademske perspektive predmetno orijentisanog znanja. Kao posledica toga, kurikulumi po predmetima u osnovnom obrazovanju obezbediće više prostora za integrisano učenje, za izradu projekata, kao i za umetnost i tehnologiju, nego što je to ranije bilo moguće. Oni će obezbediti nastavu i učenje stranog jezika, kao i tehnološko obrazovanje, uključujući IT. Odredbe kurikuluma usmeriće se na potrebe učenika za ličnim razvojem i na razvoj osnovnih veština čitanja, pisanja i sporazumevanja, uz razvoj osnovnih numeričkih sposobnosti koje su značajna dimenzija osnovnog obrazovanja.
- U srednjem obrazovanju odredbe kurikuluma obogaćene su više predmetno orijetisanom nastavom i učenjem gde su učenici dobijaju **sistematizovanija znanja i sa više akademske interpretacije.** Različitost novih obaveznih predmeta i predmeta(kurseva)po izboru pružaju učenicima bolju osnovu za odlučivanje o

budućnosti i karijeri i prevladavanju različitih iskustava i izazova učenja. To će omogućiti učenicima da postanu svesniji svog sopstvenog potencijala, svojih interesa i potreba. **Naročita pažnja poklanja se 9. razredu kao razredu u kome dolazi do usmeravanja đaka i u kome će učenici konsolidovati svoja stečena znanja i veštine kombinovanjem teoretskih i praktičnih kurseva i aktivnosti.** Oni će takođe biti u stanju da odluče o izboru budućih studija i profesionalne karijere.

- U višem srednjem obrazovanju, učenici su izloženi detaljnijem učenju različitih oblasti znanja, kao i njihovom stručnom formiranju. Učenje u višem srednjem obrazovanju treba da osposobi učenike **potrebnim intelektualnim znanjima za nastavak studija na univerzitetu, kao i da im pomogne u orijentaciji ka oblastima njihovog interesovanja i specijalizacije.** Više srednje obrazovanje treba, takođe, da obezbedi stručnu osposobljenost srednjeg nivoa koja će svrsenim uenicima omogućiti zaposljavanje, po završetku školovanja.
- Novi obrazovni model 5+4+3 omogućuje poboljšani kontinuitet između različitih faza obrazovanja u skladu sa ciljevima i očekivanim rezultatima različitih obrazovnih nivoa.
- Obezbeđujući spoljasnje(eksterno) vrednovanje na kraju svake od tri glavne obrazovne faze (uz zadržavanje internog ocenjivanja kao značajnog sredstva za ocenjivanje i vrednovanje uspeha učenika) obezbeđuje se relevantnija povratna informacija, o uspehu učenika i efikasnosti obrazovnog sistema, faktorima koji odlučuju o obrazovanju. Na osnovu spoljašnjeg ocenjivanja obezbediće se veća odgovornost učenika, učitelja i roditelja. Spoljašnje ocenjivanje povećava šanse relevantnog ocenjivanja kvaliteta obrazovnog procesa, kao i šanse za uspeh u budućoj karijeri svakog pojedinog učenika. **Odredbe osnovnog kurikulumu u kurikulumima nastavnih predmeta osiguraće skup zajedničkih zahteva za svaki obrazovni nivo i svaku kurikularnu oblast/sadržaj nastavnog predmeta tako da obezbeđuje osnovu za jednake mogućnosti za sve i pravično vrednovanje od strane sistema.**
- Odredbe kurikulumu poklanjaju naročitu pažnju potrebi da se obezbede fleksibilne veze u obrazovnom sistemu, i prelazak sa jedne faze na drugu, i sa jedne na drugu vrstu škole. One, takođe, uzimaju u obzir povećanu pokretljivost učenika unutar evropskog prostora i posebno situaciju povratnika na Kosovo i interno raseljenih lica.

II- 2. Predvidjeni ciljevi i rezultati formalnih obrazovnih nivoa (u skladu s novom strukturom 5+4+3) i ključne faze kurikulumu

A. Predškolsko obrazovanje⁴ (Vrtići i obdaništa)

⁴ Predškolsko obrazovanje (vrtići – 3 do 5, i obdaništa – 5 do 6) je značajan deo obrazovanja u ranom detinjstvu, iako obdaništa pružaju više nego što se nudi u zvaničnijim institucijama.

Predškolsko obrazovanje je prva formalna obrazovna institucija u koju deca pristupaju između 3. i 6. godine starosti. Ona obuhvata vrtiće (od 3. do 5. godine) i obdaništa (od 5. do 6. godine). Brojna međunarodna poređenja i studije pokazuju da obrazovni sistemi treba da pruže najbolje uslove za organizaciju pedškolskih vaspitno/nastavnih aktivnosti. Veci obuhvat dece u predškolskim ustnovama povećaće broj dece koja pohađaju srednje i više obrazovanje.

Rano detinjstvo, koje obuhvata predškolsko obrazovanje, predstavlja period brzog i fizičkog, intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja dece. Razvoj licnosti, koja se odvija u ovom uzrastu je od suštinskog značaja za obrazovanje u toku zivota, zato deci treba pomagati u skladu s njihovim potencijalom za budući uspeh.

**Polazeci od položaja i vaznosti predškolskog vaspitanja u razvoju licnosti
Predvidjeni ciljevi predškolskog vaspitanja su sledeći:**

- Decu treba podržavati brižljivo i konstantno u njihovom ličnom razvoju; deca treba da doživljavaju radost u procesu obrazovanja.
- Decu treba izložiti osnovnim normama društvene koegzistencije i iskustvenih situacija u kojima sloboda pojedinca treba da bude balansirana individualnim i kolektivnim pravilima i disciplinom.
- Decu treba ohrabrivati na negovanje govornog jezika i veština komunikacije u jednostavnim svakodnevnim životnim situacijama. Oni se mogu izložiti situacijama koje zahtevaju koriscenje drugih jezika na nivou jednostavne usmene komunikacije .
- Deca treba da reaguju na odgovarajući način na jednostavne poruke, da obogate svoj rečnik, da nauče da se uključe u rasprave i da poklanjaju pažnju osnovnim pravilima komunikacije.
- Deca treba da razvijaju svoje sposobnosti da održe pažnju i da se koncentrišu na različite poruke. Ovo se može desiti prilikom učestvovanja u različitim igrama i aktivnostima i kroz obavljanje samostalnih zadataka ili onih koji zahtevaju saradnju s drugima.
- Izlaganje dece **osnovnom sistematskom procesu učenja** treba da bude usmereno na stimulanje njihove radoznalosti na sebe same, na društvo, prirodu, znanje, kulturu i tehnologiju. Isto tako, ono treba da stimuliše kreativnost i radost zbog približavanja novim iskustvima. Decu treba izložiti novim informtivnom tehnologijama i ona treba da budu u stanju da ih koriste u svakodnevnim životnim situacijama.
- Pošto se s decom postupa kao s vrednim članovima grupe ili zajednice, ona će se razvijati individualno i uživace u pozitivnoj podršci s većim samopouzdanjem čime će se povećati mogućnost da budu uspešna u životu.
- Deca treba da razviju osnovne društvene veštine, kao što su pružanje pomoći drugome, saradnja s drugima i pristojno ponašanje u igri i drugim aktivnostima. Deca treba da nauče da poštuju sebe i druge i treba ih ohrabrivati da svoje zadatke izvršavaju kako treba. Deca treba da imaju prilike da budu izložena osnovnim društvenim pravilima kao što su učtivost i higijena.
- Decu treba naučiti da budu predostrožna kad se radi o njihovoj bezbednosti i treba im pokazati koje mere da preduzmu da bi postala svesna mogućih opasnosti po njihov život i živote drugih (na primer, kako da izbegavaju saobraćajni udes, nesrećni slučaj

kod kuće itd.).

- Deca treba da budu svesna sveta koji ih okružuje na nivou društva, ljudi, kulture i prirode. Treba ih naučiti da prave razliku između sebe i sveta koji ih okružuje i da identifikuju zajedničke elemente i veze između sebe i drugih ljudi, mesta, pojava i predmeta.
- Deca treba da steknu estetsko obrazovanje koje će im omogućiti da dožive radost za vreme aktivnosti kao što su slušanje muzike, ples, drama, igre i crtanje. Deci treba dati mogućnost da se umetnošću bave na kreativan način.
- Deca treba da se razvijaju fizički kroz fizičke aktivnosti i treba da shvate potrebu da poboljšaju svoju fizičko zdravlje i da se pridržavaju zdravstvenih pravila i pravila koja se odnose na bezbednost.

Ciljevi predškolskog obrazovanja⁵

Pored ranije pomenutih ciljeva, deca koja su upisana u obdaništa⁶ (starosti između 5 i 6 godina) treba da budu izložena učenju koje liči na ono u osnovnom obrazovanju. To uključuje osnovne elemente pripreme za čitanje, pisanje i računanje. Deca treba da se upoznaju s elementima slova i strukturom jednostavnog teksta (na primer, praćenje radnje u priči pomoću niza sličica u kojima će prepoznati elemente priče, to jest, sličica). Isto tako, decu treba upoznati s brojevima i jednostavnim matematičkim operacijama preko grupisanja elemenata, stvaranja asocijacija između matematičkih simbola i različitih konkretnih predmeta i rešavanja prostih, dnevnih životnih problema korišćenjem matematičkih operacija. Primer: dete treba da podeli kolač s drugima.

B. Obavezno školovanje (od 1. do 9. razreda)

B.1. Osnovno obrazovanje (od 1. do 5. razreda)

Obavezno školovanje će uključivati osnovno obrazovanje (od 1. do 5. razreda) i počinje sa 6 godina starosti. U ovoj fazi kurikulum treba da bude takav da zadovolji dečje potrebe i interesovanje za obrazovanjem. U ovoj fazi, usvajaju se **osnove navike učenja, a intelektualni, emocionalni i društveni razvoj** treba gajiti poklanjajući veliku pažnju razvoju detetove ličnosti.

Svako dete na Kosovu ima pravo da dobije solidno elementarno obrazovanje. Glavni ciljevi osnovnog obrazovanja treba da su:

- Usvajanje osnovnih znanja i veština čitanja, pisanja i računanja kako bi bili u stanju da sa uspehom savladavaju osnovne obrazovne zahteve i usvoje ključna pravila procesa učenja.
- Usvajanje osnovnih znanja i veština radi pravilne upotrebe pisanog i govornog jezika u dnevnoj komunikaciji i u različitim oblastima interesovanja (kao na pr. nastava

⁵ Nove smernice za predškolsko obrazovanje koje će biti napisane u drugoj fazi rada na novom nastavnom planu baviće se detaljnije ovim pitanjima.

⁶ Nastava u obdaništima se obično izvodi u osnovnim školama:

pisanja-čitanja putem medija).

- Usvajanje osnovnih znanja iz matematike i prirodnih nauka u smislu upoznavanja sa metodama sistematskog pristupa prirodnim pojavama. Učenike treba ohrabrivati da slede svoju prirodnu radoznalost za traganjem i ekperimentisanjem i oseće zadovoljstvo u suočavanju s novim izazovima vezanim za njihovo pronalazastvo.
- Usvajanje osnovnih znanja istorije albanskog naroda Kosova i etničkih zajednica koje žive na Kosovu. Treba razviti interesovanje za proučavanje istorijskih događaja. Ovo treba raditi iz perspektive konstruktivnog pristupa prošlosti koji odaje poštovanje ljudima i ličnostima koji su doprineli duhovnom i materijalnom razvoju društva i njegovog blagostanja. Takođe, treba negovati i gajiti vrednosti kao što su: ljudsko dostojanstvo, nezavisnost i miroljubiva saradnja s drugima.
- Učenici treba da budu u stanju da se orijentišu u vremenu i prostoru koristeći se osnovnim istorijskim i geografskim znanjem i veštinama; kao i geografsku identifikaciju svoje blize sredine na karti; sa znanjem osnovnih brojeva i razlikovanjem različitih vremenskih perioda i jedinica za merenje vremena.
- Stvaranje povoljnog ambijenta za učenje kako bi učenici osetili zadovoljstvo i entuzijazam za vreme procesa učenja i podržavati ih da hrabro i kreativno pristupe novim izazovima učenja.
- Učenike treba podržavati u razvoju njihove spremnosti da preduzmu inicijativu i samostalno delovanje uz poštovanje osnovnih pravila ponašanja u društvu s različitim oblastima i aktivnostima.
- Učenike treba podržati u usvajanju osnovnih životnih veština i znanja o društvu i u nastojanju da budu aktivni građani demokratskog društva. Oni treba da razviju razumevanje, poštovanje ljudskih prava i toleranciju različitosti. Učenike treba suočiti, već na ovom uzrastu, s pitanjima polnih razlika, kao i s drugim pitanjima razlika između ljudi i oni treba da razviju sposobnosti da pozitivno vrednuju te razlike.
- Učenike treba izložiti radnoj disciplini po pitanjima planiranja aktivnosti i poštovanja rokova. Isto tako, treba da se angažuju u procesu odlučivanja u razredu i u školi.
- Učenike treba ohrabrivati da se uključuju u sportske i umetničke aktivnosti, pojedinačno i u saradnji s drugima, kako bi doživeli iskustvo poštenog takmičenja i grupne solidarnosti.
- Učenike treba izložiti tehnološkom obrazovanju, uključujući IT(informatička tehnologija), i treba ih podržavati u korišćenju tehničkih veština u svakodnevnim životnim situacijama.

U osnovnom obrazovanju (od 1. do 5. razreda) naročitu pažnju treba pokloniti gajenju pozitivnih učeničkih stavova prema učenju i treba stimulisati njihovu želju da ulože **razumni napor** da bi ispunili školske obaveze.

Glavni rezultati koje treba postići na ovom nivou obrazovanja :

- Pravilna upotreba maternjeg jezika u jednostavnim usmenim i pismenim oblicima komunikacije;
- Usvajanje engleskog jezika na osnovnom nivou, to jest, slušanje i razumevanje usmenih i pismenih poruka i čitanje i pisanje jednostavnih tekstova;

- Znanje i korišćenje aritmetičkih simbola i operacija u rešavanju jednostavnih problema i problema u svakodnevnim životnim situacijama;
- Svest o društvenom i prirodnom okruženju i o mogućnostima ličnog aktivnog angažovanja u tome;
- Upoznavanje s modernim sredstvima komunikacije i s jednostavnim tehnološkim procedurama;
- Svest o vremenu i prostoru u odnosu na poznatu okolinu, na Kosovo i susedne zemlje;
- Znanje osnovnih vrednosti i normi demokratskog društva i ljudskih prava; sposobnost da pokažu interesovanje za razna javna pitanja i za pristojno ponašanje u porodici i društvu;
- Poštovanje kulturnog nasleđa, bez obzira na socijalno-političke i istorijske implikacije tog nasleđa;
- Znanje i sposobnost korišćenja jednostavnih umetničkih izražajnih sredstava (figurativne umetnosti, muzika, koreografija i dr.);
- Svest o potrebi da se održava lična higijena i zdravlje, o potrebi da se izbegavaju različiti rizici i rizične situacije i sposobnost održavanja zdravstvenih normi i poštovanja pravila o bezbednosti;
- Podsticanje na individualne i timске sportske aktivnosti i s drugima u igri i drugim fizičkim aktivnostima.

Uzimajući u obzir karakteristike psihološkog i fizičkog razvoja na ovom uzrastu, učenici treba da dožive radost i interesovanje za rad u školi kroz pristup koji je, u aktivnostima nastave i učenja, više usmeren prema učeniku. Ne treba ih preopteretiti irelevantnim znanjem, a izazovi učenja treba da imaju za cilj da razvijaju intelektualne veštine višeg nivoa i da promovišu pozitivne stavove prema sebi, prema drugima, školi i radu.

Škole i nastavnici treba da pokušaju da stvore odgovarajuću sredinu za učenje za svoje učenike i da naglasak stavljaju na igre i aktivnosti koje mogu stvoriti relaksiranu i prijatnu atmosferu za učenje. Isto tako, treba da stavljaju naglasak na potrebu da se ispituje učenikov potencijal za učenje i da se ohrabruje svest o ovom potencijalu..

Nastava i učenje u osnovnom obrazovanju treba da se odvijaju pod nadzorom nastavnika uz moguću pomoć nastavnika za specijalne predmete kao što su likovno, muzičko i fizičko vaspitanje, strani jezik i informatika.

B.Srednja škola (od 6. do 9. razreda)

Obavezno školovanje uključuje i **srednju školu**, od 6. do 9. razreda. Kao jedna od faza obaveznog školovanja srednje škole moraju ponuditi učenicima nove izazove za intelektualni, fizički, lični, društveni, moralni i duhovni razvoj. Njihovu želju za znanjem treba i dalje ohrabrivati kako bi znanja i veštine stečene u ovoj fazi predstavljale trajnu osnovu za obrazovanje na višem nivou.

Srednje obrazovanje(niža srednja škola) je faza u kojoj se učenici po prvi put susreću akademskim znanjima, naučnim osnovama i različitim oblastima kulture. Iako se i u ovoj fazi primenjuju metode učenik u centru procesa ,oni se suocavaju sa perspektivom predmetno orijentisane nastave.

Jedan od glavnih ciljeva ove faze obrazovanja jeste da pripremi učenike za dalje akademsko obrazovanje i stručno usmerenje i da ima pomogne da ostvare svoje lične interese u učenju i u onome što očekuju od budućnosti. Učenici treba da uporede svoj sopstveni potencijal, interesovanje i potrebe s onim što roditelji, učitelji i zajednica od njih očekuju.

Na ovom nivou odredbe kurikuluma su znatno obogaćene po pitanju izlaganja učenika širokom spektru iskustava učenja s namerom da se podrže u izboru željenih oblasti njihovog posebnog interesovanja.

Glavni ciljevi obrazovanja u srednjoj školi su:

- Učenici treba da budu izloženi novim izazovima u učenju maternjeg jezika kako bi razvili svoje usmene i pismene veštine komuniciranja. Takođe treba ih izložiti različitim vrstama diskursa i tekstova s naročitim naglaskom na književnost i upotrebu jezika u različitim, stvarnim životnim situacijama.
- Učenike treba i dalje izlagati engleskom kao prvom stranom jeziku do nivoa dobre usmene komunikacije i razumnog nivoa razumevanja pismenih poruka i usvajanja veština pisanja.
- Učenici treba da usvoje drugi strani jezik do nivoa dobre usmene komunikacije i razumevanja pisanih poruka.
- Učenici treba da usvoje znanja o osnovama prirodnih nauka na jedan više akademski način i oni treba da se upoznaju s različitim naučnim istraživačkim metodama primenjenim na prirodne fenomene. Učenici. isto tako, treba da budu izloženi interdisciplinarnim naučnim pristupima.
- Matematičko znanje i veštine treba obezbediti do nivoa na kome će biti u stanju da obavljaju računске operacije u aritmetici, algebri, geometriji i trigonometriji kako bi mogli da se koriste matematičkim sredstvima u rešavanju matematičkih ili naučnih problema.
- Učenike treba sistematski upoznavati s istorijom Kosova i sveta kao i s istorijom susednih naroda i zemalja. Učenici treba da budu u stanju da shvataju veze između lokalne, regionalne i svetske istorije, kao i da se bez problema orijentišu u vremenu i prostoru.
- Učenici treba da steknu interesovanje za društveni život i da steknu znanja i veštine i da razvijaju stavove povezane s demokratskim građanskim društvom. Treba da se angažuju u demokratskim aktivnostima i poštuju ljudska prava u školskim i vanškolskim aktivnostima.
- Učenike treba podsticati na koriscenje mnogih mogućnosti za primanje i obradu informacija i sposobnost kritičkog prilaza informacijama koje im se nude.
- Učenike treba upoznati s problemima zaštite čovekove sredine kao i sa istinskim životnim pitanjima i veštinama ; sa problemima bezbednosti.

- Učenike treba ohrabrivati da vladaju različitim načinima stvaralackog umetničkog izražavanja i da gaje umetničke sklonosti korišćenjem tradicionalnih i savremenih sredstava. Treba da budu upoznati s istorijom umetnosti i muzike i treba im pomoći da razvijaju umetničku senzibilnost.
- Učenike treba ohrabrivati da se bave sportskim aktivnostima i da neguju svoje fizičke sposobnosti kroz fizičko vaspitanje i sportove.
- Učenike treba stalno podsticati i ohrabrivati kako bi razvijali svoje sposobnosti za individualni i timski rad.
- Učenike treba savetovati u vezi sa njihovim profesionalnim i akademskim željama i aspiracijama .

Glavni rezultati ove faze obrazovanja koje, učenici treba da postignu su :

- Da solidno vladaju maternjim jezikom pokazivanjem da su u stanju da slušaju, govore, čitaju i pišu usmene i pismene poruke srednje težine;
- Da steknu dobro znanje engleskog jezika kao prvog stranog jezika što će pokazati savladanim veštinama slušanja, govorenja, čitanja i pisanja usmenih i pismenih poruka srednje težine;
- Da steknu znanje drugog stranog jezika kako bi bili u stanju da slusaju i razumeju jednostavne usmene ili pismene poruke i da govore o jednostavnim, svakodnevnim životnim iskustvima;
- Da steknu znanje i razviju veštine u vezi s matematičkim instrumentima prilikom rešavanja naučnih, praktičnih ili tehnoloških problema;
- Da manifestuju istraživačke sposobnosti i mogućnosti za kreativni pristup naučnim problemima;
- Da razviju intelektualne veštine i veštine participacij u odnosu na građansku demokratiju i da poštuju ljudska prava u svakodnevnim životnim situacijama;
- Da pokažu sposobnost korišćenja tehničkih veština u rešavanju jednostavnih ili srednje teških praktičnih problema u vezi sa zanatima;
- Da pravilno koriste modernu informatičku tehnologiju za prikupljanje i obradu informacija kao i rešavanje problema teorijske i praktične prirode;
- Da razvijaju razumevanje lepih umetnosti i muzike i da se kreativno bave umetničkim aktivnostima koristeći stečene veštine;
- Da steknu svest o potrebi negovanja fizičke i zdravstvene higijene i ,u tom smislu, pravilne upotrebe odgovarajućih procedura i sredstava;
- Da steknu svest o problemima puberteta i adolescencije i svest o pitanjima razlike među polovima i o seksu;
- Da razviju kritički pristup prema porukama primljenih putem medija i masovnih komunikacija ,i prema drugim javnim porukama
- Da pokažu uzajamno poštovanje i toleranciju, spremnost da saraduju i da poštuju pravila zajedničkog zivota u miru i toleranciji;
- Da razvijaju fizičke sposobnosti, spretnost i veštinu koordinacije i sposobnost da se konstruktivno suočavaju sa igrom i poštenim takmičenjem na polju sportskih aktivnosti .

C. Više srednje obrazovanje (od 10. do 12. razreda) obuhvata teorijske i stručne gimnazije i srednje stručne škole

Više srednje obrazovanje predstavlja fazu obrazovanja u kojoj učenici dobijaju dodatno obrazovanje koje se nastavlja na osnovno obrazovanje i koje služi kao osnova za dalje školovanje i dalju akademsku karijeru. Ono takođe predstavlja fazu u kojoj se stručno osposobljavanje pruža u stručno usmerenim gimnazijama i/ili srednjim stručnim školama.

Više srednje obrazovanje obezbeđuje osnovu za šire, dublje i više specijalizovano učenje, uzimajući u obzir buduću orijentaciju učenika prema akademskim studijama i/ili profesionalnim kvalifikacijama i potrebom za sticanjem veština učenja kojima će se služiti celoga života.

U ovoj fazi, usvajanje i razvoj znanja, veština i vrednosti/stavova moraju uzeti u obzir potrebu da se mladi ljudi pripreme da preuzmu odgovornost za sopstveni život, da učestvuju u društvenom životu kao aktivni i sposobni građani i da se uspešno angažuju u takmičenju na tržištu radne snage.

U ovoj fazi, učenike treba suočiti više specijalizovanim znanjima i veštinama u skladu s njihovim intelektualnim, emocionalnim i fizičkim potencijalom razvoja u adoloscenentnom periodu. U ovoj fazi, takođe, treba naglašavati metodologije koje u centru postavljaju učenika.

S obzirom na specifičnosti višeg srednjeg obrazovanja kao pripreme faze za univerzitetsko obrazovanje i karijeru, u teorijskim i stručnim gimnazijama, glavni obrazovni ciljevi su sledeći:

- Učenici treba da su u stanju da se pravilno, tačno i izražajno koriste svojim maternjim jezikom, engleskim jezikom i drugim stranim jezikom (klasičnim ili savremenim) kad su u pitanju usmene ili pismene poruke srednjeg do višeg nivoa složenosti.
- Učenici treba da se dobro snalaze u književnosti i da kreativno upotrebljavaju jezik za različite forme pisanja za svoje potrebe.
- Učenike treba ohrabrivati u razvoju debatnih veština i u njihovoj sposobnosti da se konstruktivno uključe u javne debate.
- Učenike treba suočiti sa matematičkim i naučnim teorijama kao i računanju srednjeg do višeg nivoa složenosti .
- Isto tako, treba ih izložiti tehnologiji i informatičkoj tehnologiji da bi bili u stanju da je pravilno koriste u stvarnom životu i u situacijama kada je potrebno rešavati probleme.
- Razvijati svest kod učenika i podsticati ih na razvijanje intelektualnih veština potrebnih za nastavak školovanja (studiranja).
- Treba podržavati njihov emocionalni i društveni razvoj imajući u vidu potrebu njihovog osposobljavanja radi savladavanja raznih životnih situacija.
- Njihovim talentima, interesovanjima i potrebama treba pristupiti brižljivo putem izdiferenciranog pristupa učenju i oni treba da budu povezani s njihovom

akademskom i profesionalnom orijentacijom.

- Učenici treba da konsoliduju svoje znanje, veštine i stavove koji se odnose na život ugradjanskom društvu i na poštovanje ljudskih prava. Oni treba da se angažuju u demokratskim školskim i vanškolskim aktivnostima i praktičnim radnjama. Treba da razviju interesovanje za identifikaciju pitanja društvenog života koja zahtevaju akcije građana i treba da budu u stanju da predlože konstruktivna rešenja kako bi razrešili probleme od javnog društvenog značaja.
- Njih treba ohrabrivati da poboljšaju svoje umetničke senzibiliteti i da stimulišu i razvijaju interesovanja za različite tipove umetničkog izražavanja.
- Njih treba ohrabrivati da se bave raznim sportovima i aktivnostima fizičkog vaspitanja, da učestvuju u sportskim takmičenjima i da razvijaju smisao za fer plej.
- Određena usmerenja treba da omoguće učenicima da se ,nakon diplomiranja, uspesno uključe na tržište radne snage .

Glavni rezultati koji se očekuju po završetku ove faze obrazovanja su :

- Učenici treba da su u stanju da se uspešno sporazumevaju na svom maternjem jeziku, na engleskom i drugom stranom jeziku, kroz tačne, tačne i jasne usmene i pismene poruke različitih vrsta.
- Učenici treba da budu u stanju da demonstriraju kreativnost u korišćenju jezika u pisanju za lične potrebe i da prikažu kritički pristup književnosti, medijima masovnih komunikacija i drugim vrstama diskursa i tekstova, to jest, javnog diskursa itd.
- Učenici treba da pokažu svoju sposobnost da daju sopstveno mišljenje o specifičnim pitanjima prilikom iznošenjem argumenata i pristojnog učestvovanja u javnom dijalogu.
- Učenici treba da pokažu intelektualne sposobnosti višeg nivoa prilikom korišćenja matematičkog i naučnog jezika, operacija, procedura i teorija.
- Učenici treba da budu u stanju da kreativno rešavaju probleme prenošenjem informacija i primenom stečenog znanja i veština na nove situacije.
- Oni treba da pokažu sposobnost da identifikuju izvore i resurse potrebnih informacija i da kritički pristupe različitim vrstama podataka.
- Učenici treba da pokažu odgovornost u odnosu na učenje i svoje angažovanje u privatnom, profesionalnom i javnom životu.
- Oni treba da budu u stanju da, različitim konfliktnim situacijama, prilaze konstruktivno i da budu u stanju da uspešno sarađuju s drugima, demonstrirajući otvorenost, toleranciju i fer plaj.
- Učenici treba da pokažu hrabrost i inicijativu po pitanju donošenja odluka o svojoj budućnosti.

Srednje stručne škole⁷

Glavni cilj ove vrste višeg srednjeg obrazovanja jeste da obezbedi učenicima

⁷ Reformu srednjih stručnih škola koordiniše GTZ, kao vodeća agencija koja radi za Ministarstvo za obrazovanje i nauku. Zbog toga, Okvir kurikuluma se bavi uglavnom pitanjima opšteg obrazovanja.

profesionalne kvalifikacije što bi im pomoglo da stupe na tržište rada, odmah posle završenog školovanja. Paleta kvalifikacija koju nude srednje stručne škole treba da uzme u obzir standarde Evropske Unije po pitanju grupisanja sličnih zanimanja i trajanja stručnog osposobljavanja. Intelektualni, emocionalni, društveni, fizički i duhovni razvoj učenika u srednjim stručnim školama obezbeđen je predmetima opšteg/akadenskog profila i dodatnim znatnim stručnim osposobljavanjem. Veze između teorijskih i stručnih gimnazija i srednjih stručnih škola su ponuđene. Da bi se upisali na više obrazovanje, učenici srednjih stručnih škola moraju da polože maturalni ispit.

Ključne faze kurikuluma

Tokom sastavljanja kurikuluma uzima se u obzir nekoliko ključnih faza kurikuluma kao perioda koji imaju neke zajedničke karakteristike u odnosu na pitanja razvoja deteta, obaveza koje proističu iz kurikuluma i pristupa nastavi, to jest, učenju.

Tabela 2. Ključne faze kurikuluma

Starost	Formalni nivoi obrazovanja	Razred	Ključne faze	
17	Više srednje škole (Gimnazije i Srednje stručne škole)	XII	Orijentacija i specijalizacija	
18		XI		
19		X		
14	Srednja škola	IX	Orijentacija	
13		VIII	Utvrđivanje i orijentacija	
12		VII		
11		VI		
10	Osnovne škole	V	Razvoj i utvrđivanje	
9		IV	III	
8			II	
7			I	
6			Osnovna znanja/temelji osnovnog obrazovanja	
5	Predškolsko obrazovanje			

U nekim slučajevima ključne faze se preklapaju s formalnim nivoima obrazovanja, dok su u drugim ključne faze samo delovi datog obrazovnog nivoa ili obuhvataju period tranzicije iz jednog formalnog nivoa do drugog.

Razlozi dizajniranja kurikuluma u skladu s ključnim fazama proizilaze iz:

- veće transparentnosti i preciznosti u artikulaciji obrazovnih ciljeva i zadataka;
- mogućnosti za konkretna uputstva za organizaciju rada u školi s naglaskom na specifične metode, rezultate i sredstva za vrednovanje;
- mogućnosti da se obezbede novi izazovi u pogledu razvoja učenika i specifičnih ciljeva u svakoj ključnoj fazi kurikuluma.

Glavne karakteristike ključnih faza

I. Temelji osnovnog obrazovanja (predškolska nastava i 1. i 2. razred)

U ovoj fazi, učenici su po prvi put izloženi disciplini koja vlada u institucijama za formalno obrazovanje i sistematskim pristupima učenju. Oni se moraju suočiti s izazovima kao što su:

- Učenje o pravima, obavezama i odgovornostima u kontekstu učionice;
- Usvajanje osnovnih konvencionalnih kodova (pisanje, čitanje, aritmetika);
- Istraživanje prirodne sredine na sistematičiji način;
- Izvršavanje određenog zadatka uz održavanje obećanja i poštovanja rasporeda;
- Suočavanje s različitim aktivnostima i procedurama individualnog učenja i učenja u grupi kao njen član.

II- Razvoj i utvrđivanje (3.,4.,5. razred)

- Pravilna upotreba maternjeg jezika i jednog stranog jezika u usmenoj i pismenoj komunikaciji;
- Pravilna upotreba aritmetičkih simbola i operacija;
- Izlaganje novim oblastima znanja ;
- Razvoj pravilnog misljenja orijentisanog prema rešavanju problema;
- Razvoj lične odgovornosti (za razvoj, uspeh i sopstveno zdravlje), odgovornosti prema drugima i prirodnoj sredini.

Ovo je faza tranzicije iz osnovnog obrazovanja do srednjeg obrazovanja u kojoj učenici treba da konsoliduju svoje osnovno obrazovanje i da se pripreme za zahteve novog formalnog obrazovnog nivoa. Učenici takođe ulaze u period puberteta i moraju da se suoče s novim izazovima u ličnom razvoju. Učenici su izloženi novim izazovima kao što su:

- Obogaćivanje izvora informacija;
- Negovanje samostalnosti u planiranju i ostvarivanju njihovih zadataka;
- Povezivanje teorijskog znanja s praktičnim problemima;

- Proširenje odredbi kurikuluma;
- Razvoj pozitivnog stava prema sebi i jasnog stava prema drugima;
- Razvoj kritičkog i kreativnog pristupa.

III – Utvrđivanje i orijentacija (6.,7.,8. razred)

Ova faza ima za cilj da produbljuje znanje u različitim oblastima stvarajući osnovu za profesionalnu orijentaciju i buduću karijeru. Učenici su izloženi izazovima kao što su:

- Otkrivanje sopstvenih interesovanja i aspiracija;
- Razvijanje veština za samo-vrednovanja;
- Razvoj efikasnih komunikativnih veština uz uključivanje naučnog i specijalizovanog koda;
- Proširenje mogućnosti za usmenu i pisanu komunikaciju na maternjem jeziku, na engleskom jeziku i drugom stranom jeziku;
- Razvijanje smisla za odgovornost po pitanju integracije u društvo i očuvanje životne sredine.

IV-Orijentacija (9.razred)

Ova faza ima ulogu usmeravanja učenika prema mnogobrojnim mogućnostima izbora nastavka školovanja, s ciljem da se učenicima pomogne u donošenju odluka o izboru odgovarajuće škole ili buduće profesionalne karijere. Učenici su izloženi izazovima kao što su:

- Upoznavanje s različitim akademskim i profesionalnim mogućnostima;
- Poznavanje i verifikacija sopstvenih afiniteta i kvaliteta;
- Razvoj sposobnosti i odgovornosti za donošenje samostalnih odluka;
- Napor i odgovornost za uspešnu orijentaciju.

V - Orijentacija i specijalizacija (10,11.i 12.razred)

Ova faza ima za cilj da izloži učenike produbljenom i specijalizovanom znanju, po pitanju akademske spreme za više obrazovanje i/ili za ulazak na tržište radne snage. Učenici su suočeni s izazovima kao što su:

- Razvijanje samopouzdanja;
- Gajenje spremnosti za nezavisno odlučivanje i razvoj odgovornosti za lične akcije;
- Spremnost opredeljivanja za stalne napore i veće zahteve po pitanju učenja i priprema za dalju profesionalnu karijeru i buduću život.

POGLAVLJE -III CILJEVI I MEDJUKURIKULARNA PITANJA

III-1. Medjukurikularni ciljevi

III-2. Medjukurikularna pitanja i nove dimenzije obrazovanja

III-1. Medjukurikularni ciljevi

Dok je tradicionalni kurikulum naglasak stavljao na prilično diferencirane ciljeve učenja po nastavnim predmetima ili određenim kurikularnim oblastima, najnovije tendencije u razvoju kurikuluma poseban naglasak stavljaju i na medjukurikularne ciljeve .

To su pitanja i ciljevi koji se mogu obrađivati zajednički u nekoliko predmeta ili u svim predmetima kurikuluma kao i u vankurikularnim i vannastavnim aktivnostima (na primer, muzičko obrazovanje može se negovati ne samo kroz predmet koji se zove muzičko obrazovanje nego i kroz nastavu stranog jezika ili maternjeg jezika, i *obratno*. Mirno rešavanje sukoba može se promovisati ne samo kroz specijalni kurs o tome ili kroz obrazovanje o građanskim i ljudskim pravima, nego i kroz sve predmete kao i kroz celokupnu školsku organizaciju i atmosferu rada.

Za realizaciju medjukurikularnih ciljeva, kao preduslov, potrebno je demokatsko upravljanje školom i postojanje jasno naznačenih obrazovnih ciljeva, kao i dobru saradnju između nastavnika i između škole i zajednice.

U nastavku daju se najvažniji medjukurikularni ciljevi za obrazovni sistem Kosova:

- **Naučiti kako učiti. Danas se učenje smatra najvažnijim izvorom ličnog i društvenog razvoja.** To je kontinuirani proces koji ne prestaje zavšetkom školovanja. Prema tome, škola je samo jedan korak i osnova za dalji razvoj. Znanje, vještine i stavove treba razvijati u skladu sa specifičnostima društva koje uči i društva koje uči uz pomoć elektronskih medija (**learning and e-learning society**).⁸ Svi vankurikularni predmeti i sve aktivnosti mogu doprineti i pomoći učenicima u savladavanju sve većih potreba radi prilaza informacijama, koristeći razne izvore i njihovo kreativno razlučivanje u raznim situacijama. Životne vještine imaju nekoliko dimenzija od kojih su najvažnije sledeće:
- **Obrazovanje za građansku demokratiju i ljudska prava.** Učenike treba stimulisati da razvijaju samopoštovanje i poštovanje drugih, da budu svesni ljudskih prava i spremni da ih podrže odgovorno i da ih štite u različitim životnim situacijama. Naročitu pažnju treba pokloniti manjinskim pitanjima i pitanjima polova, kao i izbeglicama i interno raseljenim licima.
- **Obrazovanje za sticanje životnih veština.** Učenici treba da budu izloženi različitim izazovima koji se pojavljuju u životu, u običnim i neobičnim situacijama kao što su,

⁸ Termin "e-learning society" koristi se da bi se naglasio značaj korišćenja elektronskih medija za savremene procese učenja.

na primer, porodica i doživljavanje porodičnih uloga, ili prirodna katastrofa, ili neki društveni sukobi, ili faktori rizika kao što je alkohol, droga, zagađenje, nehigijenski način života. Zbog specifične situacije na Kosovu, kao društvu koje se nalazi u post-konfliktnom periodu, naročitu pažnju treba pokloniti pitanjima kao što su svest o postojanju nagaznih mina i o drugim opasnostima. Po pitanju problema izbeglica na Kosovu u prošlosti i u sadašnjosti, naročitu pažnju treba pokloniti pitanjima kao što su veština preživljavanja u različitim situacijama, nedostatak namirnica ili stambenih jedinica, teške atmosferske prilike.

Životne veštine obuhvataju nekoliko dimenzija među kojima naročitu pažnju treba pokloniti sledećim:

- **Obrazovanje za mir i toleranciju.** Učenike treba upoznati s tehnikama miroljubivog rešavanja konflikata i učiti ih da razvijaju toleranciju i poštovanje različitosti. Uzimajući u obzir nedavni sukob kojim se suočilo kosovsko društvo, obrazovanje za mir mora biti povezano s obrazovanjem za prevazilaženje trauma i s drugim oblicima obrazovanja za konstruktivno suočavanje s prošlošću.

- **Obrazovanje za životnu sredinu i zdravlje.** Učenicima treba pomoći da razviju svest o životnoj sredini i da se osposobe za samozaštitu i zaštitu drugih od štetnih faktora. Treba im pomoći da shvate da prirodnu sredinu treba čuvati i štititi da bi se omogućio održivi razvoj na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou. Sadašnje i buduće generacije imaju pravo na bezbednu i zdravu prirodnu sredinu. Učenike treba izložiti različitim oblicima interakcije između prirodne sredine i društvene i kulturne sredine i treba im pomoći da shvate da je kvalitet života utvrđen načinom na koji ove interakcije doprinose održivom blagostanju ljudskih bića i društva.

- **Razvoj veština za kreativno rešavanje problema.** Učenici treba da budu izloženi situacijama u kojima treba da rešavaju individualne ili kolektivne probleme s ciljem kako bi se podstakli za stvaralacki pristup i preduzimanja odgovornih inicijativa.

- **Komunikativne veštine.** Učenike treba izložiti situacijama u kojima dolazi do profesionalne, javne i svakodnevne komunikacije kako bi se ohrabrilo njihovo aktivno i odgovorno učestvovanje u dijalogu s drugima, kako bi se stimulisale njihove sposobnosti da pristojno izražavaju svoja mišljenja i kako bi ih osposobili da daju valjane argumente u debati.

- **Društvene veštine:** Učenike treba podržati u usvajanju društvenih veština kao što su otvorenost, sposobnost za timski rad, spremnost da se pomogne, održavanje obećanja itd., kako bi se olakšao njihov ulazak u život. Učenicima treba pomoći da shvate da granice slobode svakog pojedinca postoje u odnosu na poštovanje slobode drugih i da nije moguće postići stvarnu ličnu slobodu i pravo u društvu u kome se stalno krše prava i ograničava sloboda drugih. Učenici treba da nauče kako da se odgovorno angažuju u društvenoj akciji uz istovremeno suočavanje s razumnom konkurencijom i ljudskom solidarnošću. Treba im pomoći da dožive radost i zadovoljstvo što su zajedno s drugima i što su angažovani u kolektivnoj akciji.

- **Obrazovanje za preduzetništvo.** Učenicima treba pomoći da shvate kako funkcioniše tržišna ekonomija, zasnovana na poštovanju prava svojine i slobodnom

takmičenju proizvođača. Učenicima treba pomoći da usvoje osnovna znanja, vrednosti, stavove i veštine koji se odnose na preduzetništvo (preduzimanje inicijative, pravljenje poslovnog plana, preuzimanje rizika, poslovna etika itd.). Usvajanje znanja (pojmovi, zakoni i procedure) koje se tiče proizvodnje, isporuke i potrošnje u okviru tržišne ekonomije treba staviti u odnos prema konkretnom osposobljavanju za poslovanje na nivoima karakterističnim za svaki uzrast. Poslovanje se može odvijati u radionici, firmi ili pomoću virtuelnog učenja zasnovanog na modernoj informatičkoj tehnologiji. Procesi učenja u oblasti obrazovanja za preduzetništvo treba da sadrže kao stalnu dimenziju korišćenje savremene tehnologije komunikacija i informacija. Jedan od glavnih ciljeva obrazovanja za preduzetništvo jeste stvaranje nove privredne kulture na Kosovu kroz pripremu mladih ljudi za iskustva, prilike i odgovornosti života odraslih tako da oni mogu da daju svoj doprinos efikasnoj organizacionoj kulturi svojih budućih radnih mesta, položaja, poslova.

III-2. Medjukurikularna pitanja i nove dimenzije obrazovanja

Gorepomenuti medjukurikularni ciljevi odnose se na medjukurikularna pitanja i nove dimenzije obrazovanja. Ova pitanja i nove dimenzije mogu se tretirati preko određenih nastavnih predmeta (Na.pr.: Gradjansko vaspitanje ili maternji jezik i dr.), preko raznih predmetnih kurikuluma i/ili putem medjukurikularnih tema, kao elemenata izbornog dela kurikuluma. Ona se mogu tretirati i preko vankurikularnih aktivnosti.

Medjukurikularna pitanja i nove dimenzije obrazovanja u školama Kosova su:

- Životne veštine i lično obrazovanje
- Obrazovanje za demokratsko društvo i ljudska prava
- Obrazovanje za preduzetništvo
- Zdravstveno vaspitanje
- Obrazovanje o prirodnoj sredini
- Obrazovanje za korišćenje informatičke i komunikativne tehnologije
- Obrazovanje o medijima za masovne komunikacije

1. Vaspitanje za životne veštine i lično obrazovanje

Životne veštine i lično obrazovanje imaju za cilj da pospešuju razvoj učenika kao ličnosti, to jest, kao jedinstvenih pojedinaca koji su u stanju, kao ljudska bića, da misle, osećaju, žele i ostvaruju ciljeve ličnom akcijom. Pomoću životnih veština i ličnog obrazovanja učenicima treba pomoći da prihvate sebe i druge kao jedinstvene ličnosti i da shvate da poštovanje humanosti u svakom pojedinom ljudskom biću predstavlja osnovu za egzistenciju i svakodnevno ostvarivanje ljudskih prava.

Životne veštine i lično obrazovanje mogu da pomognu učenicima da razviju samopouzdanje i samopoštovanje uz istovremeni razvoj poštovanja i tolerancije različitosti. One mogu da podrže učenike u razvijanju elemenata ličnog odlučivanja, kao

što su postavljanje ciljeva i ocjenjivanje sredstava i procedura za uspješno postizanje tih ciljeva, uz poštovanje svog ličnog blagostanja i blagostanja drugih.

Glavna pitanja koja prate lično obrazovanje su:

- ***Konstruktivno upravljanje ličnim emocijama***
- ***Miroljubivo resavanje konflikata***
- ***Suočavanje sa zahtevima i izazovima uz ispoljavanje i razvijanje samopouzdanja i samopoštovanja***
- ***Preduzimanje inicijative***
- ***Odlučivanje***
- ***Vestine rukovodjenja***
- ***Vaspitanje za porodični život***

Konstruktivno upravljanje ličnim emocijama

Učenicima treba pomoći da prepoznaju i prihvate emocije kao i uzroke različitih emocija i različita stanja duha. Oni treba da nauče kako da se konstruktivno nose sa emocijama, kontrolišući ih i primenjujući pozitivnu kontrolu nad različitim emocionalnim stanjima u svakodnevnom životu i izuzetnim prilikama. Emocije ne treba da sprečavaju i otežavaju učenikova dostignuća već treba da postanu faktori koji će doprineti pozitivnoj motivaciji i uspehu.

Miroljubivo rešavanje konflikata

Škole treba da pomognu učenicima da se konstruktivno suočavaju sa sukobima. Treba im pomoći da razvijaju veštine koje se tiču mirnog upravljanja sukobima kao što su veštine komuniciranja, sposobnost da se dođe do kompromisa, sposobnost da se dođe do rešenja u kome svi dobijaju (win-win solutions) i sposobnost da se sukob pretvori u izvor ličnog i/ili kolektivnog razvoja. Učenicima treba pomoći da shvate da sukobi imaju različite povode i da se mogu sprečiti pre nego što prerastu u nasilne i rušilačke konflikte, uz pozitivno korišćenje konstruktivnog potencijala.

Ljudska bića suočavaju se s različitim vrstama sukoba: s verbalnim ili fizičkim sukobom, sukobom u porodici, sukobom između vršnjaka, društvenim sukobima, sukobima na radnom mestu, sukobima između ljudi različitog etničkog ili nacionalnog porekla. Učenicima treba predstaviti različite tehnike i procedure da bi mogli da rešavaju sukobe mirno i da bi pozitivno iskoristili potencijal rasta sukoba. Njima takođe treba pomoći da shvate da primena nasilja samo doprinosi rasplamsavanju sukoba, umesto smirivanja i efikasnog dugotrajnog rešenja.

Suočavanje sa izazovima uz razvijanje i ispoljavanje samopouzdanja i samopoštovanja

Učenike treba podržati u njihovom ličnom razvoju stimulišući ih pozitivno da izvršavaju različite zadatke i odgovaraju izazovima. Veoma je važno da učenici razviju osećanje samopouzdanja umesto da se smatraju nesposobnim da obave zadatak ili odgovore

izazovu koji su pred njima. Smopouzdanje je usko povezano sa samopoštovanjem. Ljudi s malo samopoštovanja teže da sebe smatraju neuspešnim u životu i izbegavaju da investiraju u lični razvoj i da učestvuju u kolektivnim akcijama. Nedostatak samopoštovanja i samouvažavanja su takođe često osnove za agresiju i nasilje, kao i drugih oblika asocijalnog ponašanja.

Da bismo pomogli učenicima da razviju samopoštovanje i samouvažavanje treba da ih podržimo u njihovim naporima da postanu svesni svoje snage i svojih slabosti, i u učenju o tome kako da poboljšaju svoje veštine i performanse. Nastavnici treba da pokušaju da pomognu učenicima da identifikuju probleme koji se javljaju prilikom suočavanja s različitim izazovima i treba da savetuju svakog učenika ili učenicu kako bi mu, ili joj, pomogli da napreduje korak po korak.

Da bi povećali samopoštovanje i samouvažavanje učenika nastavnici treba da se trude da zadovolje njihove različite potrebe i stilove učenja primenjujući različite planove učenja ili različite zadatke. Svaki učenik treba da bude uključen u aktivnosti razreda i grupe u skladu sa svojim talentom ili interesovanjem. Nastavnici treba da se trude da ohrabre učenike da se suoče s problemima; korišćenjem tehnike savetovanja vršnjaka i uključujući porodicu. Škole treba da nude specijalno savetovanje i osposobljavanje učenika koji imaju probleme sa samopoštovanjem i samouvažavanjem koje bi bilo deo kurikuluma ili vannastavnih aktivnosti.

Preduzimanje inicijative

Rešavanje različitih problema u javnom, profesionalnom i/ili privatnom životu zavisi, na različite načine, od inicijativa koje su preduzeli članovi grupe ili zajednice. Inicijativa je značajna komponenta društva u kome građani ostvaruju učesce u javnom životu i jedna od osnovnih elementa u rešavanju problema. Učenike treba podržati da preduzimaju inicijative u kurikularnim aktivnostima kao i u životu škole u celini.

Oni treba da se angažuju u individualnom i kolektivnom rešavanju problema i treba ih stimulisati da iskazuju svoje mišljenje i predloge na argumentovan način. Preduzimanje inicijative samo po sebi ne rešava problem, ali predstavlja neophodan korak u tom pravcu. Preduzimanje inicijative treba da bude praćeno konkretnim angažovanjem na rešavanju problema i konkretnim učešćem u izvršavanju nekog zadatka. Preduzimanje inicijative je suprotno od zauzimanja pozitivnog stava u kome su učenici samo primaoci datog znanja. Učenici mogu naučiti da preduzimaju inicijativu korišćenjem interaktivne metodologije u kontekstu različitih nastavnih planova i vannastavnih aktivnosti. Oni takođe mogu da nauče da budu proaktivni i da preduzimaju inicijativu kroz angažovanje u omladinskim organizacijama i nevladinim organizacijama, ili u demokratskim oblicima školskog života (na primer, u školskom odboru, omladinskom "parlamentu", predstavniku razreda, studentskom odboru).

Odlučivanje

Učenici treba da budu angažovani u procesu odlučivanja tako što bi bili izloženi različitim oblicima i procedurama kojim se dolazi do odluka zasnovanih na informacijama. Učenici ne treba samo da budu uključeni u odlučivanje po pitanjima koja se odnose na svakodnevni školski život, već i u odlučivanje o pitanjima koja se odnose na kurikulum ili ocenjivanje i evaluaciju. Na primer, učenici se mogu angažovati u odlučivanju o sadržaju dela kurikuluma ili o temama za izradu projekata.

Učenici se takođe mogu uključiti u odlučivanje o procedurama ocenjivanja koje će biti korišćene u razredu i mogu donositi kolektivne odluke zasnovane na razumu. Odluke se mogu donositi glasanjem, ili ih može donositi neko kome je takvo pravo dato. Učenici treba da budu izloženi različitim procedurama i koracima koji vode do odluke. Oni treba da shvate potrebu da se vrši upoređivanje alternativa i da se odluke donose na osnovu informacija.

Vestine rukovodjenja

Učenici isto tako treba da dožive liderstvo dok rade u grupi i/ili dok rešavaju različite zadatke. Njima treba pomoći da shvate da liderstvo zahteva različita znanja i veštine i da demokratski oblik liderstva podrazumeva konsultacije i povratnu spregu s drugim ljudima. Učenike treba obučiti da upravljaju vremenom, da organizuju posao grupe, da pošteno distribuišu zadatke i da prate njihovo izvršenje. Treba takođe da se obuče da donose odluke na osnovu autoriteta lidera i na osnovu dobijenih informacija.

Vaspitanje za porodični život

Kao deo ličnog razvoja, učenike treba osposobiti za porodični život, to jest, za angažovanje u različitim ulogama i zadacima potrebnim da bi se stvorila dobra porodična atmosfera i obezbedila bezbedna i prijatna sredina u domu. Treba im pomoći da nauče da dele prava i odgovornosti u okviru porodice i da se ponašaju jednako i pravično prema članovima porodice različitog pola i uzrasta. Učenicima treba pomoći da shvate koliko je značajna porodična atmosfera za razvoj deteta i lične uravnoteženosti i kako uzajmno poštovanje igra značajnu ulogu u obezbeđenju dobrog porodičnog života.

Teme iz života

Specijalne teme iz života upoznaju učenike s različitim faktorima rizika koji ugrožavaju njihovo zdravlje, bezbednost i život. One pomažu učenicima da shvate prirodu rizika u različitim situacijama, da prepoznaju opasnu sredinu ili događaj, kome da se obrate za pomoć u slučaju nesreće, bolesti itd. One ih, takođe, izlažu preventivnom obrazovanju zasnovanom na činjenici da je prevencija uvek bolja od intervencije posle nesreće ili učinjene štete.

Kosovo je post-konfliktno društvo u kome su ljudi nedavno morali da se suoče s nasilnim sukobima i koji se sada suočavaju s posleratnom izgradnjom. Na taj način, pored pitanja

kojima je pristupljeno u vezi s različitim životnim situacijama, izazovima i rizicima, specijalne teme od životnog interesa treba da se bave specifičnim temama kao što su svest o postojanju mina, obrazovanje o izbeglicama itd.

Teme iz života treba da sadrže pitanja kao što su:

- Svest o rizicima pušenja, uzimanja alkohola i droga;
- Zaštita od SIDA-e i drugih polnih bolesti;
- Zaštita od drugih teških bolesti;
- Seksualno obrazovanje;
- Zaštita od seksualnog napastvovanja;
- Zdravlje, ishrana i sportovi;
- Razvijanje svesti o opasnosti od mina.

U kontekstu gorepomenutih tema, učenici treba da postanu svesni rizika kojima su ljudska bića izložena i treba im pomoći da shvate da odluke pojedinaca mogu da dovedu do opasnih posledica.

Preuzimanje rizika mora da ide uz odluku zasnovanu na informacijama. Specijalne teme od životnog interesa podrazumevaju svest o postojanju rizika i obrazovanje o načinu kako da se rizik izbegne i time poveća bezbednost pojedinca i bezbednost drugih. One takođe podrazumevaju da ne treba ni sebe ni druge izlagati nepotrebnom riziku time što bi se ignorisalo obaveštenje o riziku ili igralo opasnim oružjem, ili time što bi se drugi podsticali da rizikuju kao deo igre i/ili grupnog/vršnjačkog takmičenja.

2. Obrazovanje za građansku demokratiju i ljudska prava

Kao i ciljevi i medjukurikularna pitanja, obrazovanje za građansku demokratiju i ljudska prava su kamen temeljac izgradjivanja demokratske kulture putem formalnog obrazovanja u društvu koje se opredelilo za demokratsko ustrojstvo.

Jedan od centralnih problema u današnjem globalizovanom svetu jeste izgradnja racionalne zajednice u okviru koje se mogu naći dve fundamentalne vrednosti za pojedinca i društvo: lična sloboda i lična odgovornost.

Građanin demokratskog društva treba da razvija sposobnosti za učestvovanje u javnom životu. One uključuju glasanje, preduzimanje konkretnih akcija s namerom da se utiče na političku odluku, kao što je učestvovanje u radu političke stranke, izražavanje ličnog mišljenja, na primer, preko medijuma masovnih komunikacija; i učestvovanje u argumentovanom dijalogu s drugima. Učenicima treba pomoći da shvate da se demokratija ne pojavljuje i razvija sama od sebe, već da zavisi od konkretnih doprinosa svih.

Obrazovanje za građansku demokratiju i ljudska prava treba da uzme u obzir sve aspekte povezane sa sadržajem građanstva u savremenom svetu: lokalne, nacionalne, evropske i globalne. Za novu realnost kontinenta i sveta u kome živimo karakteristična je sve veća

međuzavisnost nacija. Ona prouzrokuje nove dimenzije u načinu na koji se građanstvo poima i ostvaruje. Nove dimenzije građanstva iznose na svetlost dana vrednosti, ciljeve i strategije multikulturnog i međukulturnog obrazovanja kao sredstva kojim se pravi kapital od razlika i kojim se uzajamno obogaćuju kroz poznavanje "drugog" i kroz razmenu i saradnju zasnovanu na uzajamnom poštovanju.

Novi sadržaj građanske demokratije u savremenom svetu zasnovan je na filozofiji ljudskih prava. U ovom okviru, centralne vrednosti su individualne slobode i dostojanstvo. Jednake mogućnosti i jednaka prava - bez obzira na pol, religiju, boju kože, nacionalnost, društveni status, obrazovanje, seksualno opredeljenje itd. - predstavljaju ključni aspekt društvene pravde iznete u međunarodnim deklaracijama i konvencijama i konvencijama o ljudskim pravima.

U vezi s gorepomenutim ciljevima, Obrazovanje za građansku demokratiju i ljudska prava baviće se sledećim pitanjima:

- Priroda građanske demokratije u društvu: šta su prava, odgovornosti i obaveze građanina u društvu zasnovanom na demokratskom ustavu,
- Koja su sredstva kojim se prava, odgovornosti i obaveze građanina u demokratskom društvu mogu upražnjavati,
- Šta znači građanin učesnik u javnom životu i kako se građani mogu uključiti konstruktivno u javni život,
- Kako građani mogu da kontrolišu vladu i da utiču na donošenje javnih odluka,
- Kako treba graditi odnose između većine i manjine u skladu s demokratskim principima i pravilima,
- Šta znači poštovanje zakona i kako građani mogu učestvovati u procesu poboljšanja zakonske regulative,
- Kako građani mogu da učestvuju ugrađanskoj demokratiji,
- Koja je uloga medija za masovnu komunikaciju pri podržavanju demokratskih procesa,
- Šta su ljudska prava i zašto su ona u središtu modernih liberalnih demokratija,
- Kako građani mogu da obezbede da se ljudska prava poštuju u svakodnevnim situacijama i šta treba preduzimati u cilju obezbedjenja poštovanja ljudskih prava,

Društveno obrazovanje

Život u društvu zasnovan je na vrednostima i normama o kojima učenici treba da uče. Društveno obrazovanje, kao neophodna osnova za građansko vaspitanje, ima zadatak da osposobi učenike da uspostave i održavaju pozitivne i zdrave odnose s drugim ljudima, zasnovane na uzajamnom poštovanju. Kroz društveno obrazovanje učenici će naučiti:

- Koje su vrednosti i norme u njihovom društvu i šta ljudi očekuju jedni od drugih u različitim situacijama;
- Kako razvijati sposobnosti komuniciranja;
- Kako razvijati saradnju i veštine za mirno upravljanje sukobima;
- Kako deliti prava i odgovornosti;

- Kako izgrađivati odnose među ličnostima na osnovu uzajamnog poštovanja i poverenja;
- Kako se angazovati u akcijama saradnje.

3. Obrazovanje za preduzetništvo

Obrazovanje za preduzetništvo je značajna dimenzija u pripremama mladih ljudi da se suoče s životnim izazovima odraslih i izazovima tržišta radne snage. Zbog svoga doprinosa ličnom razvoju (to jest, preduzimanje inicijative i preuzimanje rizika, razvoj odgovornosti) obrazovanje za preduzetništvo je povezano s mnogim drugim obrazovnim dimenzijama, kao što su lično obrazovanje ili obrazovanje o prirodnoj sredini.

Obrazovanje za preduzetništvo ima za cilj da učenike osposobi za razvijanje inicijative, sticanje znanja i veština u vezi s ekonomskim aspektima društvenog života, kao što su proizvodnja, dostava i potrošnja. Kroz obrazovanje za preduzetništvo učenici treba da budu pripremljeni da se razvijaju kao aktivni učesnici ekonomskog života, to jest, da preduzimaju inicijativu i da razvijaju svoje sopstvene poslovne firme.

Neka od glavnih pitanja obrazovanja za preduzetništvo su sledeća:

- Znanje o funkcionisanju tržišne ekonomije;
- Kocepti, procedure i pravila koja se odnose na proizvodnju, isporuku i potrošnju u okviru tržišne ekonomije;
- Kako napraviti poslovni plan;
- Kako preduzeti inicijativu i preuzeti rizik da bi bio uspešan na tržištu;
- Kako se odnositi prema poslovnoj etici;
- Kako koristiti savremenu informacionu i komunikacionu tehnologiju u poslovanju.

Obrazovanje za preduzetništvo će pomoći učenicima da pristupe aktivno ekonomskoj dimenziji egzistencije i osposobiće ih da steknu znanje, veštine i stavove koji su značajni za takmičenje na tržištu i tržištu radne snage.

4. Zdravstveno obrazovanje

Zdravstveno obrazovanje ima za cilj da pruži podršku fizičkom i mentalnom razvoju učenika. Učenike treba podržati u njihovim naporima da dobro održavaju svoje zdravlje i da izbegavaju i sprečavaju bolesti i oštećenja radi normalnog funkcionisanja svog organizma. Učenici moraju da znaju o higijeni i njenom značaju za zdravlje, kao i o faktorima rizika i o tome kako izbeći nesrećni slučaj. Treba ih naučiti da balansiraju rad i odmor, da fizički vežbaju i da poklanjaju pažnju pravilima lične higijene i zdrave ishrane.

Zdravstveno obrazovanje treba da se usredsredi na sledeća pravila:

- Svest o funkcionisanju i razumevanje funkcionisanja ljudskog tela, proces rasta i lični razvoja;
- Poznavanje pravila higijene i lične higijene i njihovo poštovanje u zajednici;
- Poznavanje faktora rizika i mogućnosti za kontra-akciju;
- Svest o značaju i mogućnostima prihvatanja zdravog načina života;
- Razjašnjavanje i pogrešne informacije o faktorima rizika koji mogu doći do učenika iz različitih izvora;
- Razvoj smisla za odgovornost za lično zdravlje, za odluke i izbore koji se odnose na lično zdravlje;
- Poznavanje procedura za pružanje prve pomoći u slučajevima bolesti i nesrećnim slučajevima;
- Svest o značaju zdrave prirodne sredine za zaštitu ličnog i kolektivnog zdravlja i razvoja.

5. Obrazovanje o prirodnoj sredini

Jezero obrazovanja o prirodnoj sredini jeste stvaranje svesti o značaju zaštite i očuvanja prirodne sredine. Učenicima treba pomoći da shvate da je prirodna sredina dragocena sama po sebi i da je treba štiti i čuvati ne samo zato što pomaže čoveku da preživi i da se razvija. Učenike treba podržati u naporima da otkriju veze između prirodne sredine i sredine koju je stvorio čovek i značaj prirodne i "veštačke" sredine za zdravlje, kvalitet života i stabilan razvoj.

Učenike treba ohrabriti da proučavaju prirodnu sredinu, da identifikuju probleme u vezi s prirodnom sredinom i da traže konstruktivna rešenja. Učenici treba da postanu svesni mogućnosti za praktične intervencije u cilju zaštite i očuvanja prirodne sredine i treba ih ohrabrivati da preduzimaju inicijative po pitanju ekologije u svojim zajednicama.

Obrazovanje o prirodnoj sredini treba da se usredsredi na sledeća pitanja:

- Znanje o prirodnoj sredini i sredini koju je stvorio čovek;
- Proučavanja veza između prirodne sredine i društvene i kulturne sredine;
- Razumevanje veza između ograničenih prirodnih resursa i izgleda za stabilan razvoj na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i globalnom nivou;
- Suočavanje učenika s faktorima i akcijama koji predstavljaju rizik za prirodnu sredinu;
- Suočavanje učenika s ekološkim problemima i načinima preduzimanja odgovorne akcije radi zaštite i očuvanja prirodne sredine;
- Svest o načinima ekološke upotrebe tehnologije;
- Razvijanje odgovornosti za prirodnu i "veštačku" sredinu radi preduzimanja odgovorne akcije kojom bi se obezbedile šanse za stabilan razvoj.

6. Obrazovanje za informatičke i komunikacijske tehnologije (ICT)

Sadašnja informatička i komunikacijska tehnologija omogućila je pojavu društva koje kontinuirano uči i društva koje uči pomoću elektronskih medija. Dok su tradicionalno čitanje, pisanje i računanje bili glavni elementi pismenosti, u savremenom svetu računarska i informatička pismenost dobija sve veći značaj za definisanje osnovnih znanja i veština.

Učenike treba osposobiti da se koriste informatičkom i komunikacijskom tehnologijom na pravi način kako bi našli i stvarali informacije, kako bi komunicirali jedni s drugima, kako bi utvrdili gde se potrebne informacije mogu naći i kako bi kreativno obradili informacije.

Glavna pitanja iz oblasti informatičkog obrazovanja i komunikacijskoj tehnologiji su sledeća:

- Šta je informatička i komunikaciona tehnologija?
- Kako koristiti računar i druga sredstva u informatičke i komunikacione svrhe?
- Kako koristiti informatičke i komunikacionu tehnologiju za kvalitetno učenje i bolje rezultate učenja?
- Kakve šanse nude nove informatičke i komunikacione tehnologije i kako koristiti informatičku i komunikacionu tehnologiju za rešavanje problema u različitim oblastima profesionalnog, javnog i privatnog života?
- Koji su etički i ekološki problemi povezani s korišćenjem informatičke i komunikacione tehnologije?
- Kako informatička i komunikaciona tehnologija može pomoći boljoj zaštiti i očuvanju prirodne sredine i tako dati šansu stabilnom razvoju?

7. Obrazovanje o medijima

Mediji masovnih komunikacija danas su deo svakodnevnog života čoveka. Obrazovanje o medijima obuhvata dve dimenzije: (a) obrazovanje o tome kako pristupiti medijumima masovnih komunikacija i kako ih koristiti (medijska pismenost) i (b) obrazovanje o tome kako razviti kritički odnos prema medijima masovnih komunikacija (kritička medijska pismenost).

Zajedno s informacionom i komunikacionom pismenošću, medijska pismenost postala je skoro potreba savremenog društva. Brzom cirkulacijom informacija iz celoga sveta medijumi masovnih komunikacija su otvorili nove puteve za takozvanu eru "globalnog sela". Globalizacija predstavlja otvaranje novih horizonata, od lokalnih zajednica do sveta u celini, i nove međuzavisnosti između lokalnog, regionalnog, nacionalnog i internacionalnog konteksta.

Učenike treba suočiti i sa prednostima i sa nedostacima korišćenja poruka medijuma masovnih komunikacija i treba ih osposobiti da tim porukama pristupaju kritički.

Obrazovanje za medijume masovnih komunikacija treba da se usredsredi na sledeća pitanja:

- Šta su medijumi masovnih komunikacija i kakvi medijumi postoje?
- Kako pristupiti i koristiti poruke medijuma masovnih komunikacija?
- Koje su prednosti i nedostaci poruka medijuma masovnih komunikacija?
- Kako se razviti u kritičkog primaoca poruka medijuma masovnih komunikacija?
Kako se suočiti s medijskom manipulacijom u vestima, javnim govrima, publicitetu, itd.?
- Kako koristiti medijume masovnih komunikacija u svrhu komunikacije?
- Kako koristiti medijume masovnih komunikacija radi preduzimanja odgovorne akcije za rešavanje problema u javnom životu?
- Kako koristiti medijume masovnih komunikacija u svrhu zabave i koja su etička pitanja u vezi s porukama medijuma masovnih komunikacija?

POGLAVLJE –IV KURIKULARNE OBLASTI

IV-1. Osnovni kurikulum i izborni deo kurikulumuma (kurikulum zasnovan na potrebama škole)

IV-2. Oblasti kurikulumuma i opis nastavnih predmeta: ciljevi i značaj za razvoj učenika

IV 3. Oblasti kurikulumuma(kurikularna oblasti) i nastavni predmeti: kurikulum i upravljanje škola nastavnim planovima

IV-1. Osnovni kurikulum i izborni deo kurikulumuma (kurikulum zasnovan na potrebama škole)

Kurikulum se bavi pitanjima kao: Zašto nešto treba naučiti u školi (namere i ciljevi) i o tome šta se u određenim društvima smatra dovoljno značajnim da treba naučiti u školi (sadržaj). On se bavi i problemima ostvarivanja različitih ciljeva učenja u školama u odnosu na razvoj znanja, veština, stavova i načina ponašanja (metode i strategije nastave i učenja). Kurikulum se isto tako bavi pitanjima o tome koliko su efikasni procesi učenja (ocjenjivanje i evaluacija učenikovih dostignuća u različitim oblastima).

Kao što je već rečeno u poglavlju I-2.3. (Okvir novog kurikulumuma Kosova - Uloga Osnovnog kurikulumuma u orijentaciji školskih aktivnosti), novi kurikulum sastoji se od takozvanog **Osnovnog kurikulumuma i izbornog kurikulumuma** (kurikulumuma zasnovanog na potrebama škole).

Osnovni kurikulum⁹ odnosi se na zahteve koji se postavljaju svim učenicima po pitanju ključnih sposobnosti, zajedničkog rasporeda časova po predmetima i opšte orijentacije. Izborni deo kurikulumuma (kurikulumuma zasnovanog na potrebama škole) odnosi se na kurseve i aktivnosti predviđene kurikulumom o kojima se odlučuje na nivou škole. Odluke o izbornom delu kurikulumuma (kurikulumuma zasnovanog na potrebama škole) moraju se doneti posle konsultacija koje uključuju nastavnike, učenike, roditelje i sve druge koji su zainteresovani za obrazovanje. Ove odluke treba doneti na školskom odboru po završetku procesa konsultacije i posle javne rasprave.

Delatnosti (aktivnosti) i kurseve po izboru mogu predložiti centralne obrazovne vlasti na Kosovu (na primer: Odeljenje za obrazovanje i nauku) ili neko na nivou škole. U drugom slučaju, kurikulum koji određuješkola moraće da potvrde viši sluzbenici (oficiri) za obrazovanje na nivou opštine.

U izbornom delu kurikulumuma (kurikulum odredjen od strane škole) škole mogu odrediti vreme za:

⁹ Vidi Poglavlje I.2.3

- Uvećani broj časova za neki predmet u okviru osnovnog kurikuluma (na primer, 1 ili 2 časa više za maternji jezik, likovno vaspitanje, matematiku ili neki drugi predmet iz Osnovnog kurikuluma);
- uvođenje novih/različitih predmeta/kurseva (u odnosu na odredbe osnovnog kurikuluma), ali predviđenih odredbama kurikuluma (na primer, etika, kursevi o ljudskim pravima, svest o opasnosti od mina, inrformativna i komunikaciona tehnologija -ICT);
- uvođenje novih/različitih predmeta/kurseva (u odnosu na odredbe Osnovnog kurikuluma), koji nisu predviđeni odredbama kurikuluma (na primer, Okvir novog kurikuluma Kosova), ali su predloženi i pripremljeni na nivou škole kao rezultat kreativnog rada nastavnika na pisanju kurikuluma (na primer, folklorne tradicije - plesovi itd., fotografija, kursevi o medijima masovnih komunikacija);
- rad na projektima u različitim oblastima;
- ekskurzije, studijska putovanja i istraživanje na terenu.

Primena Okvira novog kurikuluma Kosova sprovedeće se uzimajući u obzir kratkoročne, srednjoročne i dugoročne strategije. Zbog novih izazova koji se postavljaju školi uvođenjem izbornog dela kurikuluma (kurikuluma određenog od stran škole), za kratkoročnu i srednjoročnu strategiju primene predviđeno je da ovaj deo strukture kurikuluma ne prelazi 15%-20% školskog vremena. S tačke gledišta dugoročne strategije primene, prostor za odluke o kurikulumu koji određuje škola povećavaće se zajedno s školskom autonomijom i odgovornošću.

IV-2. Oblasti kurikuluma i opis nastavnih predmeta: ciljevi i značaj za razvoj učenika

IV-2.1. Kurikularne oblasti

Oblasti kurikuluma predstavljaju grupe nastavnih predmeta koji, zbog svog epistemološkog profila, imaju zajedničke ciljeve i zadatke u nastavi i sticanju znanja i vestina i stavova.

Medjusobna povezanost nastavnih predmeta za jednu određenu **oblast kurikuluma** uzima u obzir njegov specifični doprinos razvoju učenika u skladu s opštim i posebnim ciljevima nastave i učenja u školi. Ta povezanost, također, uzima u obzir i mogućnosti multidisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa, kao i mogućnost ostvarivanja međukurikularnih ciljeva.

U kurikulumu za osnovno i srednje obrazovanje kurikularna oblasti su sledeće:

- 1. Jezici i komunikacija**
- 2. Matematika**
- 3. Prirodne nauke**
- 4. Proučavanje društva i građansko vaspitanje**
- 5. Umetnosti**
- 6. Tehnologija**

7. Fizičko vaspitanje i sportovi

Ove oblasti kurikuluma zastupljene su,na različite načine, tokom celokupnog osnovnog i srednjeg obrazovanja, a prisutne su i u svakoj od ključnih faza kurikuluma.

IV-2.2. Kurikularne oblasti i nastavni predmeti povezani sa kurikularnim oblastima- neka objasnjenja

Kurikularna oblast: JEZICI I KOMUNIKACIJA

Kurikularna oblast jezici i komunikacija obuhvata široku paletu predmeta kojima je zajednički cilj korišćenje jezika kao sredstva za komunikaciju u privatnom, profesionalnom i javnom životu. U skladu s opštim i posebnim ciljevima svakog pojedinog predmeta u ovoj oblasti, kurikulumi ovih predmeta će obuhvatiti književnost kao specijalni domen korišćenja jezika u odnosu na estetske vrednosti.

Maternji jezik je,takodje, značajni element u razvoju učenikovog identiteta. Zato kurikulumi nastavnih predmeta treba da obrate pažnju i na ovaj specifični nastavni cilj. Usvajanje stranih jezika i klasičnih jezika doprineće razvijanju šireg smisla za identitet kroz svest o kulturi i pripadnosti široj zajednici.

Kad se kaže maternji jezik, kao poseban predmet, misli se na albanski jezik, kao maternji jezik albanskih đaka,odnosno na maternje jezike drugih kulturnih grupa koje žive na Kosovu (na primer: slovenski jezici, turski jezik, romski).

Kao poseban predmet, maternji jezik se uči u svakom razredu osnovne i srednje škole. Kurikulumi nastavnih predmeta podrazumevaju sadržaje iz književnosti odnosno maternjeg jezika kao i svetsku književnost na maternjem jeziku, u prevodima na maternji jezik.

Nastava i učenje maternjeg jezika posmatra se i kao medjukurikularni cilj, tako da se učenje specifičnih sadržaja i ovladavanje specifičnim sposobnostima mogu postići preko drugih nastavnih predmeta.

Za učenike drugih kulturnih grupa koje žive na Kosovu albanski jezik je fakultativan predmet (po izboru) koji se uči od 3. razreda, to jest, od momenta kad učenici stignu u ključnu fazu kurikuluma koja se zove **razvoj i utvrđivanje**.

Za sve učenike, prvi strani jezik će biti engleski. Učenje engleskog kao prvog stranog jezika počinje u 3. razredu, to jest, od momenta kad učenici stignu u ključnu fazu kurikuluma koja se zove **razvoj i utvrđivanje**. U 1. i 2. razredu (u ključnoj fazi kurikuluma koja se zove **usvajanje osnovnih znanja**), engleski se može učiti kao

fakultativni predmet, s naglaskom na usmenu komunikaciju (slušanje, razumevanje, govorenje).

Učenje drugog stranog jezika počinje u 6. razredu, na početku ključne faze kurikuluma koja se zove **utvrđivanje i orijentacija**. Drugi strani jezik je obavezan u srednjem obrazovanju, a fakultativan u višem srednjem obrazovanju. Učenici imaju mogućnost izbora jednog jezika, kao drugog, iz određene liste stranih jezika.

Klasični jezici (latinski i starogrčki) mogu se učiti u višem srednjem obrazovanju. U zavisnosti od usmerenja u višem srednjem obrazovanju, klasični jezici su ili obavezni ili fakultativni(izborni).

Kurikularna oblast: MATEMATIKA

Kurikularna oblast **Matematika** obuhvata različite matematičke domene, počevši od aritmetike u osnovnoj školi. Predmetni kurikulumi treba da sadrže, za svaku fazu obrazovanja, za svaki razred i profil/usmerenje, specifične nastavne ciljeve i sadržaje (na primer, aritmetika, geometrija, algebra, trigonometrija, matematička analiza, statistika, opisna geometrija, primenjena matematika).

Kurikularna oblast: PRIRODNE NAUKE

U okviru kurikularne oblasti **prirodnih nauka**, učenici osnovnih škola učiće integrisani predmet (kurs) koji se zove **čovjek i priroda** (od 3. do 5. razreda, to jest, od početka ključne faze kurikuluma koja se zove **razvoj i utvrđivanje**). Predmet **čovjek i priroda** zamišljen je kao integrisani predmet koji naglasak stavlja na razvijanje svesti o problemima prirodne sredine i ekološko obrazovanje. On pomaže učenicima da otkrivaju prirodnu sredinu i veze sa sredinom stvaranom aktivnošću čoveka.

Nastava i učenje pojedinih prirodnih nauka počće u srednjem obrazovanju (**biologija, fizika, hemija**) i nastaviće se u višem srednjem obrazovanju.

Na nivou višeg srednjeg obrazovanja, predmetni kurikulumi za **geografiju** tretiraće geografiju kao prirodnu nauku, dok će u nižem srednjem obrazovanju geografija biti deo društvenih nauka. Ovo je u skladu sa specifičnim ciljevima u različitim fazama obrazovanja.

Kurikularna oblast: PROUČAVANJE DRUŠTVA I GRAĐANSKO VASPITANJE

Ova kurikularna oblast obuhvata sledeće nastavne predmete i kurseve:

- **Gradjansko vaspitanje.** Predmet koji se zove Gradjansko vaspitanje dizajniran je integrativno tako da povezuje obrazovanje za ljudska prava, obrazovanje za mir, globalno obrazovanje, obrazovanje životne veštine, društveno vaspitanje, interkulturno obrazovanje, ekonomsko obrazovanje i obrazovanje za građane

demokratskog društva. Njegov glavni cilj je da podstiče razvoj znanja, veština i stavova o društvu građanske demokratije. Kurikulumi nastavnih predmeta naglašavaju specifične teme i ciljeve u skladu s različitim razredima.

U osnovnom obrazovanju, glavna pažnja predmeta Građansko obrazovanje biće posvećena razvoju životnih veština u širem smislu.

Gradjansko vaspitanje/vaspitanje o gradjanskoj demokratiji, to jest, obrazovanje ima, takođe, medjukurikularne ciljeve i treba ga negovati u svim školskim aktivnostima.

- **Istorija.** Predmetni kurikulumi **istorije** baviće se na integrativan način istorijom Kosova, svetskom istorijom. U predmetnim kurikulumima nastave istorije naročita pažnja će biti poklonjena istoriji i tradiciji različitih kulturnih grupa koje žive na Kosovu.

Lokalni, regionalni i nacionalni identitet učenika, kao i šire osećanje identiteta u savremenom sve više međuzavisnom svetu takođe treba negovati kroz predmetni kurikulum nastave istorije. Kurikulumi za istoriju treba da podržavaju potrebu da se prošlosti pristupi konstruktivno. Oni treba da promovišu toleranciju i uzajamno poštovanje razlika.

Kao deo ciljeva učenja, negovanje nacionalnog ponosa i istorijske tradicije u demokratskim društvima treba da bude povezano s razvojem znanja, stavova i veština vezano za negovanje miroljubivog razumevanja među ljudima i mogućnosti zajedničkog i konstruktivnog načina života.

- **Domaćinstvo, obrazovanje za preduzetništvo, ekonomija.** U srednjem obrazovanju učenici će učiti domaćinstvo i obrazovanje za preduzetništvo (u 7. i 8. razredu). Obrazovanje za preduzetništvo je takođe medjukurikularni cilj. U višem srednjem obrazovanju učenici će učiti ekonomiju.
- **Geografija.** U srednjem obrazovanju, geografija je deo društvenih nauka. Predmetni kurikulumi nastave geografije usredsrediće se više na odnose između stanovništva i okoline. U višem srednjem obrazovanju, geografija je deo prirodnih nauka koja obuhvata, pored fizičke i ekonomske geografije, elemente geologije, astronomije itd.
- **Elementi logike, psihologije, sociologije i filozofije.** Ovi predmeti su deo višeg srednjeg obrazovanja, kao obavezni ili fakultativni predmeti, u skladu sa specifičnim profilom/usmerenjem.

Kurikularna oblast: UMETNOSTI

Kurikularna oblast **umetnosti** uključuje **muziku** i **lepe umetnosti** kao obavezne nastavne predmete, koji su obuhvaćeni Osnovnim kurikulumom. U okviru izbornog dela kurikuluma, mogu se proučavati i **izvođačke umetnosti**.

Kurikularna oblast: FIZIČKO VASPITANJE I SPORTOVI

Kurikulum fizičkog vaspitanja i sportova treba da sadrži elemente koji će podržavati fizičko vaspitanje, različite sportove i kurseve o zdravlju. Sportovi i kursevi o zdravlju mogu isto tako pripadati izbornom delu kurikuluma (kurikulum koga određuje škola). Predmetni kurikulum utvrdiće specifične ciljeve i elemente ovih kurseva za svaku fazu obrazovanja, za svaki razred i svaki profil/usmerenje.

Kurikularna oblast: TEHNOLOGIJA

U okviru kurikularne oblasti **tehnologije** u osnovnom obrazovanju učenici će pohađati predmet Rucni rad i različite tehnološke elemente, uključujući informatičku i komunikacijsku tehnologiju (ICT) u srednjem obrazovanju. ICT može da pripada i izbornom delu kurikuluma.

Deo kurikuluma po izboru (kurikulum koji utvrđuje škola)

Deo kurikuluma po izboru (izborni kurikulum) nudi učenicima razne mogućnosti:

- da određuje dodatni broj časova za obavezne nastavne predmete (predmete u okviru Osnovnog kurikuluma);
- da pohađaju nove/različite predmete i kurseve koji nisu predviđeni osnovnim kurikulumom (to jest, etiku, životne teme, razrešavanje sukoba, razvoj komunikativnih veština, obrazovanje o ljudskim pravima, ICT u razredima gde nije deo Osnovnog kurikuluma);
- da određuje vreme za tematske prilaze o (na primer: Integrisana nastava o društvenim i kulturnim pojavama ; prirodnim pojavama: vreme, prostor, svetlost, geografska otkrica, tradicija, stanovanje i td.);
- da pohađaju predmet/kurs koje su sačinili njihovi lokalni nastavnici;
- da odrede vreme za rad na projektima;
- da odrede vreme za obuku povezivanja teorije i prakse.

Tabela: Kurikularne oblasti i kurikularni nastavni predmeti

JEZICI I KOMUNIKACIJA

(Gramatika, komunikacija, književnost)

- MATERNJI JEZIK (albanski jezik, slovenski jezici, turski jezik, romski jezik) obavezni nastavni predmet (vidi fusnotu 11);
- ALBANSKI JEZIK ZA UČENIKE MANJINSKIH NARODA – počinje od 3-eg razreda kao fakultativni predmet (po izboru učenika)
- PRVI STRANI JEZIK (ENGLJSKI) -početak u 3. razredu (obavezno)
- DRUGI STRANI JEZIK (- početak u 6. razredu (obavezno u srednjem obrazovanju, fakultativno u višem srednjem obrazovanju)
- KLASIČNI JEZICI (latinski i starogrčki - u višem srednjem obrazovanju - mogu biti obavezni ili fakultativni)

MATEMATIKA

PRIRODNE NAUKE

- ČOVEK I PRIRODA (kao integrisani predmet od 3. do 5. razreda)
- BIOLOGIJA (kao poseban predmet počev od 6-og razreda)
- FIZIKA (kao poseban predmet, početak u 6. razredu)
- HEMIJA (kao poseban predmet, početak u 7. razredu)
- GEOGRAFIJA (u srednjem obrazovanju - od 5. do 9. razreda kao deo društvenih nauka; u višem srednjem obrazovanju - od 10. do 12. razreda, kao deo prirodnih nauka)

DRUŠTVENE NAUKE I GRAĐANSKO VASPITANJE

- GRAĐANSKO VASPITANJE (kao predmet koji naglašava vaspitanje u duhu građanske demokratije, kurikulum će uključiti dimenzije kao što su životne teme, obrazovanje za ljudska prava, obrazovanje za mir, počev od 3-eg razreda.)
- ISTORIJA (početak u 5. razredu)
- DOMAĆINSTVO/OBRAZOVANJE ZA PREDUZETNIŠTVO (kao posebni predmeti u 7. i 8. razredu, ali i kao predmet koji sadrži medjukurikularne dimenzije)
- ELEMENTI EKONOMIJE, LOGIKE, PSIHOLOGIJE, SOCIOLOGIJE i FILOZOFIJE (kao integrisani tečajevi studija društvenih nauka ili kao posebni nastavni predmeti prilagodjeni srednjem visem obrazovanju)
- GEOGRAFIJA (kao predmet u srednjem obrazovanju počev od 6-og razreda)

UMETNOSTI

- MUZIKA

- LEPE UMETNOSTI

TEHNOLOGIJA

- RUCNI RAD (u osnovnom obrazovanju)
- TEHNOLOGIJA (u srednjem obrazovanju, uključujući informatičku tehnologiju i komunikacije(ICT))

FIZIČKO VASPITANJE I SPORTOVI

- FIZIČKO VASPITANJE
- KURSEVI O ZDRAVSTVENOM OBRAZOVANJU
- SPORTOVI

IZBORNI DEO KURIKULUMA

IV-2. 3. Kurikularne oblasti i opis nastavnih predmeta: ciljevi i značaj za razvoj učenika

Nastava i sticanje znanja, veština i stavova kao i razvoj mnogobrojnih ključnih sposobnosti (kao što su: jezičke, metodološke, kulturološke i društvene sposobnosti) mogu se, na različite načine, sticati u školi. Sticanje i razvoj znanja, veština i stavova kao sposobnosti jeste rezultat međukurikularnih prilaza i nastave i učenja orijentisanih ka predmetnoj nastavi. Kurikularne oblasti mogu doprineti razvoju znanja, stavova i veština i specifičnih sposobnosti, ali, one također, na razne načine, ali divergentno, mogu doprineti razvijanju veština, stavova i određenih sposobnosti. Na primer: Veštine komunikacije ne neguju se samo u oblasti jezika i komunikacije jer, one se mogu i trebaju negovati kod svih drugih predmeta ili kurikularnih oblasti kao međukurikularni cilj.

Prilikom planiranja kurikularnih aktivnosti treba naglasiti specifičnu važnost raznih kurikularnih oblasti i nastavnih predmeta u razvoju učenika.

JEZICI I KOMUNIKACIJA

Za ljude jezik je sredstvo misljenja i komunikacije sa drugim ljudima i narodima i njihovim kulturama. Posredstvom jezika ljudi biraju informacije i utiske sveta koji ih okružuje i izražavaju svoja misljenja, raspoloženja i osećaje. Ljudska bića, putem jezika, svoj unutrašnji i spoljasnji svet pretvaraju u koncepte, odnose i strukture. Zato, znanje i usvajanje jezičkih umenja i veština komunikacije jesu od fundamentalnog značaja za proces učenja u raznim drugim oblastima.

Usvajanje i razvoj jezičkih i komunikacijskih veština i sposobnosti u školama na Kosovu obezbediće se putem:

- Maternjeg jezika;
- albanskog jezika za nealbanske zajednice koje žive na Kosovu (neobavezan nastavni predmet

koji počinje od 3-eg razreda osnovne škole);

- prvog stranog jezika, počev od 3-eg razreda (engleski jezik);
- drugog stranog jezika, počev od 6-og razreda srednje škole (kao obavezan predmet a, kao

- obavezan ili kao neobavezan predmet u srednjoj višoj školi)
- jednog klasičnog jezika (obaveznog ili neobaveznog u visoj srednjoj školi, zavisno od usmerenja ili profila)

Maternji jezik

Maternji jezik je prvi jezik kojim se susrećemo kod kuće. U kosovskim školama svaki će učenik učiti svoj maternji jezik (albanski jezik, slovenske jezike, turski jezik i romski jezik)¹⁰

Nastava maternjeg jezika omogućiće učenicima da savladaju pravila jezika zajednice kojoj pripadaju i da razvijaju osećaj ličnog identiteta i pripadnosti zajednici. Nastava maternjeg jezika obuhvata rečnik, gramatiku, fonetiku, književnost, stilistiku i govor. Tako će učenici razvijati i utvrđivati svoje leksičke, gramatičke, semantičke, fonološke i pravopisne sposobnosti i sposobnosti pravilnog izražavanja (književnog izražavanja). Kurikulumi nastave maternjeg jezika obuhvataće ciljeve, pitanja i specifične zadatke koji će se odnositi na nastavu i učenje maternjeg jezika različitih godišta učenika i razne stepene obrazovanja.

Učenici će, putem nastave maternjeg jezika, razvijati svest o svojoj kulturi i tradiciji. Tako će se kod njih razvijati interes za stalnim negovanjem nasleđa i tradicije zajednice kojoj pripadaju. Istovremeno, nastava maternjeg jezika treba da doprinosi razvoju stavova kao što su: otvorenost prema drugima i poštovanje kulture i tradicije pripadnika drugih zajednica u duhu razvijanja i negovanja miroljubivog dijaloga između naroda i nacija u celom svetu.

Opšti ciljevi nastave maternjeg jezika su:

- Solidno vladanje pravilima odnosnog maternjeg jezika pri usmenoj i pisanoj komunikaciji
 - razvoj ključnih sposobnosti pismenog izražavanja kao i shvatanja (pri slušanju ili citanju odredjenog štiva), pisanog i govornog izraza odnosnog maternjeg jezika na nivou srednje i više osposobljenosti¹¹;
 - razvoj komunikativnih vestina govora i pisanja, primanja poruka i sastavljanja poruka odgovarajuće sadržine
 - vladanje tehničkim i umetničkim aspektima koriscenja maternjeg jezika u različitim situacijama komunikacije;
 - razvoj kulturnih navika kao što su informisanost putem citanja raznih izvora informacija, radoznalost, negovanje kritičkog izraza, kritičkog mišljenja, stvaralastva i estetskih vrednosti;
 - razvoj samosvesti o kulturnoj tradiciji i stvaralastvu zajednice (folklor, književnost, muzika, izvodjake umetnosti);
 - razvoj interesovanja za negovanje kulturne baštine i tradicija zajednice;
 - razvoj osećaja ličnog i kulturnog identiteta.

¹⁰ U nacelima Preporuka Evropskog veća br. u odnosu na politiku jezika, praktična rešenja za obezbeđenje nastave maternjeg jezika u školama treba uzeti u obzir uslove i mogućnosti zemlje

¹¹ Zajednički okvir evropske preporuke za jezike: Učenje, nastava i ocenjivanje (2001 – vidi bibliografske podatke) predlaže pet nivoa sposobnosti (znanja). To su takozvani nivoi ALTE (Association of Language Testers in Europe - Evropska asocijacija istraživača jezika) koje sačinjavaju a) Dobra upotreba jezika (5. nivo ALTE); b) vican za upotrebu jezika (4. nivo ALTE); c) Nezavisan u upotrebi jezika (3. Nivo ALTE); d) Osrednji u upotrebi jezika (2. nivo ALTE); e) Početna upotreba jezika (1. nivo ALTE). Kada se odnosi na maternji jezik, učenike treba podržati da dostignu 4. ili 5. Nivo znanja jezika

Albanski jezik za nealbanske zajednice koje žive na Kosovu (neobavezan nastavni predmet koji počinje od 3-eg razreda osnovne škole)

Nastava albanskog jezika je neobavezna za učenike nealbanskih zajednica koje žive na Kosovu (počev od 3-eg razreda osnovne škole) i ona ima za cilj da obezbedi mogućnosti za njihove uspešne aktivnosti u okviru kosovskog društva. Tako, ona obezbedjuje mogućnosti komunikacija za razvoj regionalne međunarodne saradnje i osvarivanju ekonomskih ciljeva.

Kako se albanski jezik, u ovom slučaju, javlja kao drugi jezik to će se, predmetni kurikulum ovog jezika razlikovati u odnosu na kurikulum albanskog jezika kao maternjeg jezika.

Prvi strani jezik (engleski jezik)

Za učenike svih škola na Kosovu prvi strani jezik biće engleski jezik. Engleski jezik je obavezni nastavni predmet od 3-eg razreda osnovne škole. Ovaj jezik će se izučavati i u srednjem i srednjem visem obrazovanju.

Znanje engleskog jezika omogućice učenicima blizu komunikaciju sa tradicijom i kulturom drugih naroda. To će, također, omogućiti prilaz informacijama i njihovoj razmeni sa drugima. Time oni mogu aktivno učestvovati u životu savremenog sveta koji je sve međuzavisniji. To će im pomoći u savladavanju izazova komunikacije putem kompjutera i društva koji se naslanja na elektroničko učenje.

Vežano s tim, dimenzija samosvesti kulture, kroz učenje engleskog jezika biće dobra osnova za razumevanje sired identiteta.

Ciljevi nastave engleskog jezika kao prvog stranog jezika su:

- Osposobljavanje učenika za usmenu i pisanu komunikaciju srednjeg i viseg nivoa (koje su slusali ili citali) /L3, L4 i L5/;
- razvoj sposobnosti koriscenja engleskog jezika kao sredstva komunikacije u životnim i radnim situacijama, kao i raznim situacijama u školi i van nje u cilju prijema i prenosa informacija;
- razvoj svesti o sopstvenoj kulturi i kulturama i tradiciji drugih;
- razvoj kulturnih i društvenih stavova u skladu sa principima i vrednostima otvorenog društva;
- podsticaj integracije u tržište rada i uspesno savladjivanje novih izazova u društvenom i privrednom životu;
- unapredjivanje međunarodnih odnosa, stvaralacko i uspesno uključivanje u savremene svetske tokove.

Drugi jezik (počev od 6-og razreda srednje škole kao obavezni predmet, a neobavezan ili obavezan u srednjem visem obrazovanju)

Škole na Kosovu mogu da ponude učenicima drugi (dodatni) jezik počevši od 6-og razreda, početkom ključne kurikularne faze Jaganja i orijentacije. Ovaj jezik biće obavezan u srednjem obrazovanju, a neobavezan ili neobavezan u srednjem visem obrazovanju.

Učenici će izabrati drugi strani jezik na osnovu ponude koja će sadržati veći broj jezika. Osposobljenost vladanja drugim jezikom zahtevace niži do srednjeg nivoa

osposobljenosti /L1,L2,L3/.To pretpostavlja da ce učenici biti u stanju da koriste jednostavne informacije;da se mogu usmeno izrazavati o porodicnim situacijama/L1/i da mogu uopšteno koristiti neobicajene i jednostavne informacije /L2/;da su u stanju da pricaju o odredjenom broju tema i da udovolje razlicitim zahtevima/L3/.Pored sposobnosti koriscenja jezika učenici ce razvijati vestine razvoja svesti o jeziku,cime sticu mogucnost prosirivanja svojih pogleda u vezi drugih kultura i naroda. Nastava drugog jezika(drugog stranog jezika) uticace i na razvoj stavova o toleranciji i medjusobnom postovanju.

Klasični jezici (latinski i starogrčki jezik)

Klasični jezici su deo osnovnog kurikulumu na filološkim smerovima srednje vise skole (teoretske gimnazije).U ostalim smerovima srednje vise skole,klasični jezici imaju status neobaveznog nastavnog predmeta,zavisno od specificnosti odredjenog smera i u skladu sa interesima učenika.

Opšti ciljevi klasičnih jezika su:

- Poznavanje osnova “klasičnog”(“humanističkog”) obrazovanja;
- poznavanje vaznijih autora klasicne kulture i antickih tekstova;
- sposobnost razumevanja i sastavljanja jednostavnih sastava i sastava srednje tezine,uz koriscenje klasicnih jezika u profesionalne svrhe
- poznavanje uzajamnih veza klasicnih jezika i savremene akademske terminologije;
- pravilna upotreba profesionalne terminologije.

Matematika

Posredstvom nastave matematike,učenici sticu saznanja o brojevima,prostoru,zapremeni i nacinima upotrebe statistickih podataka.Učenici treba da budu u stanju da shvate ulogu matematičkog mišljenja za razvoj prirodnih nauka i moderne tehnologije,kao i ulogu matematike prilikom resavanja raznih vrsta problema.

Putem nastave matematike podupire se razvoj umenja kod učenika ka sto su:sposobnost razvrstavanja,organizacija apstraktne obrade karakteristika sveta uz korišćenje matematičkih radnji i simbola Tako se učenici osposobljavaju da jezikom matematičkih simbola izraze jezik prirode i obratno.Tom prilikom oni koriste osobnosti matematičkog jezika logickog misljenja.

Opšti ciljevi nastave matematike su¹²:

- Shvatanje uzajamnih veza sveta i njihovih matematičkih izraza (brojevi,forme,zapremine,koje su veze izmedju realnog sveta i njegovih

¹² Kao i u ostalim oblastima,prema specificnim ciljevima,koji se odnose na kljuene sposobnosti koje treba da savladaju i konsoliduju u razlicitim razredima i fazama obrazovanja bice jedinstveni prilaz u okviru predmetnih kurikulumu.Tako,predmetni kurikulumi orijentisace nastavnike,učenike i roditelje ka saznanju sta učenici treba da nauce i znaju,sta oni mogu da urade (metodoloske sposobnosti),kako mogu opstati (sticaajuci individualni i zivotni nauk),da budu u stanju da zive zajedno (socijalne sposobnosti i stavovi) i da budu u stanju da konstruktivno menjajuci svet menjaju i sebe (stvaralastvo,licni razvoj,resavanje problema).

matematskih predtava,kao sto su :mape,matematski modeli,kakve su veze izmedju jezika prirode i jezika simbola;

- razvoj vestine racunanja (ucenici treba da su u stanju da koriste simbole i matematicke radnje radi raznih saznanja sa i bez upotrebe kompjutera);
- razvoj umenja matematicko-logickog rasudjivanja (kako doci do valjanih rezultata na osnovu vrednih premisa i tacnih logicko-matematickih radnji;kako identifikovati i izbegavati greske i pogresna rasudjivanja;
- razvoj sposobnosti obrade podataka (znanja o bazama podataka,statistika i dr.i sposobnosti tacne i produktivne upotrebe podataka);
- razvoj kljucnih znanja vezanih za vise intelektualne vestine,kao sto je :stvaralacko koriscenje abstraktnih relacija i jezik simbola,sposobnost primene simbola i matematickih radnji za razresavanje teoretskih problema realnog zivota;
- osposobljenost vrednovanja raznih mogucnosti izbora resenja odredjenog problema i samostalnog ili timskeg donosenja najprikladnijih odluka u vezi date situacije;
- identifikacija situacija u kojima je potrebno koriscenje matematickih znanja i umenja vezano za svakodnevna zivotna pitanja (poslovanje,stanovanje,vlasnistvo,kupo-prodaja,putovanje,zabava i dr.) i valjano koriscenje tih znanja.

Prirodne nauke

U osnovnom obrazovanju od (od 1.do 5-og razreda) sa ucenicima se izvodi integrisana predmetna nastava o Čoveku i prirodi.Nastavni predmet Čovek i priroda treba da pomogne učenicima kao bi ,sa naučnog aspekta,oni mogli da razlikuju i istražuju prirodnu okolinu od veštački (čovekovom aktivnošću) stvorene okoline.Oblast predmeta Covek i priroda tezi da razvije istrazivacku radoznalost kod dece prema svetu koji ih okružuje.Istovremeno,ova oblast predmeta tezi da unapredi ekolosku svest ucenika i njihovu znatizelju za odredjenim aktivnostima koji će doprineti očuvanju zdrave okoline i standarde kvaliteta življenja.

U srednjem obrazovanju, sto je vise moguće, primenjuje se integralni prilaz usredsredjenog prema uceniku¹³. Pored toga,na ovom nivou se uvode posebni “akademski”nastavi predmeti (biologija,fizika,hemija)¹⁴.

Opsti ciljevi prirodnih nauka su¹⁵:

- Podsticaj radoznalosti i vestina naucne znatizelje prema prirodnim pojavama i odnosima prirone sredine i sredine stvorene covekovom aktivnoscu;

¹³) U osnovnom i srednjem obrazovanju predmetni kurikulum prirodnih nauka primenjivace integrativni tematski pristup.Na primer: ucenici ce uciti prirodne pojave i procese ,kao sto je voda,svetlo,klima,temperatura,vreme,prostor ,ljudska naselja gde cemo imati medjuveze raznih nauka (geografija,fizika,hemija,biologija,geologija,istorija i drugo).Ovo preplitanje raznih nauka primenjuje se imajući u vidu razvojne potrebe ucenika i njihovog savladavanja i razumevanja naucnih pitanja dnevnog zivota.

¹⁴) U srednjem obrazovanju,geografija je deo predmeta kurikulumu drustvenih nauka,dok je u osnovnom obrazovanju integrisana u okvir predmeta Covek i priroda.U visem srednjem obrazovanju ,Geografija je deo kurikularne oblasti prirodnih nauka

¹⁵ Kao i u ostalim oblastima,prema specficnim ciljevima,koji se odnose na kljucne sposobnosti koje treba da savladaju i konsoliduju u razlicitim razredima i fazama obrazovanja bice jedinstveni prilaz u okviru predmetnih kurikulumu.Tako,predmetni kurikulumi orijentisace nastavnike,ucenike i roditelje ka saznanju sta ucenici treba da nauce i znaju,sta oni mogu da urade (metodoloske sposobnosti),kako mogu opstati (sticajuci individualni i zivotni nauk),da budu u stanju da zive zajedno (socijalne sposobnosti i stavovi) i da budu u stanju da konstruktivno menjajuci svet menjaju i sebe (stvaralastvo,licni razvoj,resavanje problema).

- razvoj sposobnosti istraživanja prirodnih pojava koriscenjem naucnih sredstava (jezik, istrazivacke metode, naucno rasudjivanje);
- istrazivanje i razumevanje veza izmedju prirodnih nauka, tehnologije i situacija u dnevnom zivotu;
- razvoj sposobnosti koriscenja kompjutera u radu na istrazivackim poslovima;
- razvijanje svesti o etickim pitanjima koja se odnose na naučne delatnosti;
- razvoj pozitivnih i konstruktivnih stavova koja se odnose na koriscenje naucnih saznanja radi poboljsanja zivotnog standarda.

DRUŠTVENE NAUKE I GRADJANSKO VASPITANJE

Putem ove kurikularne oblasti, učenici će se upoznati sa vrednostima i normama drustvenog zivota demokratskog drustva. Oni će se suočiti sa drustvenim pojavama sa istorijskog, socioloskog, ekonomskog, psiholoskog i medjukulturnog gledista.

Kurikularna oblast Društvene nauke i gradjensko vaspitanje su vazne sa gledista razvoja licnog i kolektivnog identiteta učenika putem razvoja stavova i vestina oni se mogu aktivno ukljuciti u pitanja sveta koji je sve medjuzavisniji. Učenici se vaspitavaju kako da zive zajednicki i u miru razvijajuci toleranciju i poštovanje razlicitosti. Tako učenici uče da prepoznaju zajednicke interese raznih zajednica i sireg okruzenja te zajednicki ucestvuju u njihovom razresavanju. Takodje, oni uče kako da konstruktivno prevazilaze probleme proslosti i kako da odgovorno i kompetentno ucestvuju u izgradnji novog kosovskog drustva.

GRADJANSKO VASPITANJE

Obrazovanje za gradjansku demokratiju jeste medjukurikularni cilj. Istovremeno, pocev od obnovne skole, organizovace se specijalni kursevi o gradjanskom vaspitanju. Kao nastavni predmet Gradjansko vaspitanje u osnovnom obrazovanju usmerice se za razvijanje umeća zivljenja koji je od vaznosti za slobodno i demokratsko drustvo. U srednjem i sednjem visem obrazovanju gradjansko obrazovanje će se pretežno usmeriti na proucavanje osnova gradjanskog drustva; sticanje znanja i sposobnosti i stavova vezanih za gradjansku demokratiju.

Oblast drustvenih nauka i gradjanskog vaspitanja obuhvata i :

- Istoriju pocev od 4 og razreda (istorija će se na integrativan nacin izlagati i obuhvatice istoriju Kosova i sveta);
- domacinstvo i obrazovanje za preduzetnistvo (od 7-og do 9-og razreda, kurikulumi ovih predmeta imaju za cilj da razvijaju vestinu preduzetnistva za potrebe slobodne trzisne privrede)
- proucavanje drustva na srednjoj visoj skoli (od 10-og do 12-og razreda).

Kursevi drustvenih nauka u srednjoj visoj skoli bice integrativni ,osim za usmerenja drustvenih nauka u teoretskim gimnazijama. Integrisani kursevi drustvenih nauka obuhvatice elemente sociologije, ekonomije psihologije, logike i filosofije, dok u teoretskim gimnazijama, u usmerenjima drustvenih nauka, razne posebne drustvene discipline bice deo Osnovnog kurikuluma.

Opsti ciljevi kurikularne oblasti Društvene nauke i gradjansko vaspitanje su:

- Razvoj moralne svesti i sposobnost konstruktivnog posmatranja drustvenih normi;
- informisanje o drustvenim odnosima i pojavama;
- razvijanje svesti o istoriji,tadiciji,kulturnom i duhovnom zivotu svojih zajednica, njihovih kultura ,kao i drugih naroda i zemalja sveta;
- razvoj znanja,sposobnosti i stavova stecenih iskustvima gradjanske demokratije u gradjanskom drustvu;
- jaganje svesti o pravima ,odgovornosti i zadacima pojedinca u lokalnoj i/ili siroj zajednici;
- razvoj vestina i sposobnosti preduzetnistva radi aktivnog ukljucivanja u privredu slobodnog trzista;
- jaganje svesti o medjuzavisnosti danasneg sveta ,toleranciji i postovanju razlika;
- razvoj shvatanja odnosa donosenja odluka i posledica koje one mogu izazvati u drustvu ili u odnosu na pojedinca.Razvijanje interesa za konstruktivno i odgovorno ucesce u dustvenom zivotu.

UMETNOSTI

U osnovnom kurikulumu,kurikularna oblast umetnosti obuhvata muzicku umetnost i lepe umetnosti.U izbornom delu kurikuluma (kurikuluma koga odredjuje skola)mogu se dodati i izvodjacke umetnosti kao:dizajn,arhitektura,moda i dr.

Kurikularna oblast umetnosti ima znacajnu ulogu u razvoju stvaralastva i estetskog osecaja(za lepo).Umetnost na razne nacine pruza mogucnost traganja i osposobljavanja za umetnicko izrazavanje kroz govor,mimiku,pokrete i ostala izrazajne mogucnosti.

Kurikularna oblast umetnosti doprinosi ukupnom razvoju licnosti ucenika.Ona stimulisuje razvoj licnosti spajajuci (kombinujuci)intuiciju,imaginaciju,kreativnost,rasudjivanje,osecajnost i rdjanje raznih formi i ideja umetnickog izraza i komunikacije.Pomocu umetnosti razvijaju se mogucnosti ucenika u primeni stvaralackih metoda resavanja problema.Umetnosti ucenicima omogucavaju donosenje odluka i traganja za stvaralackim resenjima.One doprinose suptilnijoj i kompleksnijoj mogucnosti percepcije sveta i razvoju samoizraza kod ucenika.

Umetnost doprinosi razvoju visokih intelektualnih sposobnosti kod dece(kao sposobnosti analize,sinteze i vrednovanja)i pruzaju razlicite nacine razvoja slobodnog misljenja kao osnove za razvoj stvaralastva.

Umetnosti doprinose i razvoju samopostovanja isamouverenja kod ucenika.One stimulisu pozitivnu motivaciju naglasavajuci saradnju,samodisciplinu i entuzijazam kroz iskustva i forme licnog i kolektivnog izrazavanja.

Kurikularna oblast umetnosti je snazno sredstvo jaganja pozitivnog nacina prilaza i shvatanja umetnickog izraza u kulturi i tradiciji sopstvene zajednice,kao i kulturi i tradiciji drugih.

Kurikularna oblast umetnosti,ucenicima priblizava mogucnosti razumevanja kako su, nekada , u saglasju stvarnost i imaginacija.Umetnosti,istovremeno,doprinosе shvatanju saglasja razlicitih dimenzija duhovnog zivota i covekovih delatnosti (religija,nauka,tehnologija i umetnosti) u procesima i delima umetnickog bogatstva.

Opsti ciljevi kurikularne oblasti umetnosti su:

- razvijanje svesti o estetskim vrednostima;
- uspostavljanje komunikativnih veza govornog i umetnickog izrazavanja;
- poznavanje i sposobnost koriscenja raznih formi umetnickog izrazavanja;
- poznavanje razlicitih kultura,njihovih umetnosti i istorijskih perioda;
- razvijanje sposobnosti umetnickog i stvaralackog izrazavanja;
- razvijanje sposobnosti otkrivanja duhovnih,naucnih i umetnickih odnosa prilikom pristupa kulturi i suocavanjima sa realnim zivotnim situacijama;
- razvijanje stavova tolerancije i postovanja razlika;
- negovanje interesa i osecaja zadovoljstva tokom individualnog ili kolektivnog ucesca u ostvarivanju umetnickih aktivnosti.

TEHNOLOGIJA

U sirem smislu,pod tehnologijom ,se podrazumevaju sredstva,postupci i tehnike koje se koriste u razlicitim sferama covekovih aktivnosti.Tehnologija otelovljuje jedinstvo teorije i prakse i doprinosi uspehu ljudskih zalaganja.

Kurikularna oblast Tehnologija priblizava ucenike raznim tehnoloskim formama i dimenzijama razlicitih oblasti i iskustava ljudske delatnosti kao sto su: stanovanje,transport,priprema hrane,oblacenje,komunikacije,putovanje,zabava i dr. U osnovnom obrazovaju ucenici se upoznaju sa tehnologijom kroz nastavu rucnog rada.U srednjem obrazovanju ovaj nastavni predmet se naziva tehnologijom.U osnovnom i srednjem obrazovanju kurikulumi nastavnih predmeta obuhvataju moderne informaticke i komunikacijske tehnologije (ICT).

Opsti ciljevi kurikularne oblasti Tehnologije su:

- Upoznavanje ucenika sa dimenzijama tehnoloskih delatnosti coveka;
- razvijanje formi pomoci povezivanja teorije i prakse u razlicitim oblastima delatnosti coveka;
- primena i upotreba sredstava,postupaka i tehnika u cilju stvaralackog resavanja problema udnevnim zivotnim situacijama;
- upoznavanje ucenika sa mogucnostima primene i koriscenje informacijsko-komunikacijske tehnologije u razlicitim oblastima radi uspesnog ostvarivanja covekovih

- zamisli;
- razvijanje interesovanja učenika da kreativno i odgovorno rade na poboljšanju tehnoloških sredstava, postupaka i tehnika;
- razvoj ekološke svesti i društvene odgovornosti vezane za upotrebu tehnologije za poboljšanje kvaliteta života;
- razvoj etičke osetljivosti u odnosu na tehnološki razvoj.

FIZIČKO VASPITANJE I SPORTOVI.

Kurikularna oblast fizicko vaspitanje i sportovi doprinose celovitom razvoju licnosti učenika, uravnotežujući duhovne i intelektualne aktivnosti specifičnim fizickim i psiholoskim izazovima. Ovi izazovi zahvataju vazne elemente psihomotorickih procesa koji uticu na psihofizicki razvoj.

Osnovni deo kurikuluma obuhvata kurseve sporta, te fizickog i zdravstvenog vaspitanja. Izborni deo kurikuluma moze se dopuniti sa mnoštvom sportskih ili drugih aktivnosti kao sto su: kursevi higijene, seksualnog vaspitanja, zdrave ishrane i dr. Predmetni kurikulum za svaki razred ili nivo obrazovanja obuhvata specifična znanja, vешtine i stavove koji se javljaju kao rezultat fizickog vaspitanja i sportskih aktivnosti. U skladu sa profilom škole i lokalnim uslovima odredbe kurikuluma se mogu dopuniti odredbama vankurikularnih aktivnosti. Škole trebaju imati u vidu potrebu podsticanja učenika u sportskim aktivnostima i takmicenjima lokalnog i sireg znacaja.

Ciljevi kurikularne oblasti fizickog vaspitanja i sportova su:

- razvoj psihomotorickih mogućnosti i doprinos pravilnom psihofizickom razvoju učenika;
- razvijanje interesa i negovanje osecaja zadovoljstva pri ucescu na fizickim i sportskim takmicenjima;
- upoznavanje fizicke kulture putem ucesca i izvodjenja raznih tradicionalnih i modernih sportskih aktivnosti i igara;
- razvijanje saradnje, solidarnosti i sposobnosti zdravog (postenog) takmicenja;
- razvoj pozitivnih stavova prema raznim izazovima ukljucujuci donosenje odluka uz preuzimanje mogućih rizika;
- jasanje zdravstvene svesti i stavova o potrebi očuvanja čovekove sredine.

IV-3. Oblasti kurikuluma i nastavni predmeti: nastavni plan i upravljanje nastavnim planom u školi

IV-3.1. Uvodne napomene

Prilikom konkretnog planiranja aktivnosti u školama moguće je primeniti različite pristupe. Tradicionalno, u centralizovanim društvima, sve odredbe kurikuluma (svrhe, ciljevi, sadržaji, spisak predmeta, broj časova po predmetu itd.) bili su propisani od strane ministarstva za obrazovanje ili neke druge centralne obrazovne vlasti. Tako škole nisu imale nikakav uticaj na kurikulum. U decentralizovanim društvima, odluke o kurikulumu mogu se donositi na nivou škole, školskog odbora ili lokalne obrazovne vlasti.

U poslednjih nekoliko decenija pojavile su se nove tendencije, kako u tradicionalno centralizovanim društvenim sistemima tako i u decentralizovanim. Odluke po pitanjima kurikuluma donete u centru mogu se balansirati s odlukama na lokalnom nivou koje se ponekad mogu donositi i na nivou samih škola.

U slučaju kurikuluma Kosova, nova filozofija planiranja aktivnosti u školama, uz uzimanje u obzir školske autonomije i odgovornosti, dozvoljava zamenu čistog "normativnog" pristupa pristupom koji dozvoljava balansiranje odredaba kurikuluma donetim u centru s odredbama kurikuluma donetim na nivou škole (izborni deo kurikuluma - kurikulum zasnovan na potrebama škole).

Centralna obrazovna vlast (na primer, Odeljenje za obrazovanje i nauku) će utvrditi:

- maksimalan broj časova nedeljno za svaki razred;
- strukturu obaveznih predmeta i aktivnosti u kurikulumu;
- minimalni broj časova nedeljno za osnovne predmete;
- ciljeve i sadržaje osnovnih znanja (ovo se određuje u Okviru novog kurikuluma Kosova i kroz kurikulume nastavnih predmeta);
- odgovarajuće metode i strategije nastave i učenja ;
- odgovarajući sistem pravila za ocenjivanje i evaluaciju.

Škole imaju priliku da odlučuju o izbornom delu kurikuluma i o fleksibilnom i kreativnom strukturisanju rasporeda nastavnog plana. Učenici, nastavnici, roditelji i svi drugi faktori zainteresovani za obrazovanje moraju se konsultovati. Školski odbor treba da ima pravo da predlaže izborni deo kurikuluma (kurikulum zasnovan na potrebama škole) i korišćenje nastavnog plana kurikuluma. Predlozi za izborni deo kurikuluma koje predlaže školski odbor treba da potvrde viši sluzbenici za obrazovanje (Senior Education Officers).

Prilikom planiranja kurikularnih aktivnosti, škola treba da obrati pažnju na sledeće principe:

- **Treba izbegavati preteranu fragmentaciju kurikuluma.** Jednom nastavnom predmetu ili kursu, po pravilu, ne treba posvetiti samo jedan čas nedeljno. Nastavni plan kurikuluma treba da omogući korišćenje interaktivnih metoda nastave usmerene prema učeniku za koju je, obično, potrebno više vremena nego samo 50, 45 ili 40 minuta. Za rad na projektu i grupni rad, za studijska putovanja, za umetničke i fizičke aktivnosti itd. treba primeniti blok sistem nastave kako bi učenici i nastavnici mogli da iskoriste vreme na najbolji mogući način.

- **Kurikularne aktivnosti u nastavnom planu (rasporedu casova) treba da predstavljaju ravnotežu između teorije i prakse, kao i između obaveznih fakultativnih kurseva .**
- **Pri izradi nastavnog plana (rasporeda časova) škole/razreda treba posvetiti pažnju pedagoškim principima kako bi se učenicima obezbedio stalan napredak i sticanje solidnih znanja .** Zbog toga kurikulum škole/razreda treba podesiti prema učenju za koje je potrebno stalno potvrđivanje (kao u slučajevima sticanja i razvijanja praktičnih (korisnih) veština u jezicima, matematici i drugim predmetima). U ovom slučaju, predmeti/kursevi i aktivnosti moraju se planirati kako bi se omogućio kontinuitet, ponavljanje i konsolidacija. U drugim slučajevima, predmeti/kursevi i aktivnosti mogu se planirati kao periodi blok nastave i učenja, a nove teme, to jest pitanja, mogu se uvesti bez potrebe da se osigura striktan i stalan kontinuitet u strukturisanju procesa učenja.
- **Uredjenje kurikuluma škole/razreda treba da ima u vidu potrebu napora u zalaganju učenika radi postizanja njihovog istinskog napretka .** Škole treba da izbegavaju preopterećivanje učenika lošim planiranjem kurikularnih aktivnosti (na primer, organizovanje, za jedan isti dan, brojnih aktivnosti koje zahtevaju intenzivni intelektualni napor, ili odvajanje mnogo vremena za aktivnosti koje zamaraju učenike ili su im dosadne).
- **Pored kurikularnih aktivnosti, škole treba da planiraju i vankurikularne(van-nastavne) aktivnosti.**
- **Predlozi nastavnog plana u Okviru novog kurikuluma Kosova izrađeni su kao “generativni”(koji stvara,koji proizvodi) modeli.** To znači da škole mogu izraditi različite nastavne planove saglasno svojim potrebama i mogućnostima i da čak i svako odeljenje u datom razredu može da ima različiti nastavni plan , ali koji je u skladu sa osobenostima učenika i s resursima koji stoje na raspolaganje nastavnicima i učenicima.
- **Kurikularni nastavni planovi treba da uzmu u obzir interdisciplinarnu dimenziju kao i medjukurikularna pitanja i ciljeve .**

Da bi se napravili dobri nastavni planovi(rasporedi casova) na osnovu zajedničkih generativnih šema, škole treba da posvete pažnju sledećim principima:

- **Sveobuhvatno dugoročno planiranje.**Dobar nastavni plan treba pisati ne samo za jednu godinu, nego za celi formalni nivo obrazovanja ili ključnu fazu kurikuluma (na primer, raspored časova za osnovno obrazovanje treba pisati za pet godina).
- **Profil škole.**”Statesko” naglašavanje lokalnih karakteristika i resursa treba da bude u osnovi dugoročnog planiranja rasporeda časova: za koja pitanja su učenici zainteresovani, koje prioritete treba da naglasi škola, itd. Izborni deo kurikuluma (kurikulum zasnovan na potrebama škole) treba planirati unapred za nekoliko godina. Ne treba ga menjati svake godine ili svakog semestra. Ustrojstvo kurikuluma treba da je u skladu s takozvanim **profilom škole**, to jest, sa specifičnim ciljevima učenja u datoj školi. U nekim školama, mogu se razvijati-negovati umetničke aktivnosti, dok u drugim školama fokus (težište) može da bude na jezicima ili računarskoj pismenosti.

- **Fleksibilno planiranje.**Generativni (razvojni) model rasporeda časova Okvira novog kurikulumu Kosova obuhvata ukupni minimalni broj časova koje treba odvojiti za dati predmet (kurs, aktivnost) tokom nekoliko godina (na primer, za formalni nivo obrazovanja ili ključnu fazu kurikulumu). Nastavnici treba da planiraju raspored casova za različita odeljenja uzimajući u obzir najbolji način raspoređivanja aktivnosti predviđenih kurikulumom i strukturisanja aktivnosti učenja: za koje predmete predvideti blok nastavu, koje predmete treba imati svake nedelje, koje predmete (kurseve, aktivnosti) treba predavati samo u jednom semestru, itd.
- **Interdisciplinarna i interkurikularna pitanja.**nastavnici treba da izbegavaju da nastavu i učenje , veštine i stavove vezuju(ogranice) samo na jedan jedini nastavni predmet. Treba da poklone pažnju medjukurikularnim i interdisciplinarnim aspektima nastave i učenja: Na primer, kad je reč o maternjem ili engleskom jeziku, muzika se može učiti i uz pesme; različiti predmeti mogu se baviti životnim pitanjima i/ili obrazovanjem za građansko društvo.
- **Metode učenik u centru (procesu)**Nastavai učenje treba da budu orijentisani prema učeniku. Naročito u osnovnom obrazovanju nastavnici treba da izbegavaju učenje kroz predmetno orijentisanu nastavu.

IV-3.2.“Generativni” nastavni planovi: modeli za osnovno, srednje i srednje više obrazovanje

IV-3.2.1. Dodatna objašnjenja

IV-3.2.2. Generativni modeli nastavnih planova

Tabela 1 – Osnovno obrazovanje

Tabela 2 – Srednje obrazovanje

Od 6. do 8. razreda

9. razred

Tabela 3 – Više srednje obrazovanje

3.1 Smer matematike,informatike i komunikacija

3.2 Filološki smer

3.3 Smer prirodnih nauka

3.4 Smer društvenih nauka

IV-3.2.1. Dodatna objašnjenja

Predlaze se da skolska godina traje 37 nedelja (Nacrt akta o opstem i strucnom obrazovanju –sugerise minimum 38 radnih nedelja za sve razrede),Nastavni sat treba da traje minimum 40 min.- prosečno 45-50 min.Imajuci u vidu zavrzni razred obaveznog obrazovanja ,kada ucenici polazu zavrzni ispit (u 9-om razredu) ukupni broj radnih nedelja u godini bice 30.Uzimajuci u obzir da se upis ucenika u srednje vise skole moze

organizovati na drugaciji nacin, osim putem prijemnih ispita,onda se broj radnih nedelja u skolskoj godini utvrdjuje na 37(u 12 razredu).U slucajevima kada se broj radnih nedelja smanji na 30 ili 32,minimalni broj nastavnih sati za razne oblasti ili predmete treba da se usaglasi sa tim.

- Kada se radi o ucenicima nealbanskih zajednica koji se opredele za ucenje albanskog jezika kao neobaveznog predmeta,sa maksimalnim brojem casova u godini,predvidjeni nedeljni maksimalni broj casova albanskog jezika treba povecati (na pr. u trecem razredu $23+3=26$),sto znaci,u ovom slucaju,u saglasnosti s tim ,uvecava se ukupni nedeljni broj casova .

- Kurikulumi nastavnih predmeta organizuju se na fleksibilan nacin kako bi se mogla organizovati blok nastava (na.pr. pet ili sest nedelja u toku polugodista) nastava razlicitih predmeta u toku jednog semestra ,u vidu spojenih nastavnih sati za odredjeni predmeta tako,sto bi se obezbedilo dovoljno vremena za primenu interaktivnih metoda metoda “učenik u centru”(procesu).

- Skole treba da vode racuna o primeni utvrdenog broja casova u nedelji,kako se ne bi, za neki nastavni predmet, povecao masimalni broj casova.

- Utvrdjivanje potrebnog vremena za izborni deo kurikuluma(deo kurikuluma koji utvrdjuje skola) treba utvrditi dogovorno; predmete ili kurseve treba planirati za ceo period osnovnog obrazovanja ,u saglasnosti sa profilom skole.

- Kada je u pitanju kurikularna oblast Prirodne nauke predvidja se integrisani nastani predmet pod nazivom Čovek i priroda .Kada se tice srednjeg i srednjeg viseg obrazovanja(iskljucujuci usmerenje Prirodnih nauka u srednjem visem obrazovanju-teoretske gimnazije) moguće su dve varijante.Prva varijanta odnosi se na kratkorocnu i dugorocnu strategiju (pet godina) u toku koji se nastavlja nastava i ucenje zaebnih nastavnih predmeta iz oblasti prirodnih nauka.Druga varijanta se odnosi na jedno dugorocno resenje,u skladu sa razvojem modernih nauka:nastava i ucenje jednog integrisanog predmeta prirodnih nauka.Ovo zahteva nove orijentacije na obuku nastavnog osoblja pre rada (zaposlenja)i posle rada,kao i jednu novu didakticku paradigmu nastave i ucenja prirodnih nauka u skolama.

- U srednjem visem obrazovanju(iskljucujuci usmerenje Drustvenih nauka teoretskih gimnazija) nastava i izucavanje drustvenih nauka odvijace se preko predmeta Drustvene nauke (studije drustvenih nauka).Ovaj predmet ce na tematski nacin tretirati razna pitanja razvoja coveka i drustva:kako razmisljaju ljudi,kako osecaju,odnosi medju ljudima,kako je organizovano drustvo,kako su organizovane ljudske delatnosti i dr.

- Izucavanje informatickih i komunikacijskih tehnologija (ICT) pri Matematickom usmerenju i ICT pri teoretskim gimnazijama obuhvatice elemente ravoja softvera (kompjuterskih programa).

- **Deveti razred-Razred orijentacije /20/**

U predlogu generativnog plana za srednje obrazovanje 9-ti razred je izdvojen kao Razred orijentacije.U ovom razredu ucenici ce se istomerno baviti sa teorijskim i prekticnim aktivnostima u cilju pomoci za izbor njihove orijentacije vezane za buducu struku(profesiju) kako bi se mogli osnovano odluciti.

Iz tog razloga,kurikulum je podeljen u formi modula na osnovni deo i deo prema izboru.Prva cetiri modula su teoretska i korespondiraju sa cetiri teoretska smeru koji se predlazu za srednje vise obrazovanje(teoretske gimnazije).Druga cetiri modula su strucna(profesionalna).Jedan od ovih modula je vise teoretski koji ima za cilj da ucenike

upozna sa strukama i mogućnostima, zahtevima i izazovima tržišta rada. Ostala tri modula imaju balansirane prilaze teoriji i praksi kada su u pitanju ključni predmeti:

- društveno – humanistička oblast;
- ekonomsko-komercijalna oblast;
- tehnološka oblast.

U osnovnom delu kurikuluma, predviđaju se i modul umetnosti i modul sportova.

Kod svih modula, kurikularni predmeti će se odnositi na:

- jačanje i konsolidovanje znanja, veština i stavova učenika stecenih u prethodnom obrazovanju;
- upoznavanje učenika sa izazovima sa kojima će se suočiti u srednjem visem obrazovanju;
- uključivanje elemenata stručnog obrazovanja u cilju lakše orijentacije učenika prema budućoj profesiji;
- pripreme učenika za ispit zrelosti (ispit 14 +);
- obezbeđenje savetovanja i orijentacije;
- obezbeđenje opavdanog balansa između teoretskih aktivnosti i praktičnih iskustava.

U cilju omogućavanja blizih kontakata učenika sa raznim oblastima profesionalne i praktične delatnosti, škola treba da:

- organizuje aktivnosti učenika u privrednim preduzećima, firmama, društvenim službama i dr. (praksa-slično dvostrukom (dualnom) sistemu stručnog obrazovanja u kojem se učenici delom obučavaju u školi, a delom u konkretnim uslovima privrede);
- organizuje laboratorije, kabinete i profesionalne radionice;
- organizuje moguće praktične aktivnosti na osnovi raznih softvera (primenjenih kompjuterskih programa).

U svim oblastima nastavnih predmeta, kurikularni nastavni predmeti 9-og razreda odnose se na lični razvoj (lično usavršavanje).

U izbornom delu kurikuluma, učenici će biti u mogućnosti da biraju razne module za koje su zainteresovani (na pr. učenici će biti u stanju da uče više o jezicima ili o prirodnim naukama, ili da se više opredele za aktivnosti u oblasti društveno humanističkih nauka). Škola će organizovati podelu učenika na grupe, u skladu sa njihovim interesima vezanim za profesionalnu orijentaciju. Koriscenje nastavnih sati izbornog dela kurikuluma 9-og razreda je deo odluke koje donosi škola. Ove odluke se donose na osnovu konsultacija koje uključuju učenike, roditelje i druge zainteresovane.

IV.3.2.2. Generativni modeli nastavnih planova

Osnovno obrazovanje (razred 1.-5.) – pod pretpostavkom da školska godina traje 37 nedelja

Tabela 1- Osnovna skola (1.-5.razreda)

Kurikularne oblasti	1.razred	2.razred	3.razred	4.razred	5.razred	Ukupan broj `časo va u osnov- noj skoli	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik Od prvog razreda osnovne škole					Minimum 1036 `časo va za 5 god.	24,8%
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (izborni predmet) Od trećeg razreda					Minimum 333 `časo va za 3 god.	
	Prvi strani jezik /Engleski jez./ Od trećeg razreda					Minimum 222 `časo va za 3 god.	5,3%
Matematika	Matematika Od prvog razreda					Minimum 925 `časo va za 5 god.	22,1 %
Prirodne nauke	Čovek i priroda Od trećeg razreda					Minimum 185 `časo va za 3 god.	4,4 %
Društvene nauke i građansko vaspitanje	Građansko vaspitanje Od trećeg razreda					Minimum 185 `časo va za 3 god.	6,2%
	Istorija Od četvrtog razreda					Minimum 74 `časo va za 2 god.	
Umetnosti	Muzika Od prvog razreda					Minimum 259 `časo va za 5 god.	12,4%
	Lepe umetnosti Od prvog razreda					Minimum 259 `časo va za 5 god.	
Tehnologija	Rucni rad Od prvog razreda					222 časova za 5 godina	5,3 %
Fizicko vaspitanje i sportovi	Fizicko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju Od prvog razreda					Minimum 370 `časo va za 5 god.	8,8 %
Deo kurikuluma prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikuluma b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c) Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d) Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e) Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj					444 časova za 5 godina	10,6 %
Maksimalni broj časova u nedelji	20	21	23	24	25	Maksimum 4181 časova za 5 god.	

Srednja skola (6.-9. razreda)

Tabela 1 – Srednja skola(6.-8.razreda)

1. Opcija (kratkoročna i srednjoročna strategija): sa posebnim predmetima

Kurikularne oblasti	6.razred	7.razred	8.razred	Ukupan broj časova za 3 god.	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 481	14,9 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (izborni predmet)			Minimum 333	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,9 %
	Drugi strani jezik (obavezan u srednjoj skoli) od šestog razreda			Minimum 222	6,9 %
Matematika	Matematika			Minimum 444	13,8 %
Prirodne nauke	Biologija- od šestog razreda			Minimum 444	13,8 %
	Fizika – od šestog razreda				
	Hemija –od sedmog razreda				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 111	14,9 %
	Istorija			Minimum 185	
	Geografija			Minimum 111	
	Domaćinstvo i preduzetnicko obrazovanje U sedmom i osmom razredu			Minimum 74 časova za 2 god.	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,8%
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			148 casova	4,5 %
Fizicko vaspitanje i sportovi	Fizicko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom Vaspitanju Od prvog razreda			Minimum 185	5,7 %
Deo kurikuluma prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikuluma b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/ c) Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/ d) Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 370	11,5 %
Maksimalni broj časova u nedelji	27	29	31	Maksimum 3219	

2. Opcija (dugorocna projekcija): sa integrisanim nastavnim predmetima

Kurikularne oblasti	6.razred	7.razred	8.razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 481	14,9 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (izborni predmet)			Minimum 333	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,9 %
	Drugi strani jezik (obavezan u srednjoj skoli) Od šestog razreda			Minimum 222	6,9 %
Matematika	Matematika			Minimum 444	13,8 %
Prirodne nauke	Prirodne nauke (integrirani predmeti)			Minimum 333	10,3 %
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 111	14,9 %
	Istorija i geografija (integrirani predmeti)			Minimum 296	
	Domacinstvo preduzetničko obrazovanje 7.i 8. razred			Minimum 74 časova za 2 god.	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,9%
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			148	4,5 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,7 %
Deo kurikulumu prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikulumu b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c) Tematski integrirani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d) Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e) Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 481	14,9 %
Maksimalni broj časova u nedelji	27	29	31	Maksimum 3219	

9.razred-Razred orijentacije

(Predviđeno je da ukupan broj radnih nedelja u godini bude 30)

Glavni ciljevi ovog razreda su:konsolidacija znanja,vestina i stavova,i profesionalna orijentacija
Opšte obrazovanje ce se kombinovati sa praktičnom obukom/stručne i orijentacione aktivnosti

Moduli/Polja	Nastavni predmeti/kursevi/aktivnosti	Minimalni broj časova	Postotak
Modul - I Matematika i ICT	• Matematika • ICT /informatičko-komunikacijske tehnologije	120	12, 5%
Modul - II Prirodne nauke	• Biologija • Fizika • Hemija • Geografija i gologija	120	12, 5%
Modul –III Jezici	• Maternji jezik • Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica • Prvi strani jezik • Drugi strani jezik	120	12, 5%
Modul -IV Društvene nauke	• Građansko vaspitanje • Istorija • Kursevi za lično usavršavanje/razvoj/	120	12, 5%
Modul - V Profesionalna orijentacija (teoretska)	• Trziste rada i strucna uputstva /profesionalna orijentacija/	60	6,25%
Modul -VI Profesionalna orijentacija (praktična)	Društveno-humanistička oblast • Društvene usluge - Odnosi sa javnoscu	60	6,25%
Modul - VII Profesionalna orijentacija (praktična)	Ekonomsko-komercijalna oblast • Ekonomija • Preduzetničko obrazovanje • Ekonomska korespondencija	60	6,25%
Modul - VIII Profesionalna orijentacija (praktična)	Oblast tehnologija Nauka i tehnologija (u odnosu na razne oblasti čovekove delatnosti) • Tehničko crtanje	60	6,25%
Modul- IX Umetničke aktivnosti	• Muzika • Lepe umetnosti • Izvodjačke umetnosti	45	4,6 %
Modul- X Fizička kultura i sportovi	• Fizička kultura i sportovi	45	4,6 %
Moduli po izboru	•Moduli za utvrdjivanje (teoretsko: jedan od modula I do IV) •Moduli za utvrdjivanje (profesionalni:jedan od modula V do VIII) • Saveti i aktivnosti za orijentaciju •	150	15,63 %
Maksimalni broj časova u nedelji	32	Maksimum 960 časova u godini	

Srednja viša škola

Smer:Matematika i ICT

1. Opcija (kratkoročna i srednjoročna) :posebni predmeti Prirodnih nauka

Kurikularne oblasti	10. razred	11.razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 333	9,8 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,5%
	Drugi strani jezik			Minimum 222	6,5 %
Matematika	Matematika			Minimum 629	18,5 %
Prirodne nauke	Biologija			Minimum 370	10,9 %
	Fizika				
	Hemija				
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 74	9,8 %
	Istorija			Minimum 148	
	Društvene nauke			Minimum 111	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6, 5 %
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 333	9,8 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,4 %
Deo kurikulumu prema izboru /Kurikulum koji određuje škola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikulumu b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 555	16,3 %
Maksimalni broj časova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404	

Smer: Matematika i ICT

2.Opcija (dugoročna): integrisani predmeti Prirodnih nauka

Kurikularne oblasti	10. razred	11. razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 333	9,7 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,5%
	Drugi strani jezik			Minimum 222	6,5 %
Matematika	Matematika			Minimum 629	18,5 %
Prirodne nauke	Integrisani kurs prirodnih nauka			Minimum 296	8,7 %
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 74	9,8 %
	Istorija			Minimum 148	
	Društvene nauke			Minimum 111 časova za 3 god.	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5 %
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 333	9,8 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,4 %
Deo kurikuluma prema izboru /Kurikulum koji određuje škola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikuluma b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; c)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e)Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 629	18,5 %
Maksimalni broj casova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404 časova za 3 god.	

B. Smer: Prirodne nauke

Kurikularne oblasti	10. razred	11.razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 333	9,7 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,5 %
	Jedan klasični jezik (latinski)			Minimum 148	4,3 %
Matematika	Matematika			Minimum 444	13 %
Prirodne nauke	Biologija			Minimum 888	26 %
	Fizika				
	Hemija				
	Geografija i geologija				
	Astronomia				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 74	9,8%
	Istorija			Minimum 148	
	Društvene nauke (integrirani predmet)			Minimum 111	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5%
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 148	4,3 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje, sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185 časova za 3 god.	5,4 %
Deo kurikuluma prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikuluma b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika, teme iz života, rešavanje konflikata, ICT, obrazovanje o pravima čoveka, izvodjačke umetnosti, sportovi, obrazovanje o preduzetnistvu/; c) Tematski integrirani kursevi/svetlost, voda, prirodna okolina, stanovanje/; d) Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e) Vreme određeno za rad na projektima, ekskurzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 481	14,1 %
Maksimalni broj časova u nedelji	30	32	32	Maksimumi 3404 časova za 3 god.	

C. Smer:Filologija

1.Opcija (kratkoročna i srednjoročna) :posebno Predmet prirodnih nauka

Kurikularne oblasti	10. razred	11. razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 444	32,6%
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 259	
	Gjuha e huaj e dytë			Minimum 222	
	Jedan klasični jezik (latinski)			Minimum 185	
Matematika	Matematika			Minimum 333	9,8%
Prirodne nauke	Biologija			Minimum 370	10,9%
	Fizika				
	Hemija				
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 74	13 %
	Istorija			Minimum 222	
	Društvene nauke (integrisani predmet)			Minimum 148	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5 %
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 148	4,3 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,4 %
Deo kurikulumu prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikulumu b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e)Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 592	17,4%
Maksimalni broj časova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404	

Smer:Filološki

2.Opcija (kratkoročna i srednjoročna) : integrisani predmet Prirodne nauke

Kurikularne oblasti	10. razred	11. razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 444	32,6 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 259	
	Drugi strani jezik			Minimum 222	
	Jedan klasični jezik (latinski)			Minimum 185 časova za 3 god.	
Matematika	Matematika			Minimum 333	9,8%
Prirodne nauke	Integrisani kurs prirodnih nauka			Minimum 296.	8,7 %
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 74	13 %
	Istorija			Minimum 222	
	Društvene nauke (integrisani predmet)			Minimum 148	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5 %
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 148	4,3 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,4 %
Deo kurikulumu prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikulumu b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e)Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			666	19,6 %
Maksimalni broj casova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404	

D. Smer:Društvene nauke

1.Opcija (kratkoročna i srednjoročna) : posebno Predmet prirodnih nauka

Kurikularne oblasti	10. razred	11.razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Postotak
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 333.	9,7 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,5 %
	Drugi strani jezik			Minimum 222	6,5 %
Matematika	Matematika			Minimum 333	9,8 %
Prirodne nauke	Biologija			Minimum 333	9,8 %
	Fizika				
	Hemija				
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 148 časova za 3 god.	26,1 %
	Istorija			Minimum 222	
	Ekonomia			Minimum 111	
	Logika			Minimum 74	
	Psihologija			Minimum 111	
	Sociologija			Minimum 111	
	Filozofija			Minimum 111. Za 1 godinu	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5%
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 148	4,5%
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,7 %
Deo kurikulumu prema izboru /Kurikulum koji određuje škola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikulumu b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e)Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 518	15,2 %
Maksimalni broj časova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404	

D. Smer:Društvene nauke

2. Opcija(dugoročna) integrisani Predmet prirodnih nauka

Kurikularne oblasti	10. razred	11.razred	12. razred	Ukupni broj časova za 3 godine	Pos tota k
Jezici i komunikacije	Maternji jezik			Minimum 333	9,8 %
	Albanski jezik za učenike nealbanskih zajednica* (neobavezno)			Minimum 222	
	Prvi strani jezik-Engleski			Minimum 222	6,5 %
	Drugi strani jezik			Minimum 222	6,5 %
Matematika	Matematika			Minimum 333	9,8 %
Prirodne nauke	Integrisani kurs prirodnih nauka			Minimum 296	8,6 %
	Geografija				
Društvene nauke i Gradjansko vaspitanje	Gradjansko vaspitanje			Minimum 148	26,1 %
	Istorija			Minimum 222	
	Ekonomia			Minimum 111	
	Logika			Minimum 74	
	Psihologjia			Minimum 111	
	Sociologjia			Minimum 111	
	Filozofija			Minimum 111	
Umetnosti	Muzika			Minimum 111	6,5 %
	Lepe umetnosti			Minimum 111	
Tehnologija	Tehnologija (uključujući ICT)			Minimum 148	4,3 %
Fizičko vasp. i sportovi	Fizičko vaspitanje,sportovi i kursevi o zdravstvenom vaspitanju			Minimum 185	5,7 %
Deo kurikuluma prema izboru /Kurikulum koji određuje skola/	a) Dopunski časovi za predmete Osnovnog kurikuluma b) Novi kursevi/predmeti koji nisu u Osnovnom kurikulumu/na.pr.etika,teme iz života,rešavanje konflikata,ICT,obrazovanje o pravima čoveka,izvodjačke umetnosti,sportovi,obrazovanje o preduzetnistvu/; c)Tematski integrisani kursevi/svetlost,voda,prirodna okolina,stanovanje/; d)Kursevi sačinjeni od nastavnika škole; e)Vreme određeno za rad na projektima,ekskuzije i ostale aktivnosti za lični razvoj			Minimum 555	16.3 %
Maksimalni broj časova u nedelji	30	32	32	Maksimum 3404	

POGLAVLJE V – POSEBNE ODREDBE KURIKULUMA

V.1. Sveobuhvatna i fleksibilna rešenja

V.2. Posebne odredbe kurikuluma

V-1. Sveobuhvatna i fleksibilna rešenja

Novi kurikulum bavi se potrebom da se pravi razlika između pristupa nastavi i učenju u školi kao jednim od svojih najvažnijih principa. Ovo poglavlje odnosi se na načina razlikovanja iskustva učenja učenika u specijalnom razredu, kao i u redovnoj školi i u razredima s glavnim usmerenjima, uzimaju u obzir razlike u odnosu na talenat, interesovanja i potreba učenika.

Svaki učenik je individua sa osobenim karakteristikama i stilom učenja. Izlaženje u susret ovim pojedinačnim karakteristikama i potrebama u redovnim razredima još uvek je jedan od najvažnijih pedagoških izazova za kvalitetno obrazovanje i pravičnost u svakom obrazovnom sistemu. Dok se bavi zajedničkim ciljevima učenja i potrebama učenika određenog uzrasta, novi kurikulum, isto tako, obezbeđuje **da se promenljiva(fleksibilna) i sveobuhvatna rešenja** mogu se dati od strane škole uz saradnju sa roditeljima i drugim koji su zainteresovani za obrazovanje u lokalnoj zajednici.

Posebne odredbe kurikuluma koje treba uzeti u obzir za sledeće kategorije:

- **Učenici sa specijalnim potrebama;**
- **Učenici koji imaju poteškoće u učenju;**
- **Učenici s emocionalnim problemima i problemima ponašanja;**
- **Ratom traumatizovani učenici;**
- **Talentovani i daroviti učenici i učenici sa specifičnim interesovanjima;**
- **Učenici s visokim intelektualnim sposobnostima u različitim oblastima;**
- **Učenici iz seoskih i zabačenih sredina;**
- **Učenici povratnici koji nisu u stanju da govore svoj maternji jezik;**
- **Učenici u kazneno-popravnim domovima za maloletnike.**

V-2. Učenici sa specijalnim potrebama

Učenici sa specijalnim potrebama imaju ista prava na obrazovanje kao i ostali redovni učenici. Ali, učenicima sa specijalnim potrebama treba prilaziti na drugačiji način zbog njihovih fizičkih ili mentalnih oštećenja¹⁶. Njihove sposobnosti za učenje treba do maksimuma iskoristiti u skladu s njihovim uzrastom i mogućnostima za razvoj

Učenike sa specijalnim potrebama treba podržati u njihovom individualnom razvoju isto onoliko koliko sve druge učenike u redovnim razredima, uzimajući u obzir činjenicu da

¹⁶ Učenici sa specijalnim potrebama imaju probleme s različitim tipovima oštećenja (oštećenje vida, sluha, fizičko oštećenje i mentalno) kojima treba pristupiti na različite načine u skladu sa stepenom oštećenja.

"specijalne potrebe" ne znači da je neko manje ličnost nego ostali pojedinci bez vidljivih oštećenja.

Nove društvene i pedagoške tendencije u poslednjih nekoliko decenija stavile su specijalni naglasak na potrebu da se pruži **opšte obrazovanje** za učenike sa specijalnim potrebama. To znači da oni treba da se integrišu što je moguće više u razrede s redovnom nastavom uz obezbeđenje fleksibilnih rešenja koja bi podržavala njihov stalan napredak u učenju i individualnom napredovanju.

Zasad, u kosovskom obrazovnom sistemu, učenici sa specijalnim potrebama mogu da uče u školama za učenike sa specijalnim potrebama, ili u razredima odredjenim za učenike sa specijalnim potrebama. U skladu s glavnom reformskom orijenatacijom, sve više obrazovanja za specijalne potrebe biće obezbeđeno u kosovskom obrazovnom sistemu u **pridodatim razredima za učenike sa specijalnim potrebama** i putem **integracije učenika sa specijalnim potrebama u redovne razrede**.

Kurikulumom se poklanja pažnja, učenicima sa specijalnim potrebama, pomoću sledećih rešenja:

- (a) Posebni kurikulum za mentalno oštećene učenike;
- (b) Posebni kurikulum¹⁷ za učenike s drugim vrstama oštećenja koji se školuju u školama za učenike sa specijalnim potrebama i koji ne mogu da prate redovni kurikulum (na primer, učenici sa znatnim oštećenjem vida);
- (c) fleksibilne odredbe kurikuluma za učenike sa specijalnim potrebama u pridodatim razredima;
- (d) fleksibilne odredbe kurikuluma za učenike sa specijalnim potrebama koji su obuhvaćeni u redovnim razredima.

U slučajevima identifikovanih učenika sa specijalnim potrebama **integriranim u redovne razrede** postoji potreba za brižljivim planiranjem primene **individualnih i fleksibilnih obrazovnih programa** koji će odgovarati sposobnostima svakog pojedinog učenika.

Opšta politika kurikuluma zahteva da svi učenici u pridodatim razredima i (integriranim razredima) prate zahteve istog Osnovnog kurikuluma kao i učenici uredovnim razredima, ali na osnovu **plana individualnog obrazovanja (PIO)** koji bi bio praćen procedurom individualnog ocenjivanja i evaluacije.

Plan individualnog obrazovanja(PIO) treba da sačine nastavnici u saradnji sa roditeljima i drugim zainteresovanim faktorima obrazovanja u lokalnoj zajednici i da se bave kognitivnim, emocionalnim, fizičkim i društvenim razvojem svakog pojedinog učenika sa specijalnim potrebama u skladu s njegovim ili njenim mogućnostima.

¹⁷ Postojeći kurikulum biće revidiran u skladu s principima i orijentacijom Okvira novog kurikuluma.

Učenici sa specijalnim potrebama moraju se isto tako uključiti u razvoj plana individualnog obrazovanja. Ovaj plan individualnog obrazovanja biće sastavljen kao **specijalni ugovor** između učenika(stićenika) škole/razreda koji pokazuje napredak koji se od učenika očekuje ili koji je učenik spreman da postigne u okviru datog vremenskog perioda. Pored toga što prati osnovnu orijentaciju Osnovnog kurikulumu, plan individualnog obrazovanja sadrži dodatne odredbe o obrazovanju čiji je svrha da pomogne napretku učenika.

Plan individualnog obrazovanja treba da pokaže **potencijal odnosnog učenika**, poklanjajući naročitu pažnju njegovim/njenim slabostima i teškoćama prilikom učenja. Glavni cilj takvog plana individualnog obrazovanja jeste da ohrabri učenike sa specijalnim potrebama da se suoče s različitim izazovima u procesu učenja uz razvijanje samopouzdanja i samovrednovanja.

Učenici koji imaju teškoće s učenjem

Nastavnici moraju da obrate pažnju učenicima koji imaju različite teškoće s učenjem/nastavom (to jest, teškoće s koncentracijom, probleme s pamćenjem, disleksiju). Ove teškoće se ne smeju pogrešno identifikovati kao problemi sa stavovima ili emocionalni i društveni problemi koje učenici mogu da doživljavaju. Da bi tačno identifikovali ove probleme, nastavnici treba da sarađuju sa roditeljima, psiholozima i lekarima.

U slučaju identifikovanog problema s učenjem/nastavom, nastavnici će sastaviti, u saradnji s roditeljima, **plan individualnog obrazovanja**. Nastavnici će isto tako morati da sarađuju sa specijalistima da bi učenicima ,koji imaju probleme s učenjem, obezbedili dodatnu pomoć u obliku specifične terapije.

U slučajevima učenika koji imaju probleme s učenjem, plan individualnog obrazovanja i dodatna terapija treba da budu usmereni na:

- podsticanje učenika u skladu s njihovim mogućnostima kako bi im pomogli da se osećaju motivisanim;
- ukazivanje pažnje i pružanje uravnoteženih obrazovnih priprema i da preduzete mere menjaju u skladu sa napredovanjem i razvojem učenika;
- razvijanje samopoštovanja i samouvažavanja kod učenika posredstvom pozitivne stimulacije;
- pomoć učenicima,kako bi oni postepeno savladjivali specifične probleme s učenjem;
- razvijanje stalne pozitivne društvene interakcije s vršnjacima u razredu.

U osnovnom obrazovanju (od 1. do 5. razreda), nastavnici moraju da obrate naročitu pažnju da bi pomogli **svim** učenicima da postignu tražene standarde osnovnog obrazovanja: čitanje, pisanje i računanje. Učenici od 1. do 5. razreda ne mogu da budu neuspešni i ne treba da ponavljaju datu godinu. U slučajevima kada ima učenika koji imaju poteškoća u učenju, treba im pružiti posebne stimulatívne i popravne programe.

Učenici s emocionalnim problemima i problemima ponašanja

U slučajevima učenika s emocionalnim problemima i problemima u ponašanju naročiti naglasak treba staviti na odredbe izbornog dela kurikuluma koji se odnosi na izborni deo školskog programa, kao što su **časovi savetovanja posvećeni razrešavanju sukoba i mirnim upravljanjem sukobima, aktivnostima usmerenim ka povećanju samopoštovanja i samouvažavanja učenika, aktivnostima usmerenim prema posredovanju vršnjaka, kursevima međukulturnog obrazovanja, kursevima o ljudskim pravima itd.**

Učenicima s ovim vrstama problema može se isto tako ponuditi vanškolska pomoć, kao što su specijalna psihološka i medicinska terapija.

Ratom traumatizovani učenici

Kosovo je post-konfliktno društvo u kome su deca i mladi ljudi nedavno doživeli destrukciju, progon, povrede, nestanak i smrt voljenih. Učenici su doživeli nasilne sukobe i stekli dugotrajna i bolna sećanja na njih.

U slučajevima ratom traumatizovanih učenika odredbe kurikuluma treba da su usmerene na:

- pomoći učenicima da svesno kanališu svoje probleme kroz specifična sredstva izražavanja (na primer, crtanje, drama);
- osposobljavanje učenika da se na pozitivan način suoče s prošlošću;
- razvijanje samopoštovanja i samouvažavanja učenika;
- jačati znanja učenika o ljudskim pravima, veštinama i stavovima;
- obezbeđivanje prostora za pozitivnu društvenu interakciju u razredu.

Učenicima treba pomoći da se konstruktivno suoče sa svojim traumama korišćenjem različitih sredstava izražavanja i uključivanjem u smislenu novo i pozitivno iskustvo učenja. Pored odredbi kurikuluma kao što su kursevi o rešavanju sukoba, obrazovanje o ljudskim pravima, međukulturno obrazovanje, muzika i crtanje i dr. Treba razmatrati i mogućnost pružanja psihološke i medicinske pomoći, ako je to potrebno.

U izbornom delu školskog programa mogu se ponuditi i specijalne savetodavne aktivnosti kao što su diskusione grupe ili grupe za aktivnosti u kojima učenici mogu da dele svoja iskustva i podržavaju jedni druge u procesu izlečenja. Učenike treba podržati u naporima da stupe u kontakt (uključujući kontakt preko Interneta) s decom i mladim ljudima širom sveta koja su doživela rat ili druge vrste trauma.

Talentovani i daroviti učenici i učenici sa posebnim interesovanjima

Talentovani i daroviti učenici (na pr. u muzici, umetnosti, plesu, sportu) imaju mogućnost da uče u specijalnim školama (na pr. muzičkim školama, umetničkim školama) u kojima se odredbe kurikuluma odnose na njihove specifične sposobnosti i interesovanja na dublji i širi način nego što je to slučaj u redovnim razredima (vidi IV poglavlje – Oblasti kurikuluma).

Pored ovih specijalnih škola i razreda, novi kurikulum pruža mogućnost za korišćenje većeg broja časova u izbornom delu školskog programa s ciljem da odgovori specijalnim talentima i interesovanjima učenika. Na primer, da bi zadovoljio učenikovo interesovanje za dramu ili sport, škola može da ponudi specijalne kurseve u izbornom delu kurikuluma. Da bi se učenicima omogućilo da neguju svoje specijalne talente i interesovanja moraju se planirati i van-nastavne aktivnosti (na pr. aktivnosti u učeničkom klubu, u programima nevladinih organizacija, ekskurzije, školski orkestar, sportski timovi).

Učenici s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima

U slučaju učenika s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima, na primer, u jezicima, matematici, prirodnim ili društvenim naukama, ICT i tehnologiji treba razmatrati mogućnost primene posebnih odredbi kurikuluma koje bi stimulisale njihova interesovanja, potencijale i lični razvoj. Zato što odredbe redovnog kurikuluma namenjenog redovnim razredima ponekad nisu dovoljno stimulativne, u slučaju kad imamo ovakve učenike, treba naglasiti specijalne odredbe o obrazovanju, kao što su:

- Učenici s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima mogu pohađati u srednjoj školi i srednjoj višoj školi časove za izuzetno nadarene učenike u razredima za darovite učenike u raznim oblastima (na primer, jezik, matematika, ICT). Iz tog razloga, kurikularni predmeti obuhvataće dodatna znanja, saznanja, veštine i stavove. Ovim razredima mogu se dodati jedan do dva časa nedeljno u odnosu na redovne razrede. U ovom slučaju, u poređenju s redovnim časovima, ukupan broj časova nedeljno za ove izuzetno nadarene učenike biće veći zavisno od okolnosti.
- Na redovnim časovima, sposobnosti učenika s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima proveravaće se kroz individualni plan obrazovanja u specifičnoj oblasti interesovanja. Ovaj individualni nastavni plan obrazovanja omogućava učenicima da intenzivnije rade na proučavanju datog predmeta. Tako se, ovim učenicima omogućava da, za kraći vremenski period u odnosu na redovne kurseve, savladaju redovnim kurikulumom predviđenu nastavu (na primer, završiti dve ili više godina za jednu godinu);
- Individualni plan obrazovanja treba da stimuliše učenikovu kreativnost i radoznalost;
- Učenike s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima treba podržati u njihovom emocionalnom, fizičkom i društvenom razvoju, s ciljem da se ravnomerno suočavaju sa izazovima i iskustvima učenja.

Kurikularni predmeti u različitim oblastima treba da sadrže posebne odredbe čija je svrha da diferencirano i ravnomerno stimulišu učenike s visokim intelektualnim performansama u različitim oblastima.

Učenici iz seoskih i zabačenih sredina

Škole treba da razmatraju specijalne odredbe kurikuluma za učenike iz seoskih i zabačenih sredina. Svake školske godine Odeljenje za obrazovanje će doneti uredbu o tome koje škole pripadaju ovoj kategoriji.

U nekim školama nedostaju (kvalifikovani) nastavnici za određene predmete. U drugim slučajevima, specifičnosti života i rada u seoskim i zabačenim sredinama nameće potrebu da se učenicima ponude neka znanja i veštine duže i intenzivnije nego učenicima iz gradskih sredina (na primer, znanje i veštine koje se odnose na rad u poljoprivredi, šumarstvu).

Da bi se udovoljilo posebnim situacijama i potrebama učenika iz seoskih i zabačenih sredina, škole su ovlašćene da primene jedno od sledećih rešenja:

- Dok sveobuhvatno sprovode odredbe Osnovnog kurikulumu, škole u seoskim i zabačenim oblastima mogu da razvijaju specijalni program nastave u skladu s njihovom posebnom situacijom. Ovaj program nastave(učenja) mora se sastaviti u saradnji s roditeljima i drugim zainteresovanim faktorima za obrazovanje, i treba da bude potvrđen od strane opštinskih vlasti za obrazovanje(viši oficiri-službenici za obrazovanje). Posebni program nastave ne može da menja odredbe predmetnog kurikulumu koje se odnose na eksternu evaluaciju /spoljašnje testiranje. Na primer, broj časova za maternji jezik i matematiku, kao i odredbe Osnovnog kurikulumu po pitanju znanja, veština i stavova moraju se poštovati.
- Promene plana učenja/nastave ne mogu da pređu 20% datog(redovnog) kurikulumu i treba da budu podržana solidnim argumentima.
- Uopšte govoreći, škole ove kategorije koristiće izborni deo kurikulumu za sastavljanje posebnog nastavnog programa u skladu sa posebnom situacijom i resursima (na primer, specijalni kursevi o poljoprivredi ili o nekim drugim stručnim oblastima).
- Kosovski učenici-povratnici koji nisu u stanju da govore maternji jezik

U slučajevima identifikovanih povratnika – učenika na Kosovo, koji ne znaju svoj maternji jezik, treba se obratiti sledećim odredbama kurikulumu kako bi se obezbedilo opšteprihvatljivo rešenje:

- U datoj školi, ili u datoj opštini, za učenike povratnike svih uzrasta koji ne umeju da govore maternji jezik biće orgnizovana intenzivna nastava odgovarajućeg jezika koja će trajati godinu dana. Za ovo vreme, učenici neće morati da prate redovnu nastavu iz ostalih nastavnih predmeta. Posle godinu dana posvećene učenju jezika učenici će biti upisani u različite razrede u skladu s uzrastom i prethodnim školovanjem.
- Alternativno rešenje biće integrisanje učenika u dati razred, u skladu s uzrastom i ranijim školovanjem, bez ocenjivanja kome su podvrgnuti drugi učenici. Razlog za integraciju ovih učenika u redovne razrede jeste da im se pruži mogućnost da stalno budu u dodiru sa svojim maternjim jezikom u različitim situacijama nastave i učenja. Pored toga, specijalni časovi odgovarajućeg jezika biće organizovani za ove učenike u okviru izbornog dela kurikulumu ili kao van-nastavne aktivnosti. Posle dve godine, ovi učenici biće ocenjeni/vrednovani u skladu sa redovnim standardima.

Učenici u kazneno-popravnim domovima za maloletnike

Učenici u kazneno-popravnim domovima za maloletnike slede odredbe redovnog kurikulumu . Ipak, postoji i potreba za predstavljanjem specifičnih ciljeva i pitanja, kao što su:

- Teme i aktivnosti o individualnom razvoju koje imaju za cilj da pomognu učenicima da se konstruktivno suoče sa svojim emocionalnim problemima i problemima ponašanja,
- Veće naglasavanje dimenzije stručnog obrazovanja s ciljem da im se obezbede znanje, veštine i stavovi koji će im pomoći da se orijentišu i uspešno integrišu u tržište rada;
- Društveno obrazovanje s ciljem da se pomogne učenicima da razviju pozitivnu interakciju s drugima, da shvate potrebu za uzajmno poštovanje i za poštovanje normi u društvu. Specijalni naglasak treba staviti na pitanja kao što su odlučivanje, liderstvo i veštine mirnog upravljanja sukobima;
- Specijalni naglasak treba staviti na grupne aktivnosti kao što su drama, muzika, ples i sportovi kako bi se pomoglo učenicima da kanališu svoju energiju u korisne i prijatne aktivnosti s velikim terapijskim potencijalom.

Kazneno-popravne institucije za maloletnike sastaviće specijalni program obrazovanja u saradnji sa Odeljenjem za obrazovanje i nauku.

POGLAVLJE VI - PRINCIPI PEDAGOŠKE PRIMENE OKVIRA NOVOG KURIKULUMA KOSOVA

- VI-1. Školska organizacija - kako škola treba da funkcioniše da bi odgovorila zahtevima novog kurikulumu**
- VI-2. Nastava i učenje: metodološka uputstva**
- VI-3. Ocenjivanje i evaluacija**
- VI-4. Učeničke aktivnosti**

VI-1. Školska organizacija - kako škola treba da funkcioniše da bi odgovorila zahtevima novog kurikulumu

Da bi odgovorile zahtevima i ciljevima Okvira novog kurikulumu Kosova škole treba da budu organizovane kao **odgovarajuće/institucije/ sredine za učenje**. To znači da su to mesta koja učenicima obezbeđuju osećaj sigurnosti, prijateljske okoline i mesta u kojima se brine o individualnom razvoju učenika.

Škole treba da neguju **novu kulturu organizacije** u kojoj savremeni menadžment u obrazovanju treba da omogući poboljšanje rezultata nastave i obrazovanja učenika koji delaju kao pripadnici slobodnog i demokratskog društva.

Zbog toga, škole na Kosovu treba da obezbede:

- Pozitivnu i toplu atmosferu u kojoj se deca osećaju sigurno i udobno.**

Da bi ostvarile ovaj cilj:

- Škole treba da budu mesto gde se učenikova ličnost poštuje, bez diskriminacije zbog razlike u polu, etničkoj pripadnosti, religije, društveno-ekonomskog statusa ili neke druge razlike;
- Škole treba da blisko saradjuju sa porodicama;
- U školskom životu treba uvek postovati dečja prava;
- Odnosi između nastavnika i učenika treba da se razvijaju uz uzajamno poštovanje.

- **Posebna pažnja radi identifikacije i razvoja individualnih mogućnosti svakog učenika.**

Da bi ostvarile ovaj cilj:

- Škole treba da obrate pažnju na različite individualne ritmove i stilove učenika;
- Odredbe kurikuluma treba da se podesiti tako da se poštuju individualne razlike u ritmu i stilu učenja kao i učenikova ranija iskustva;
- Treba stalno pratiti učenikovo napredovanje, a planiranje budućih učenikovih zadataka treba da uzme u obzir ranije rezultate.

- **Škole treba da pomognu učenicima da razviju samopouzdanje, odgovornost i društvene veštine.**

Da bi ostvarile ovaj cilj:

- Škole treba da podstiču poštovanje ličnosti svakog učenika;
- Nastavnici treba da pokažu pozitivan stav prema učenicima: oni treba da veruju u sposobnosti svojih učenika, u uspešnost njihovog rada i u potencijale njihovog razvoja;
- Škole i nastavnici treba da promoviraju saradnju među učenicima i treba da obezbede obrazovnu atmosferu koja bi stimulisala kooperativno učenje;
- Učenicima treba podrazgovarati da planiraju svoje učenje i da konstruktivno odnose prema svojim uspesima i neuspesima.

- **Prijatna sredina za učenje u kojoj učenici mogu da zadovolje svoje obrazovne potrebe.**

Da bi se ostvario ovaj cilj:

- Nastavnici, direktori i roditelji treba da obezbede da učenici rade u prijatnoj sredini i da doživljavaju radost za vreme školskih aktivnosti;
- Škole treba da obezbede da aktivnosti koje se zahtevaju od učenika odgovaraju uzrastu i karakteristikama učenika;
- Nastava i učenje treba da budu povezani s istinskim životnim situacijama;
- Planiranje nastavnih aktivnosti i aktivnosti učenja u školi treba da uvažava prethodna iskustva.

- **Saradnja među nastavnicima i između nastavnika, porodice i šire zajednice.**

Da bi se ostvario ovaj cilj:

- Rad u školi treba da bude brižljivo planiran i koordinisan;

- Odnos među nastavnicima treba da bude zasnovan na profesionalnom poštovanju i na spremnosti da se postupa na način koji će biti u najboljem interesu učenika;
- Nastavnici treba da se angažuju u različitim oblicima usavršavanja uz rad i u održavanju veza s drugim nastavnicima i školama, da razvijaju kvalitetnije obrazovanje na osnovu izmene iskustava i mogućnosti profesionalnog usavršavanja;
- Škole treba da uvedu mehanizam za demokratsko odlučivanje i za aktivno učešće učenika, roditelja i svih drugih faktora-učesnika u školskom životu;
- Roditelje i sve druge zainteresovane za obrazovanje treba pozvati da stalno učestvuju u procesu odlučivanja o izbornom delu kurikuluma, izboru učila i pomagala i u procesu poboljšanja uslova nastave/učenja.

□ **Naročita pažnja naučiti učenike kako treba učiti.**

Da bi se ostvario ovaj cilj:

- Nastavnike treba ohrabriti da svojoj ulozi prenošenja znanja dodaju novu ulogu – ulogu posrednika, moderatora u diskusijama, pomoćnika koji priprema učenike za samostalni rad i savetodavca;
- Učenike treba stalno upućivati u različite izvore informacija i načine njihovog korišćenja. Na primer, treba da nauče kako da koriste biblioteke, medijske i Internet izvore informacija;
- Učenike treba podržati u njihovom nastojanju da razviju kritički pristup znanju i kulturnim porukama;
- Učenike treba ohrabriti da aktivno učestvuju u procesu učenja. Treba ih ohrabriti da slobodno iznose svoja mišljenja, ideje i predloge, da ih pravilno argumentuju, da postavljaju pitanja i da neguju zdrav duh radoznalosti.

□ **Razvoj kreativnosti, kritičkog mišljenja, otvorenosti i tolerancije.**

Da bi se ostvarili ovi ciljevi:

- Škole treba da budu mesta gde se mišljenja učenika cene i poštuju i gde su njihova mašta i kreativnost neprestano stimulisani;
- Škole i nastavnici treba da neguju pozitivan pristup učenicima;
- Škole treba da promovišu različite pristupe rešavanju problema i suočavanja s izazovima i novim situacijama;
- Treba negovati saradnju među učenicima i kooperativno učenje.

□ **Demokratija u školi - mehanizmi za uključivanje i učestvovanje u komunikaciji i odlučivanju.**

Da bi se ostvarili ovi ciljevi:

- Škole treba obezbede da sve informacije o aktivnostima nastavnika i učenika slobodno i efikasno cirkulišu i da povratna informacija o njima stigne do uprave škole i obrazovnih vlasti;
- Interna školska pravila treba da regulišu način na koji nastavnici i učenici, roditelji i svi drugi koji su zainteresovani za obrazovanje mogu biti uključeni i učestvovati u procesu odlučivanja (na primer, školski odbori, nastavnička i učenička veća, učenički forumi);
- U saradnji s roditeljima i svim drugim zainteresovanim za obrazovanje škole treba da obezbede sredstva za izražavanje mišljenja učenika (na primer, školske novine, školska radio-stanica, redovni sastanci između predstavnika nastavnika i učenika, aktivnosti po pitanju savetovanja i orijentacije);
- Učenicima treba pomoći da prepoznaju svoja prava i da ih koriste i treba da učestvuju u praktičnim aktivnostima u kojim razvijaju odgovornost i brigu za prirodnu sredinu i za druge.

□ **Arhitektura škole i stvaranje povoljnih uslova za učenje.**

Da bi se ostvarili ovi ciljevi:

- Izgradnja novih škola i rekonstrukcija postojećih treba da uzme u obzir pedagoške principe i ciljeve obrazovanja predviđene Okvirom novog kurikulumu (na primer, nastava i učenje orijentisani prema učeniku, različite pedagoške pristupe, korišćenje različitih učila i pomagala, kooperativni rad, rad na projektima);
- Organizacija učionice treba da omogući nastavnicima i učenicima da organizuju i razvijaju grupni rad i praktične aktivnosti. Različita učila i pomagala treba da budu na raspolaganju učenicima u učionici i drugim delovima školske zgrade (hodnicima, biblioteci, čitaonici, itd.);
- Škole treba da učenicima obezbede lak pristup prostorijama i drugim nastavnim prostorijama. Oni treba isto tako da se organizuju na takav način da komunikacija između direktora škole, nastavnika i učenika bude olakšana;
- Učenicima treba obezbediti odgovarajuće mesto za održavanje sastanaka, za diskusije, učenje i zabavu;
- Oprema i prostorije za fizičko vaspitanje i sport treba da budu u dobrom stanju i da odgovaraju savremenim zahtevima;
- Škole treba da se trude kako bi obezbedili učenicima bliski dodir s prirodom putem vrtova, parkova, staklenika.

VI-2. Nastava i učenje: metodološka uputstva

Svrha i ciljevi obrazovanja predviđeni Okvirom Novog kurikulumu mogu se ostvariti podržavanjem novih trendova u metodologiji nastave i učenja, kao što su **metodologija orijentisana prema učeniku i interaktivna pedagogija.**

Metodologija orijentisana prema učeniku znači da planiranje i organizacija učenja i nastave poklanjaju pažnju potencijalima, potrebama i interesovanjima učenika. Metode nastave i učenja bave se razlikama u ritmu i stilu učenja i pozitivno stimulišu interesovanja i dugoročnu motivaciju učenika za učenjem.

Interaktivna pedagogija znači da nastavnici podstiču komunikaciju i lične odnose među učenicima u razredu obezbeđujući prostor za aktivno učešće učenika u **konstrukciji svog sopstvenog učenja**. U okviru interaktivne pedagogije, svaki učenik je aktivno uključen u proces učenja i ima pravo da pokaže inicijativu i da deli svoje mišljenje s drugima. Učenici imaju pravo da učestvuju u odlučivanju po pitanjima ciljeva i sadržaja učenja, kao i po pitanju sredstava za ocenjivanje i evaluaciju. Oni mogu da pregovaraju s nastavnicima o vrsti aktivnosti kojom bi želeli da se bave i situaciji koju bi želeli da dožive. Interakcija se odvija ne samo među nastavnicima i učenicima, nego i između samih učenika. Interaktivna pedagogija podrazumeva **grupni rad i zajedničko učenje**, i jača **društvenu dimenziju procesa učenja**.

O učenju

Učenje je najtipičnija odlika ljudskog bića. Kroz proces učenja ljudi usvajaju **znanje, vrednosti, stavove i veštine**, kao i **modele ponašanja i aktivnosti**. Kao posledica procesa učenja, svaka osoba je u stanju da obavlja neke stvari koje ona nije znala ili nije umela da uradi pre nego što se proces završi. Kroz proces učenja ljudska bića mogu da poboljšaju svoja znanja i veštine i da se stalno razvijaju kao ličnosti.

Ciljevi učenja u školi moraju uzeti u obzir obuku učenika za pro-aktivni pristup ličnim, profesionalnim i javnim izazovima u životu. Učenje i nastava u školi treba da naglase i stimulišu učenike da postanu **"konstruktori" svog sopstvenog učenja**. Prethodno znanje, čak i ono koje je na odgovarajući način preneseno, ne može ni na koji način zameniti učešće svakog pojedinog učenika u procesu organizacije znanja i specifičnih akcija u svakoj oblasti u nastavnoj grupi kojoj učenik pripada.

Tradicionalne strategije i metode učenja i nastave nisu poklanjale veliku pažnju veštinama društvene komunikacije, radu na kompjuterskoj mreži, odlučivanju, preuzimanju rizika i rešavanju problema, nego su se samo brinuli o nekritičkom "opterećenju" učenika gomilom činjeničnih podataka i pojmova. Ali, znanje stečeno u školi nije samo sebi cilj. Usvajanje znanja treba povezati s razvojem stavova i sposobnosti koje su u stanju da stimulišu interesovanja i sposobnosti učenika da učestvuje u društvenom životu.

Učenje ne treba posmatrati kao zaseban i unilateralan pristup, nego kao integrisani i celoviti pristup. U procesu učenja pojavljuju se činjenični podaci, shvatanja, odnosi, vrednosti, modeli akcija i stavovi. Učenje u školi ne treba ograničiti samo na podatke ishvanja, nego treba težiti integraciji znanja, veština i stavova u ličnoj operacionolnoj strukturi.

Da bi bile uspješne, **strategije učenja i nastave** treba da uzmu u obzir uzrast učenika i njihove specifične karakteristike kao učenika, i ambijent u kojoj se uči, i korišćenje odgovarajućih nastavnih resursa. Škole treba da obezbede pogodan ambijent za učenje. Najbolji je ambijent koji ohrabruje grupno učenje, a ne onaj koji podstiče nerazumno takmičenje među učenicima. Ambijent treba da bude takav da učenici mogu da razvijaju veštine interaktivnog rešavanja teorijskih i praktičnih problema pod uslovima koji podstiču solidarnost s vršnjacima i otvoreno, pošteno i produktivno takmičenje. Interakcija među učenicima i aktivnosti u malim grupama moraju da budu praćene stimulativnom dinamikom za grupu i pažnjom koju članovi grupe poklanjaju potencijalno značajnim problemima.

Učenje u školi treba da obezbedi zdrave temelje za doživotno učenje. Učenici moraju da raspolazu instrumentarijem neophodnim za održanjem postojane želje za učenjem i traganjem za izvorima i resursima znanja. Učenje u školi može biti uspješno ako učenici razumeju vezu između odlučivanja (koje zavisi od određenih uslova i informacija i od savladavanja nekih životnih veština) i kvaliteta ljudskog života. Kreativna adaptacija promenama ne može se stimulisati učenjem zasnovanim na neproduktivnoj nastavnoj metodi koja nema drugu svrhu sem da reprodukuje navike i dogme koje se naslanjaju akademsku skolastiku.

O nastavi

Procesi dinamičkog razvoja u društvu i u oblastima nauke, kulture i tehnologije uticali su i omogućili, promene metoda, sredstava i organizacionih oblika nastave. Ovo je, sa svoje strane, dovelo do sustinskih promena u uloga učenika, nastavnika, roditelja i svih drugih zainteresovanih faktora u zajednici.

Naglašava se da je savremena nastava sredstvo koje će olakšati proces učenja i individualni razvoj učenika. Ne smatra se više da je nastava sredstvo samo po sebi, već način koji će ohrabriti učenike i osposobiti ih da budu aktivni u procesu učenja i nastave. Tokom procesa učenja i nastave nastavnici treba da se trude:

- da razvijaju inicijativu i samostalnost kod učenika;
- da razvijaju odgovornost učenika za postignute rezultate u učenju;
- da naglasavaju značaj različitih potreba učenika, njihova interesovanja i talenat;
- da se aktivno uključuju u rad svakog pojedinog učenika;
- da razvijaju komunikativne i druge društvene veštine;
- da razvijaju sposobnosti samoocenjivanja kod učenika;
- da razvijaju organizacione i radne veštine kao što su zajednička odgovornost, pronalaženje potrebnih informacija, određivanje rokova za završetak različitih zadataka, odlučivanje o korišćenju različitih pomagala koje će olakšati učenje i obezbediti postizanje očekivanog rezultata.

Skladno korišćenja tradicionalnih i savremenih metoda nastave i učenja

Tradicionalne metode nastave i učenja usmerene su samo na verbalne podsticaje i apstraktnu perspektivu i stavljale su naglasak više na aktivnosti nastavnika nego na načine aktivnog uključivanja učenika u procese organizacije njihovog znanja. One su često bile izložene kritici zato što su uspostavljale unilaterlanu komunikaciju u razredu, pasivno učešće učenika u procesu učenja i didaktički pristup koji je bio orijentisan prema nastavniku i predmetu. Filozofija na kojoj se grade tradicionalne metode nastave i učenja počiva na premisi da nastavnici imaju veće znanje nego učenici i da su oni glavni (ponekad i jedini) izvor znanja za učenike.

Ali, takozvane tradicionalne metode (na primer, predavanje, demonstracije određenih procedura, ili čas posvećen pitanjima i odgovorima zasnovanim na grubom pamćenju u reprodukciji znanja koje stimuliše samo intelektualne veštine nižeg nivoa), uprkos svojim nedostacima, poseduju prednosti koje nedostaju savremenim metodama - ne zahtevaju toliko vremena koliko je potrebno savremenim metodama.

Moderne metode trude se da uravnoteže verbalne stimulacije s drugim stimulacijama kao rezultat korišćenja celokupnih ljudskih čula i intelektualnog, afektivnog i psihomotornog potencijala svakog učenika.

Takođe, one se trude da promovišu društveno učenje kroz interaktivnu organizaciju učeničkih aktivnosti kao što su rad s vršnjacima ili grupni/timski rad. Isto tako moderne metode trude se da bolje povežu teoriju i praksu kroz praktične aktivnosti i vežbanja kao što su rad na projektima koji se oslanja na iskustvo učenika i na njihovo individualno ili timsko angažovanje u rešavanju problema i izvođenju zadataka.

Filozofija savremenih metoda nastave i učenja zasnovana je na pretpostavci da radeći, učenici bolje uče, što znači, kad su izazavani da se angažuju i pristupe učenju delatno i stvaralački. U skladu s ovom pretpostvkom, nastavnici i učenici su partneri koji zajednički istražuju učenje, a uloga nastavnika je uglavnom da orijentiše, olakša i podupire napore učenika da stiču i razvijaju znanja, veštine i stavove. Savremene metode ,takođe, imaju za cilj da podstiču zajedničko učenje stimulišući napredak zasnovan na uzajmnim interakcijama i podeli zadataka unutar grupe učenika. Savremene metode podrazumevaju korišćenje moderne informacione i komunikacione tehnologije, kao i nekih savremenih nastavnih sredstava i pomagala, kao što su epidijaskop i slajdovi, grafikoni, magnetne table, računarski softver.

Dobra nastava ne podrazumeva, automatski, samo korišćenje "modernih" metoda. Moderne metode podrazumevaju solidnu metodološku obučenost i dobre organizacione sposobnosti. Grupni rad ili rad na projektima zahtevaju dobre pripreme i solidna metodološka znanja. Ponekad, dobra nastava može da bude rezultat modernog korišćenja "tradicionalnih" metoda. Na primer, efikasno učenje može da bude rezultat nadahnutog predavanja koje je interaktivno organizovano i koje je dozvoljavalo pitanja, komentare i druge oblike aktivnog učešća učenika.

Nastavnici treba da obrate pažnju potrebi usaglasavanja "tradicionalnih" i savremenih motoda i potrebi da se njihove metode usklade sa karakteristikama učenika, kao i sa

svrhom i ciljevima različitog doživljaja učenja i različitih situacija. Istovremeno, nastavnici moraju obrate pažnju potrebi da se na najbolji mogući način koriste ljudski i materijalni resursi u njihovim specifičnim sredinama.

Uloga nastavnika

Pristup orijentisan prema učeniku, interaktivne metodologije, kooperativno učenje i veštine učenja tokom života treba promovisati u školama. Da bi se to postiglo, funkcija nastavnika treba da se diversifikuju. Nastavnici ne mogu biti samo u ulozi onih koji raspolazu znanjem, prenose sistematizovana znanja i tačne informacije. Sa gledista savremene didaktike uloga nastavnika je mnogošira i kompleksnija.

Nastavnici kao organizatori nastave/učenja

Jedna od najvažnijih uloga nastavnika jeste da organizuju nastavu /učenje kao smislenu aktivnost i da pruže iskustva učenja svojim učenicima kako bi bili sigurni da će ciljevi obrazovanja biti postignuti i da će se voditi stalna briga o ličnom razvoju učenika. Nastavnici treba da budu u stanju da pokažu entuzijazam i da motivišu učenike da s entuzijazmom pristupe učenju. Oni treba da budu u stanju da objasne učenicima značaj nastave i da im objasne svrhu i ciljeve nastave, kako bi učnici mogli da shvate i aktivno doprinose ostvarivanju postavljenih zadataka. Nastavnici treba da budu u stanju da daju jasne i tačne poruke i da usaglaseno povezuju teoriju i praksu. Oni, takođe, ličnim primerom gradjanina i stručnjaka, treba stalno da doprinose obrazovanju za građansku demokratiju na Kosovu .

Da bi organizovao rad u odeljenju, nastavnik uzima u obzir karakteristike odeljenja, predmeta, uzrasta, prostora i nastavnog materijala s kojim raspolaze. Nastavnici treba da budu u stanju da planiraju učeničke aktivnosti po pitanju različitih mogućih strategija učenja i nastave koje, pored gorepomenutih razlika, podrazumevaju i specifične stavove o tome koja vrsta učenja je efikasnija (na primer, induktivno, deduktivno ili kombinovano; algoritamsko učenje ili učenje kroz kreativno istraživanje nove oblasti; učenje usmereno verbalnoj motivaciji ili učenje koje je više usmereno na korišćenje čula.

Nastavnici kao sastavljači kurikuluma

Novi kurikulum dozvoljava nastavnicima da kreativno i ozbiljno pristupe planiranju nastavnih aktivnosti svojih razreda. Nastavnici moraju da čitaju i diskutuju o zahtevima kurikuluma (koji nastavni ciljevi, koji sadržaji, koje metode i kakve procedure ocenivanja i evaluacije su predloženi) sa svojim kolegama, s roditeljima i učenicima, i da prilagode odredbe kurikuluma karakteristikama i potrebama učenika. Takođe, nastavnici treba da se angažuju i na specifičnoj izradi izbornog dela kurikuluma, to jest, u planiranju izbornog dela kurikuluma (kurikuluma zasnovanog na potrebama škole): planiranje kurseva i aktivnosti koje određuje skola utvrdjivanju vankurikularnih (vanskolskih) aktivnosti izradi individualnih planova nastave za učenike koji trebaju uvecanu paznju.

Nastavnici kao sazajni autoriteti

Nastavnici mogu biti, za svoje učenike, autoriteti za epistemologiju zbog svog znanja i iskustva u pronalaženju i pravilnom korišćenju potrebnih znanja i informacija. Oni mogu,

isto tako, da budu uzori sa kojima se učenici mogu identifikovati razmišljanja,(zele da budu kao on/ona) po načinu razmišljanja,izrazavanja,predavanja,predstavljanja i organizovanja date teme rukovanja nastavnim sredstvima i pomagalicama,koriscenja informatičko-komunikacijske tehnologije i nastavne tehnologije koji se mogu koristiti u procesu učenja/nastave.

Nastavnici kao moderatori

Iz perspektive interaktivne pedagogije,u razredu treba podsticati komunikaciju i podržati učenike u njihovom angažovanju u smislenim dijalozima sa svojim nastavnicima i kolegama. Učenike treba ohrabrivati da iznose svoja mišljenja korišćenjem pravih argumenata i pristojnim ponašanjem u dijalogu s drugima. Njih treba podržati u naporu da nauče da saslušaju druge, da poštuju tuđe mišljenje, i da iskazuju svoje mišljenje na civilizovani način. Nastavnici treba da deluju kao moderatori u diskusija u razredu i da se potrudu odvijanju pravog dijaloga. Ne treba izbegavati osetljiva i kontroverzna pitanja. Ovakva pitanja treba pretvarati u vredna praktična iskustva od kojih ce učenici sticati celovitija saznanja.

Nastavnici kao glumci

U nekim situacijama, nastavnici treba da “uverljivo glume” kako bi stimulisali interesovanje učenika za učenje. Nastavnici treba da pokazuju sposobnost saosećanja s drugima, koncentraciju, humor, volju i sposobnost da mobilizuju učenike za postizanje određenih ciljeva.

Nastavnici kao pedagoski upravnici razreda

Upravljanje podrazumeva planiranje, organizaciju, raspoređivanje zadataka, odlučivanje, praćenje i kontrolisanje. Podrazumeva, takođe, smisleno oblikovanje ljudskih interakcija, mirno razrešavanje sukoba i adekvatno korišćenje ljudskih i materijalnih resursa. Nastavnici moraju brižljivo da planiraju okolnosti za učenje/nastavu i iskustva za svoje učenike, u skladu sa svrhom i ciljevima Okvira novog kurikulumuma Kosova i specifičnim predmetnim kurikulumima i nastavnim programima (syllabus) za pojedine predmete. Oni treba da planiraju korišćenje nastavnih metoda i učila, kao i način rada učenika (na primer, samostalno, sa vršnjacima, grupno ili individualno), u skladu s lokalnom sredinom i resursima. Nastavnici treba da sporovde evaluaciju i ocenjivanje svojih učenika i njihovih dostignuća i da obezbede, u svako doba, prijatan i topao ambijent za produktivno učenje. Takođe, nastavnici trebaju biti spremni na ocenjivanje sopstvenog rada, da uvazavaju povrtne informacije od učenika, kolega i roditelja, i da poboljšavaju svoj profesionalni rad.

Nastavnici kao mentori i savetnici

Nastavnici moraju da savetuju učenike i roditelje kad se radi o pronalaženju rešenja za različite probleme kojim se suočavaju njihovi učenici i roditelji doživljavaju. Oni treba da se angazuju za savetovanje o problemima učenja i problemima koji se tiču ličnog razvoja

i međuljudskih odnosa. Takođe, treba da se angažuju u savetovanju kad se radi o budućoj orijentaciji učenika(za zanimane) i usmeravanju njihovog daljeg školovanja. Nastavnici treba da budu u stanju da identifikuju prednosti i slabosti svojih učenika u cilju otkrivanja njihovih potencijala za dalji razvoj. Teme kao što su obrazovanje za sticanje životnih veština, zdravstveno vaspitanje, seksualno vaspitanje, obrazovanje o prirodnoj sredini i razrešavanju sukoba treba smatrati ciljevima zajedničkim za sve predmete kurikuluma i zadacima škole kao obrazovne ustanove u zajednici.

Nastavnici kao odgajatelji savetuju učenike u vezi njihovog ličnog razvoja, treba da im pomognu da u potpunosti razviju svoje potencijale.

Nastavnici kao specijalisti za obrazovanje i istraživači

Pedagošku osposobljenost nastavnika treba stalno poboljšavati putem ličnog profesionalnog osposobljavanja, učešća u usavršavanju uz rad i učešća u istraživačkim projektima. Cilj treba da bude poboljšanje profesionalnih veština i sposobnosti kao i kvaliteta nekih obrazovnih situacija putem uvođenja novih metoda i prakse. Nastavnici moraju da drže na umu pitanje kako učenici bolje uče i da održavaju lični kontakt s novinama u oblasti pedagoške teorije i prakse. Nastavnici treba da se angažuju u aktivnostima stručnih organizacija preko kojih je moguće izmenjivati informacije i komunikacije. Oni treba da se angažuju u aktivnostima partnerstva i u radu na kompjuterskoj mreži i treba da se trude da kreativno koriste dobru nastavnu praksu i praksu učenja u svojoj učionici.

VI. 3 Ocenjivanje i evaluacija¹⁸

Ocenjivanje i evaluacija učenika uključuju kvalitativne i kvantitativne aspekte. I ocenjivanje i evaluacija učenikovog uspeha treba da budu zasnovani na standardima koji mogu biti standardi bazirani na sadržaju (po pitanju znanja i veština), na performansama (na kom nivou performanse se učenici nalaze po pitanju specifičnog znanja i veština), na standardima zasnovanim na mogućnostima za učenje (koji orijentišu nastavnike, učenike i roditelje po pitanju napora koji se očekuje od učenika). Dok ocenjivanje može da bude zasnovano na više kvalitativnim aspektima, evaluacija se obično bazira na striktnim kriterijumima i podrazumeva merenje i testiranje.

Različiti oblici i funkcije ocenjivanja i evaluacije mogu se uzeti u razmatranje u školama, u skladu s različitim ciljevima ocenjivanja i evaluacije.

Zašto su potrebni ocenjivanje i evaluacija?

¹⁸ Dokument koji se odnosi na reformu ocenjivanja i evaluacije u obrazovnom sistemu Kosova se upravo priprema U Svetskoj banci, vodećoj agenciji za ocenjivanje i evaluaciju. Ovaj dokument će utvrditi principe za reformu ocenjivanja i evaluacije na Kosovu kao temelj za razvoj ocenjivanja i evaluacije standarda kurikuluma u bliskoj budućnosti.

Učenicie mogu biti ocenjivani i vrednovani iz različitih razloga, kao što su:

- utvrđivanje prednosti i slabosti kod učenika (dijagnostički pristup);
- utvrđivanje nivoa performansi učenika u datim oblastima, na početku, u toku procesa nastave ili na kraju nekog perioda/neke faze učenja;
- utvrđivanje razvoja i napredovanja učenika;
- potrebe stimulacije i usmeravanja napretka učenika;
- dobijanja komparativnih rezultata koji mogu biti od značaja za datog učenika, za školu, za školski sistem, itd.;
- da bi se rezultati porocesa ocenjivanja i evaluacije koristili za različite vrste selekcije;
- radi stimulanja motivacije učenika za učenjem;
- radi predviđanja daljeg razvoja učenika, u smislu buduće karijere ili orijentacije;
- istraživanje koliko su kurikulum, metodologija nastave i učenja ili učila odgovarajući, pogodni, efikasni, itd.

Sredstva ocenjivanja i vrednovanja (evaluacije): korišćenje tradicionalnih i “alternativnih” sredstava

Ocenjivanje treba usmeriti i prema **procesima i rezultatima znaja**. Da bi bilo efikasno, ocenjivanje treba da bude kontinualno i treba da je zasnovano na različitim metodama, procedurama i instrumentima. Pored tradicionalnih metoda ocenjivanja (pismeni zadatak, usmena pitanja i odgovori), nastavnici treba da koriste raznovrsnije načine ocenjivanja svojih učenika koji uključuju : pracenje za vreme grupnog rada, ocenjivanje rada na projektu, dosije o skolskim aktivnostima učenika, ocenjivanje domaćih zadataka, ocenjivanje specifičnih komunikativnih i radnih veština itd. Rezultate ocenjivanja učenika treba redovno dostavljati roditeljima.

Svrha ocenjivanja treba da bude doprinos napretku učenika i treba ga posmatrati kao sredstvo koje će motivisati učenike da ulože razumni napor da bi postigli bolje rezultate. Ocenjivanje i evaluacija ne treba da budu sredstvo kojim će se učenici kažnjavati i kojima će se njima pretiti, nego sredstva koja će ih pozitivno stimulisati. Učenici i roditelji treba da se uključe u procese dogovaranja s osobljem škole o procedurama i sredstvima koji će se koristiti u ocenjivanju i evaluaciji.

Evaluacija je povezana s merenjem i podrazumeva više kvantitativno orijentisane procedure, uključujući testiranje.

Unutrasnje i spoljno vrednovanje

Procedure za evaluaciju mogu se razvijati i primenjivati na nivou škole. To je **interna evaluacija (unutrasnje vrednovanje)**, zasnovana na principima školske autonomije. **Eksterna evaluacija (spoljno vrednovanje)** znači da su pomagala evaluacije i procedure razvijeni izvan škole, od strane specijalnih agencija koji imaju ovlašćenje da sprovede validne i pouzdane evaluacione procedure na osnovu kojih se dolazi do hijerarhijskih nivoa i selekcija na širem nivou (gradskom, regionalnom nacionalnom).

Predviđeno je da se **standardizovana eksterna evaluacija** učenika sprovodi na nacionalnom nivou na kraju svakog od tri formalna obrazovna nivoa: na kraju 5. razreda (kraj osnovnog obrazovanja); na kraju 9. razreda (kraj nižeg srednjeg obrazovanja - kraj srednje škole); i na kraju 12. razreda (kraj srednjeg višeg obrazovanja).

Na kraju 5. razreda (kraj osnovnog obrazovanja), učenici će biti podvrgnuti testovima sposobnosti čitanja i pisanja na maternjem jeziku, kao i testovima koji će pokazati njihove sposobnosti računanja. Ova evaluacija organizuje se da bi se dobila relevantna slika uspešnosti obrazovanja u osnovnoj školi.

Evaluacija učenika na kraju obaveznog školovanja (na kraju 9. razreda i na kraju srednjeg obrazovanja) biće organizovana kao završni ispit (14+ što znači da će učenici moći da polažu ovaj ispit kasnije u životu). Ovaj završni ispit baviće se dostignućima učenika u obaveznim kao i na izbornim predmetima kurikuluma, uzimajući u obzir teorijsku i praktičnu dimenziju nastave/ učenja.

Rezultati ovog završnog ispita uzimaće se u obzir prilikom učenikovog upisa u srednje vise obrazovanje. Učenički rezultati postignuti u četiri razreda nižeg srednjeg obrazovanja mogu se takođe uzeti u obzir za ovu svrhu. Jedna od mogućih formula bila bi da se rezultatima završnog ispita (koji čine, na primer, 60% ocene - druge formule su takođe moguće, kao 70% ili 75%) dodaju rezultati četvorogodišnjeg školovanja u srednjem obrazovanju (na primer, 40% ocene - druge formule su takođe moguće, kao 30% ili 25%), ili da se u obzir uzmu samo neki rezultati, nekih predmeta, u skladu s usmerenjem na srednjem visem obrazovanju koje učenik namerava da upiše.

Prijem učenika u više srednje obrazovanje mogao bi se usloviti polaganjem završnog ispita (14+). Prijem učenika srednje stručne škole ne bi trebalo da bude tako uslovljen. To znači da završni ispit ne bi bio obavezan.

Standardi korišćeni za dizajniranje testova treba da odražavaju opšte ciljeve obrazovanja za svaki obrazovni nivo, oblast ili predmet kurikuluma.

Na kraju 12. razreda (kraj srednjeg viseg obrazovanja - gimnazije) treba organizovati polaganje maturalnog ispita kao eksterne evaluacije. Rezultate polaganja maturalnog ispita treba uzeti u obzir prilikom upisa na univerzitet.

Na kraju srednjeg stručnog obrazovanja treba organizovati standardizovane ispite za sticanje profesionalnog svedočastva.

Ocene i zadovoljavajući uspeh

U obrazovnom sistemu Kosova, ocene su od 1 o 5. Ocena "1" "označava nezadovoljavajući uspeh i podrazumeva ponavljanje razreda, i obavezuje učenika na ponovno pohanjanje godine.

Da bi se povećala pozitivna motivacija učenika u prvoj godini osnovnog obrazovanja (1. i 2. razred - faza kurikuluma predviđena za usvajanje osnovnih znanja), ocene se mogu zameniti opisnom ocenom (na primer, "vrlo dobro", "dobro", "zadovoljavajuće", "slabo"). U osnovnom obrazovanju (od 1. do 5. razreda) učenici se ne mogu proglasiti ponavljačima (ne mogu da ponavljaju razred). Naprotiv, treba im pružiti svaku moguću pomoć kako bi napredovali u skladu sa svojim potencijalom.

VI-4. Učeničke aktivnosti

Da bi se pravilno organizovale učeničke aktivnosti treba uzeti u obzir nekoliko principa:

- Učenike treba podržati u sticanju samopouzdanja za vreme procesa učenja. Treba ih stalno pozitivno ohrabrivati i stimulisati. Zadaci za učenje treba da budu zasnovani na njihovim ranijim dostignućima.
- Pozitivna atmosfera koja nije preteća doprinosi boljim rezultatima učenja
- Učenici bolje uče ako su aktivno angažovani u konstruisanju svog sopstvenog znanja. To vodi većem samoangažovanju, samodisciplini i odgovornosti.
- Učenicima treba pomoći da shvate da se dobro znanje stiče celovitim i integrisanim učenjem. Treba im pomoći da shvate veze između različitih kurikularnih oblasti i predmeta, kao i da se angažuju na postizanju medjukurikularnih ciljeva.
- Učenici bolje uče kad shvataju relevantnost različitih problema i kad su u stanju da povežu teoriju i praksu u rešavanju svakodnevnih životnih situacija.
- Učenici bolje uče ako imaju prostor da kreativno pokažu i koriste svoju radoznalost i ljubopitljivost.
- Učenici bolje uče kad znaju šta su ciljevi učenja i šta će oni sami dobiti posle procesa učenja.
- Učenici uče bolje ako doživljavaju radost i zabavu za vreme učenja i kad se metode učenja i nastave koriste u skladu s individualnim karakteristikama učenika.
- Učenici bolje uče kad su u stanju da shvate značaj različitih pitanja i veština za njihovu dalju profesionalnu karijeru i život.

U školi učenike treba ohrabriti da rade samostalno. Samostalan rad učenika može se organizovati individualno, u parovima ili u grupama od 4 do 5 ili više članova. Naročito su značajne aktivnosti i vežbanja u malim grupama za razvoj društvenih veština i veština zajedničkog učenja. Važno je korisno organizovati aktivnosti i vežbe u malim grupama radi pripreme učenika za timski rad u životu. Zbog podele rada i složenosti savremenih radnih aktivnosti, timski rad je sastavni deo profesionalnog i javnog života. Ovo potvrđuju brojna međunarodna iskustva i zato je potrebno da timskom radu bude poklonjena naročita pažnja u školi.

Samostalan rad učenika ne treba organizovati kao dosadnu i monotonu aktivnost. On treba da bude usredsređen na izazovne i kreativne zadatke, kao što je rad na projektu kroz koji učenici treba da traže rešenje za određeni problem koristeći različita znanja i veštine kroz sposobnost primene znanja.

Prilikom organizovanja učeničkih aktivnosti, nastavnici treba da uključe učenike, ali i njihove roditelje. Ove aktivnosti treba da naglase ličnost učenika u celini, a ne samo intelektualne veštine i kognitivni aspekt.

Samostalne aktivnosti učenika treba podsticati aktivnostima kurikuluma ali i van-nastavnim (vankurikularnim)aktivnostima i one treba da:

- razvijaju maštu, inicijativu, kreativnost i kreativno korišćenje stečenog znanja i veština;
- razvijaju veštine organizovanja i planiranja;
- razvijaju timski rad i društvene veštine;
- razvijaju sposobnost da pristupe različitim problemima i zadacima iz perspektive interdiciplinarnog i medjukurikularnog pristupa;
- razvijaju veštine vrednovanja i samovrednovanja.

Aktivnosti (samostalne) učenika treba da budu smislene i da doprinose konsolidovanju znanja. One ne treba da preoptereće učenike i treba da se realno usredsrede na razvoj potencijala učenika.

Rezultati učeničkih aktivnosti treba zabeležiti (na primer, u učenikovom skolskom dosijeu) i koristiti za ocenjivanje i evaluaciju ne samo intelektualnih veština i kognitivnih dostignuća već i za ocenjivanje učenikovog razvoja u afektivnom i psihomotornom domenu.

POGLAVLJE VII – SMERNICE ZA RAZVOJ PREDMETNOG KURIKULUMA

- **Razvoj predmetnih kurikuluma i predmetnih nastavnih programa(silabusa)u skladu s Okvirom novog kurikuluma Kosova**
- **Struktura predmetnih kurikuluma**

VII. 1 Razvoj predmetnih kurikuluma predmetnih nastavnih programa u skladu s Okvirom novog kurikuluma Kosova

Predmetni kurikulumi¹⁹ su izraz obrazovnih ciljeva, sadržaja i metoda učenja i nastave, izraz procedura ocenjivanja i evaluacije s obzirom na datu kurikularnu oblast i/ili kurikularnu disciplinu.

Iako se uglavnom odnosi na specifičnu kurikularnu oblast ,predmetni kurikulum ili disciplinu, izrada predmetnih kurikuluma treba, isto tako, da obrati pažnju na interdisciplinarni i međjukurikularni pristup.

Izrada predmetnih kurikuluma predstavlja, po važnosti, drugi korak u procesu reforme kurikuluma na Kosovu.²⁰ Ovaj proces će uključiti fazu javne diskusije sličnu javnoj debati o Okviru novog kurikuluma Kosova. Kao u svim procesima razvoja predmetnih kurikuluma treba s vremena na vreme preispitati, posle njihovog prihvatanja i implementacije. Novi predmetni kurikulum Kosova, pored Okvira novog kurikuluma predstavljaće osnovu za pisanje udžbenika kao i osnovu za razvoj novih pedagoških resursa i učila.²¹

Da bi se odgovorilo zahtevima Okvirna novog kurikuluma Kosova razvoj predmetnih kurikuluma treba da sledi sledeće principe:

- Novi predmetni kurikulumi predstavljaju opštu orijentaciju Okvira novog kurikuluma po pitanju svrhe i ciljeva u kosovskom obrazovnom sistemu kao i po pitanju veština koje treba razviti, količine znanja koja se očekuje od učenika, metodologije učenja i nastave i principa i procedura ocenjivanja i evaluacije.

¹⁹ U nekim zemljama u kojima se govori engleski jezik, za predmetne nastavne planove (za koje se u ovom tekstu koristi termin *subject curricula*) koristi se termin *subject syllabuses*. U tekstu Okvira Novog kurikuluma za Kosovo uvedena je konvencija da se za predmete nastavne planove koristi termin *subject curriculum* (*subject curricula* u množini) kao širi pojam koji uključuje svrhu, ciljeve, sadržaje, metode nastave i učenja i procedure za ocenjivanje i evaluaciju za datu oblast/dati predmet kurikuluma, dok se termin *syllabus* (*syllabuses* u množini) odnosi na specifične teme ili pitanja koja treba obraditi u okviru datog predmeta.

²⁰ Planirano je da razvoj predmetnog kurikuluma za osnovno i niže srednje obrazovanje, kao i razvoj smernica za predškolsko obrazovanje, počnu u jesen 2001. godine, zajedno s procesom osposobljavanja nastavnika i pripremom škola za sprovođenje nove obrazovne strukture i novog kurikuluma koji će početi školske 2002-2003. godine.

²¹ Vidi 8. poglavlje - Smernice za pisanje novih udžbenika i drugih učila i pomagala.

- Novi predmetni kurikulumi određuju standarde sadržaja, uspeha i mogućnosti za učenje²² koji će se razvijati zajedno s grupom koja radi na ocenjivanju i evaluaciji u okviru projekta Svetske banke.
- Novi predmetni kurikulumi odgovaraju karakteristikama učenika i bave se različitim individualnim potrebama učenika. Oni se razvijaju u skladu sa specifičnim ciljevima i rezultatima različitih formalnih nivoa obrazovanja (osnovno, srednje i srednje više obrazovanje), i u skladu s ciljevima različitih ključnih faza kurikuluma (Usvajanje osnovnih znanja - 1. i 2. razred, Razvoj i utvrđivanje - od 3. do 5. razreda, Utvrđivanje i orijentacija - od 6. do 8. razreda, Orijetacija - 9. razred, i Orijetacija i specijalizacija - od 10. do 12. razreda).
- Novi predmetni kurikulumi odražavaju dinamiku znanja u savremenom društvu i društvene i kulturne vrednosti koje karakterišu otvoreno i demokratsko društvo.
- Novi predmetni kurikulumi obezbeđuju da se znanje, veštine, vrednosti, stavovi, modeli ponašanja i aktivnosti neguju na izbalansirani način i da se proces učenja bavi ljudskom ličnošću kao integralnim delom njenog kognitivnog, afektivnog i psihomotornog aspekta.
- Novi predmetni kurikulumi bave se svim dimenzijama koje su važne u životu ljudskog bića: lični razvoj, odnosi s drugima, javni život, naučna znanja, duhovnost (verska, umetnička, filozofska), priroda, veštačka sredina, tehnologija, rad, slobodno vreme.
- Novi predmetni kurikulumi ostavljaju prostor za interdisciplinarni i medjukurikularni pristup i obezbeđuje da se veze između različitih kurikularnih oblasti i predmeta poštuju i neguju.
- Novi predmetni kurikulumi obezbeđuju osnovu za razvoj ključnih sposobnosti kao što su komunikativne veštine, životne veštine, veštine kritičkog mišljenja, veštine rešavanja problema i druge veštine.
- Novi predmetni kurikulumi naglašavaju filozofiju učenja koja je zasnovana na vrednovanju angažovanja učenika u konstruisanju njihovog spostvenog znanja.
- Novi predmetni kurikulumi obuhvataju vredne primere obrazovne prakse iz tradicije kosovskog obrazovnog sistema kao i međunarodna iskustva.
- Novi predmetni kurikulumi dozvoljavaju nastavnicima da se kreativno suočavaju s aranžmanima iz kurikuluma u smislu stimulisanja i omogućavanja ličnog doprinosa nastavnika kao sastavljača kurikuluma i autora učila i pomagala. Umesto izuzetno normativnog i preskriptivnog karaktera, novi predmetni kurikulumi su dizajnirani kao uputstva nastavnih planova za datu oblast kurikuluma ili kurikularni predmet.

U skladu s Okvirom novog kurikuluma Kosova, u osnovnom i srednjem obrazovanju treba predvideti sedam oblasti kurikuluma , uključujući obavezne i izborne predmete:

- **Jezici i komunikacija** (maternji jezik - albanski, slovenski jezici, turski; albanski jezik za učenike manjinskih naroda, kao izborni predmet; prvi strani jezik - engleski; drugi strani jezik, klasični jezici)
- **Matematika**

²² Vidi 6. poglavlje - 6.3. Ocenjivanje i evaluacija.

- **Prirodne nauke** (čovjek i životna sredina, biologija, fizika, hemija, geografija za srednje vise škole)
- **Društvene nauke i građansko vaspitanje**(građansko vaspitanje- naglasak na životne veštine u osnovnom obrazovanju i na obrazovanje za građane demokratskog društva;u srednjem obrazovanju: obrazovanje za preduzetništvo, domaćinstvo, ekonomija, logika, psihologija, sociologija, filozofija).
- **Umetnosti** (lepe umetnosti, muzika)
- **Fizičko vaspitanje i sportovi** (fizičko vaspitanje i zdravstveno obrazovanje)
- **Tehnologija** (ručni rad, tehnologija)

Obavezni predmeti su deo osnovnog kurikulumuma. Predmetni kurikulumi neće se baviti samo predmetima iz osnovnog kurikulumuma. U nekim slučajevima radiće se i predmetni kurikulumi za discipline, to jest, kurseve, kao uputstva za odredbe kurikulumuma zasnovane na potrebama škole. Ova uputstva imaće ulogu da orijentišu školu po pitanju izbornog dela kurikulumuma, to jest, dela kurikulumuma koji je zasnovan na potrebama škole. Pored toga, pripreme se i uputstva za pitanja medjukurikularnih ciljeva.

VII-2. Struktura predmetnih kurikulumuma

Predmetne kurikulumume treba razvijati kao kurikularne "pakete" za dati formalni nivo obrazovanja i/ili ključnu fazu kurikulumuma. Na taj način obezbeđuje se više koherentnosti između različitih razreda kao i više korelacije sa kurikularnim oblastima ipredmetnim kurikulumima određenog nastavog nivoa.

Da bi se obezbedila koherentna orijentacija kurikulumuma za nastavnike, učenike i roditelje, predmetni kurikulumi treba da slede uobičajenu šemu konstrukcije. To ne isključuje mogućnost da u nekim predmetima, zbog nekih aspekata, struktura predmetnog kurikulumuma bude različita od opšte šeme.

Opšti model konstrukcije predmetnog kurikulumuma

Predmetni kurikulumi treba da pruže detaljne informacije o ulozi koju date oblasti/predmeti kurikulumuma imaju za razvoj učenika, o najvažnijim obrazovnim ciljevima odgovarajuće kurikularne oblasti ili predmeta, o ključnim sposobnostima i veštinama koje se njima promovisu, o strukturi sadržaja, o preporukama za odgovarajuće metodologije učenja i nastave i o procedurama koje se predlazu za vrđovanje i ocenjivanje. Posle čitanja predmetnog kurikulumuma nastavnici, učenici, roditelji i svi drugi koji su zainteresovani za obrazovanje dobiće transparentni prikaz ciljeva i tema učenja, kao i planiranih uspeha učenika.

Da bi obezbedili detaljne i transparentne informacije nastavnicima, učenicima, roditeljima i svim drugim koji su zainteresovani za obrazovanje o planiranim rezultatima različitih procesa učenja, predmetni kurikulumi imaće u principu sledeću strukturu:

- Uvod: mesto kurikularne oblasti ili predmeta u kurikulumu i njihova uloga u razvoju učenika;
- Opšte primedbe o didaktici odgovarajuće kurikularne oblasti ili predmeta (kratka istorija didaktičkog aspekta i savremene tendencije u nastavi i učenju u odgovarajućim kurikularnim oblastima ili predmetima);
- Primedbe o vezama s drugim kurikularnim oblastima ili predmetima i interdisciplinarni i medjukurikularni aspekti u okviru date kurikularne oblasti ili predmeta;
- Opšti i posebni ciljevi učenja;
- Ključne sposobnosti i veštine predviđene u odgovarajućoj kurikularnoj oblasti ili predmetnom kurikulumu;
- Opšta orijentacija o izboru i organizaciji sadržaja;
- Metodološka uputstva;
- Standardi ocenjivanja i evaluacije (vrednovanja);
- Orijehtacije za samostalni rad učenika.

Uvod: mesto kurikularnih oblasti ili predmeta u kurikulumu i njihova uloga u razvoju učenika

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da obuhvati argumente koji se odnose na doprinos date kurikularne oblasti ili predmeta u ukupnom razvoju ljudske ličnosti i na ciljeve formalnog obrazovanja koji pretenduju da prenesu kulturno nasleđe mladim generacijama. Ali ovo ne treba da znači da izbor svrhe, ciljeva i sadržaja kurikuluma treba da zadovolji samo ovu potrebu. Kurikulum, pre svega, treba da zadovolji učeničke potrebe da razvijaju svoja interesovanja i potencijale. Kurikulum treba takođe da zadovolji značajne tendencije u evoluciji znanja, kulture, društvenog života i tržišta radne snage.

Uvodni deo treba, takođe, da se bavi pitanjima smislenog doživljaja učenja koje odgovarajuća kurikularna oblast ili predmet mogu obezbediti učenicima i pitanjima aktivnog uključivanja učenika u konsrukciju svog sopstvenog znanja u okviru date specifične kurikularne oblasti.

U uvodu, predmetni kurikulum treba, takođe, da se poziva na mesto određene kurikularne oblasti ili predmeta u osnovnom i srednjem obrazovanju, uključujući vremenske periode i mogućnosti koje se nude školama za kreativnu primenu kurikuluma.

U ovom odeljku, predmetni kurikulum treba da naglasi šta je to što učenik dobija u svom razvoju na osnovu doprinosa odgovarajuće kurikularne oblasti ili predmeta. Pored toga, veze s drugim oblastima kurikuluma ili predmeta koje takođe mogu doprineti istom rezultatu treba da budu naglašene čime bi se doprinelo utvrđivanju uspeha učenika i razvoju njihovih znanja, veština i stavova.

Didaktička pitanja

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da obuhvati kratki prikaz o prisustvu date kurikularne oblasti ili predmeta i školskim programima. Takođe, treba da se poziva na najznačajnije didaktičke karakteristike odgovarajuće kurikularne oblasti ili predmeta, u skladu s uzrastom i orijentacijom učenika.

Predmetni kurikulum treba, takođe, da se poziva na savremene tendencije u nastavi i učenju odgovarajuće kurikularne oblasti ili predmeta: šta je glavna svrha i koji su ciljevi različitih obrazovnih nivoa; kako se vrši izbor sadržaja; koje su metodološke tendencije; koje procedure i koje instrumente treba primeniti prilikom ocenjivanja i evaluacije.

Ovaj deo treba da pojasni didaktičku filozofiju na kojoj se grade modeli nastave i učenja: koje su osnovne ideje pristupa nastavi i kako ostvariti bolji uspeh; kako je moguće primeniti interaktivnu pedagogiju i pristup orijentisan prema učeniku u datoj kurikularnoj oblasti ili predmetu.

U ovom odeljku, predmetni kurikulum mogao bi da obezbedi didaktički model neke kurikularne oblasti ili predmeta koji bi naglašavao razlike između akademske(skolske) oblasti ili oblasti kulture i njihov didaktički profil na različitim nivoima formalnog obrazovanja. Na primer, ovaj didaktički model mogao bi da naglasi glavne pojmove, činjenične podatke, odnose i metode/procedure u određenoj naučnoj, kulturnoj i društvenoj oblasti koji se ovaploćuju u specifičnom predmetu/ disciplini/, posebnom kursu.

Odnos s drugim kurikularnim oblastima ili predmetima, interdisciplinarni i medjukurikularni aspekti

U ovom delu predmetni kurikulum treba da naglasi veze između date kurikularne oblasti/ predmeta drugih kurikularnih oblasti: koji su zajednički ciljevi učenja, zajednički koncepti i strukture; koji su zajednički metodološki pristupi; i šta je zajedničko kod ocenjivanja i evaluacije. Ovaj deo treba da se bavi načinom na koji data kurikularna oblast ili predmet može da se bavi medjukurikularnim pitanjima, kao što su obrazovanje za građansku demokratiju, životne veštine i veštine komunikacije.

Jasno je da u mnogim slučajevima znanje, veštine, stavovi i šeme ponašanja nisu ni u kom slučaju rezultat nastave / učenja samo jedne nastavne oblasti ili predmeta. Jezičke veštine mogu se razvijati i poboljšati i na časovima umetnosti, ili prirodnih i društvenih nauka. Logičko razmišljanje ne neguje se samo kroz matematiku i logiku; kritičko mišljenje treba naglašavati u svim školskim aktivnostima.

U ovom delu treba da obuhvatiti predloge nastavnicima kako bi više pažnje poklonili nekonvencionalnom pristupu u datoj kurikularnoj oblasti ili predmetu kako bi se ispunili ciljevi celovite i integrisane nastave/ učenja.

Opšti i posebni ciljevi učenja

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da naglasi najvažnije ciljeve učenja na različitim formalnim nivoima obrazovanja i u skladu s različitim ključnim fazama kurikuluma. Na taj način opšte ciljeve, kao i posebne ciljeve nastave i učenja za određenu kurikularnu oblast ili predmet, treba formulisati baveći se, pritom, značajnim dostignućima u različitim razredima.

Ciljeve učenja treba formulisati u odnosu na značaj znanja i veština koje će se razvijati i na stavove i modele ponašanja koje će data kurikularna oblast ili predmet moći da promovise. Formulisanje ciljeva učenja treba da se bavi kognitivnim domenom, kao i afektivnim i psihomotoričkim veštinama. Ciljeve ne treba formulisati samo u odnosu na kognitivna dostignuća, već ih treba usmeriti i na vrednosti, stavove i ponašanja.

Predmetni kurikulum treba da da primere o tome kako je moguće izvući više konkretnih ciljeva učenja iz opštijih ciljeva, polazeći od vrlo opšteg nivoa i krećući se prema sve konkretnijem nivou. Operacionalno formulisanje ciljeva učenja je od značaja za sredstva evaluacije i merenja.

Glavne sposobnosti i veštine

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da se poziva na specifične ključne sposobnosti i veštine koje se promovisu kroz datu kurikularnu oblast ili predmet. Na primer, koje se glavne sposobnosti i veštine podstiču kroz nastavu jezika, u odnosu na komunikativne veštine (slušanje, razumevanje, učestvovanje u dijalogu, sastavljanje usmenih i pisanih poruka, umetničke veštine, društvene veštine, itd.).

Glavne sposobnosti i veštine odnose se na specifični doprinos date kurikularne oblasti ili predmeta opštem razvoju ljudskog bića.

Organizacija (planiranje) sadržaja

U ovom delu predmetni kurikulum treba da obuhvati principe selekcije sadržaja, kao što su:

- Na kojoj filozofiji učenja je zasnovan izbor sadržaja;
- Koja su najvažnija pitanja kojima se treba baviti da bi se podržao razvoj određenih sposobnosti i veština;
- Koji su najvažniji pojmovi i kako im se pristupa u različitim razredima i formalnim nivoima obrazovanja;
- Koji su najrelevantniji činjenični podaci, odnosi i strukture koje mogu podržati smisleni doživljaj učenja;
- Koji sadržaji zavise od drugih sadržaja i koja su pitanja sadržaja kojima se može pristupiti bez pozivanja na prethodni sadržaj;
- Koji sadržaji zahtevaju stalno utvrđivanje i time zahtevaju često ponavljanje;
- Koji je najbolji momenat za uvođenje određene teme ili pitanja i zašto;

- Kako se može pomoći učenicima da razvijaju intelektualne veštine višeg nivoa da bi mogli da pristupe informacijama i kreativno ih koristili; kako im se može pomoći da bolje povezuju teoriju s praksom;
- U čemu je značaj određene selekcije sadržaja za prave životne situacije i za učeničke potrebe da se suoče sa smislenim doživljajem učenja.

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da orijentniše nastavnike i autore udžbenika prema najvažnijim temama i elementima znanja u datoj oblasti kurikuluma ili predmetu. Kurikulum treba da izbegava opterećenje učenika detaljima sadržaja. Takođe, treba da izbegava uključivanje previše pojmova i/ili činjeničnih podataka koje treba zapamtiti i koji su beznačajna informacija.

Metodološke smernice

U ovom delu predmetni kurikulum treba da se bavi pitanjima o tome kako nastava i učenje mogu da budu uspešniji u okviru date oblasti nastavnog plana ili predmeta. Metodološka pitanja treba da se fokusiraju na ono što je zajedničko dobroj nastavi i učenju datog predmeta. Na primer, metodologija orijentisana prema učeniku treba da se neguje na časovima svih predmeta, ali postoje različiti načini za sastavljanje specifične strategije učenja u skladu sa specifičnim ciljevima učenja različitih predmeta.

Predmetni kurikulum treba da naglasi najpogodnije metode nastave i učenja i strategije i treba da prikaže, u detaljima, metodološki portfelj kako bi inspirisao nastavnike za rad u učionici.

Standardi za ocenjivanje i evaluaciju

U ovom delu predmetni kurikulum treba da formuliše standarde kurikuluma koji će biti osnova za ocenjivanje i evaluaciju. Standardi kurikuluma će pokazivati:

- Koje sadržaje i veštine učenici treba da savladaju posle datog procesa učenja (standardi sadržaja);
- Koji su različiti nivoi očekivane performanse naspram kojih će učenici biti evaluirani i ocenjivani (standardi performanse);
- Koji je nivo napora kome učenici mogu biti izloženi kako bi bili stimulisani za smisljeno učenje (standardi mogućnosti za učenje). Napori učenika moraju biti u skladu s njihovim uzrastom i drugim ličnim karakteristikama (na primer, stilovi učenja, specifični ritam učenja, teškoće u učenju).

Standardi za ocenjivanje i evaluaciju iz kurikuluma moraju se razvijati zajedno sa stručnjacima za kurikulum i ocenjivanje i evaluaciju. Ovi standardi predstavljaju značajnu dimenziju jezgra kurikuluma i naći će se u osnovi razvoja testiranja na nacionalnom planu, kao i u osnovi širokog unificiranog sistema ocenjivanja i evaluacije na nivou škola na Kosovu.

Orijentacija prema samostalnom radu učenika

U ovom delu, predmetni kurikulum treba da obezbedi orijentaciju nastavnicima, učenicima i roditeljima o tome kako se samostalni rad učenika može organizovati da bi im pomogao da se razvijaju kao samostalni učenici. Ovde treba dati sugestije o različitim interesantnim aktivnostima koje se mogu odvijati individualno ili u grupi. Na primer, koje teme se mogu ponuditi za rad na projektu učenicima u oblasti prirodnih nauka ili nastave istorije, ili o tome kako pomoći učenicima u pripremama svojih portfelja za obrazovanje za građansko društvo po pitanju njihovog učešća u životu njihove zajednice.

Slobodne aktivnosti učenika treba uzeti u obzir prilikom ocenjivanja i evaluacije. Tako, na primer, u ovom delu, predmetni kurikulum treba da ponudi predloge po pitanju ocenjivanja i evaluacije, zasnovanih na samostalnom individualnom ili grupnom radu.

POGLAVLJE VIII - SMERNICE ZA (PRIPREMANJE) PISANJE NOVIH UDŽBENIKA I IZRADU DRUGIH NASATVNIH UČILA

VIII-1. Korišćenje udžbenika i drugih učila u nastavi i učenju

VIII-2. Posledice novog kurikulumu na pisanje novih udžbenika i izradu drugih nastavnih učila

VIII-3. Pedagoški kriterijumi za pisanje, izbor i korišćenje nastavnog materijala

1. Korišćenje udžbenika i drugih učila u nastavi i učenju

Udžbenici i druga učila pišu se da bi olakšali proces nastave i učenja. Tradicionalno, udžbenici su smatrani najznačajnijim sredstvom za učenje. Između ostalog i zato što su tradicionalno nastava i učenje bili usmereni na savladavanje pripremljene informacije koja je bila prikazana u datom udžbeniku, a od učenika se samo tražilo da zapamte i reprodukuju ranije utvrđeno znanje uključeno u tekst različitih lekcija.

Iako su sedamdesete godine oznacile novu eru korišćenja takozvanih audio-vizuelnih učila (na primer, korišćenjem televizije, radija i dijaskopa, prenos znanja počeo je da se vrši pomoću slika i zvuka a ne, kao što je to tradicionalno bilo, preko jezika), udžbenici su ostali najvažnije sredstvo nastave i učenja, zbog nekih njihovih prednosti. Udžbenici su relativno jeftini i trajni su, što znači da ih mogu koristiti više generacija učenika. Oni transparentno pokazuju nastavnicima, roditeljima i učenicima šta je to što učenici treba da znaju i da budu u stanju da urade. Isto tako, udžbenici olakšavaju nastavnikovu pripremu za nastavu i utiču na orijentaciju procesa evaluacije i ocenjivanja.

Ali, udžbenici imaju i nedostatke: mogu da sadrže rigidno pedagoško izlaganje u kome ima malo mesta za lični kreativni pristup učenju. Ponekad izlaganje udžbenika može da sadrži ideološku perspektivu, jednostrani pogled i zastarele informacije za koje se očekuje da ih učenici savladaju zato "što su u knjizi". Ponekad udžbenicima nedostaje didaktički pristup, u kom slučaju oni su samo "akademska" gomila činjeničnih podataka i pojmova. Oni mogu biti prenatrpani, teški za razumevanje i neprivlačni za učenje.

U poslednjih nekoliko decenija došlo je do značajne promene prema udžbenicima koji su, pedagoški posmatrano, više orijentisani prema učeniku i učenju, u odnosu na raniju situaciju kad su udžbenici bili više orijentisani prema nastavi i predmetu.

U poslednjih nekoliko decenija autori udžbenika i izdavačke kuće diferencirano su pristupili procesu učenja i izradi učila u skladu s ciljnim grupama, uzrastu učenika i s ciljevima procesa učenja.

Odavde se razvila ideja o udžbenicima koji bi bili "prijateljskiji" prema učenicima, zajedno s novim konceptom za uputstva i priručnike za nastavnike, radnih svezaka i priručnika za učenike i dodatnih učila za nastavu i učenje kao što su modularni dosijeji učenika, dodatni pedagoški materijal, obrazovni kompleti, kao i podrška radu na projektu, kao i kompleti za nastavu i učenje koji podržavaju interaktivne metodologije.

Devedesetih godina započela je era masovnog korišćenja komunikacione tehnologije u učionici kao elektronskog dodatka tradicionalnim "papirnim" izvorima znanja. Prisustvo obrazovnog softvera na tržištu obrazovnog materijala postajalo sve atraktivnije i uticalo je na pojavljivanje nove orijentacije u izradi materijala za nastavu i učenje i na pojavljivanje nove strategije nastave i učenja.

Još jedna nova tendencija koja se pojavila u poslednjih nekoliko decenija jeste zamena "unapred utvrđenih" sredstava učenja i nastave drugačijim načinom učenja, kao što je korišćenje medijskih poruka (novinskih članaka, video traka, pozivanje na TV i radio emisije, korišćenje podataka usmene istorije, korišćenje rezultata rada na projektima: fotografija, mapa, grafikona itd. koje su sami učenici izradili; korišćenje fotokopiranog materijala i učeničkih dosijea, itd.).

Ali udžbenici i učila nisu sami sebi cilj. Postoji razlog za njihovu izradu, ali samo ako su u stanju da unaprede proces učenja i razvijanje ličnog znanja, veština i stavova. Udžbenici i učila moraju da olakšaju učenje, a ne da budu prepreka autentičnom i dugotrajnom ličnom dobitku. Oni treba da pomognu učenicima i nastavnicima da kreativno upravljaju radi postizanja ciljeva utvrđenih odredbama kurikuluma.

Korišćenje udžbenika

U praksi, udžbenike treba koristiti za:

- Pružanje podrške učeniku vrednim i tačnim informacijama;
- buđenje radoznalosti i podsticanju motivacije;
- obezbeđenje materijala za samostalan rad učenika;
- stimulisanje inicijative učenika i obezbeđivanje "hrane za nove ideje";
- obezbeđenje vezbi i aktivnosti primene stečenih znanja i veština;
- stimulisanje učenika da identifikuju i rešavaju probleme na kreativan način;
- pomoć učenicima da stvore predstavu o informacijama i da ih organizuju na sistematski način;
- obezbeđenje aktivnosti za utvrđivanje stečenog znanja;
- obezbeđenje aktivnosti interdisciplinarnog i medjukurikularnog karaktera.

Korišćenje priručnika za učenike i nastavnike

Priručnici su važan izvor znanja za nastavu i učenje s obzirom da su zamišljeni tako da predstavljaju dodatnu pomoć za planiranje i razvoj smislenog učenja u razredu. Korisni priručnici za nastavnike obično imaju i sadržaj i metodološku orijentaciju. Priručnici za nastavnike treba da ponude širi i dublji uvid u sadržaje koja će biti predmet diskusije sa učenicima, u odnosu na uvid koji se daje u udžbenicima za učenike. Takođe, oni treba da obezbede nastavnicima pomoć u nastavnoj praksi, u smislu korelacije obrazovnih ciljeva, sadržaja učenja, metodološkog pristupa ocenjivanju i vrednovanju datog predmeta i učenika koje treba učiti.

Priručnici za nastavnike obično sadrže vizuelne reference različitih vrsta, bibliografiju koja se odnosi na zadatu temu, primere konkretnih nastavnih planova (raspored časova) i literaturu.

Priručnici za učenike obično sadrže:

- znatnu količinu dodatnog materijala, na primer, mapa, različitih grafikona, fotografija, drugih vizuelnih pomagala, modela;
- glosare termina, to jest, rečnike, proširene definicije;
- značajne citate iz literature o zadatoj temi;
- bibliografske jedinice;
- vežbanja i aktivnosti za samostalan individualan ili grupni/timski rad;
- aktivnosti za diferencirani rad;
- zadatke za smovrednovanje i ocenjivanje;
- inspiraciju za rad na projektu.

Korišćenje obrazovnih kompjuterskih programa (softvera)

Kompjuterski obrazovni programi (softveri) postali su atraktivno sredstvo za učenje. Glavne prednosti obrazovnih softvera su sledeće:

- Kompjuterski obrazovni programi kombinuju verbalne/pojmovne i audio-vizuelne informacije i na taj način omogućuje složen i “realnosti”blizak pristup suočavanja s različitim zahtevima učenja (čak i u slučaju apstraktnijih pitanja on dozvoljava različite načine koje ih čine “konkretnijim”;
- omogućavaju interaktivno učenje, trenutno ispravljanje grešaka i utvrđivanje stečenog znanja i veština;
- pomažu kreativnost i druge veštine za rešavanje problema kao što su odlučnost, istrajnost i primenu metode korak po korak;
- omogućavaju individualizaciju i podelu (diferencijaciju) rada;
- obezbeđuju složen i brz pristup korisnim informacijama;
- omogućavaju učenicima *on-line* (direktan) rad u kompjuterskoj mreži.

Ipak, nastavnici, roditelji i učenici treba da obrate pažnju na moguće rizike koji postoje prilikom korišćenja obrazovnog softvera, kao što su minimalna socijalna interakcija i nedovoljna kooperativnost u učenju.

Obrazovni softver ima za cilj i da pomogne učenicima kako da koriste kompjuter i da poveća kvalitet nastave i učenja. Kao što je to slučaj i sa drugim učilima, obrazovni softver nije sam sebi cilj, i može opravdati svoje postojanje samo u odnosu na potencijal da omogući bolje učenje i rezultate učenja time što obezbeđuje učenje kao doživljaj koji ima više smisla.

Obrazovni softver takođe ima za cilj da učenicima obezbedi vredne primere korišćenja računara u profesionalnom i privatnom životu. On treba da pomogne učenicima da shvate

značaj složenosti ljudske komunikacije, značaj upravljanja vremenom, značaj ekološkog korišćenja novih tehnologija.

Korišćenje računara i obrazovnog softvera radi kvalitetnijeg učenja i nastave treba kombinovati s korišćenjem drugih nastavnih pomagala i učila kako bi se izbeglo pasivno učenje i "zavisnost" od računara.

Korišćenje drugih pomoćnih nastavnih učila

Neki od drugih nastavnih pomagala i učila usredsređeni su na podršku vizuelnoj stimulaciji, kao što su:

- fotografije, poster i slike;
- epidijaskop i slajdovi;
- grafikoni, šeme, dijagrami, tabele, mape, simboli;
- modeli i makete (rasklopive) kao što su: model oka, uha, skeleta); kao i trodimenzionalni geometrijski oblici, modeli reljefa i dr.
- filmovi i video trake;
- kompjuterski programi (softveri).

Neki od drugih nastavnih pomagala i učila usredsređeni su na auditivne informacije:

- poruke emitovane na radiju;
- poruke emitovane preko školskog radija;
- diskove, magnetofonsku traku, kasete, kompakt diskove (CD).

Vizuelna, auditivna i audio-vizuelna pomagala i učila su efektivnija:

- Ako nisu predmeti pasivnog prijema (receptije) već se integrišu sa radom na projektu i u druge aktivne metode učenja (na primer, umesto gledanja postojećeg snimka na video traci, učenici treba da pokušaju da urade sopstveni novi snimak);
- ako istinski podržavaju aktivno učenje umesto da pružaju spektakularnost načinu pristupa nekoj temi;
- ako se odnose na ekološka i etička pitanja;
- ako nisu prepreka društvenoj komunikaciji i razvoju društvenih stavova i veština.

2. *Posledice novog kurikuluma na sastavljanje novih udžbenika i izradu drugih pomoćnih nastavnih sredstava*

Okvir kurikuluma sadrži nove orijentacije po pitanju pristupa organizaciji nastave i učenja:

- Strategije nastave i učenja treba da budu u većoj meri orijentisane i "prijateljske" (bliske) učeniku, naročito u ranim fazama formalnog obrazovanja. Isti princip treba uzavati i za kasnije faze, kad nastava i učenje postaju sve više predmetno i akademski orijentisani.

- Strategije nastave i učenja treba da „nastavnicima i učenicima „obezbede dovoljno prostora za kreativni prilaz nastavnim sadržajima.
- Strategije nastave i učenja treba da naglasavaju interaktivni pedagoski pristup koji uključuje učenike u organizovanje njihovog sopstvenog učenja i koja im omogućava da aktivno učestvuju u procesu sticanja znanja i razvijanja veština i stavova.
- Strategije nastave i učenja treba da odražavaju pluralistički pedagoški pristup koji uzima u obzir potrebe i stilove učenja različitih učenika. Oni treba,isto tako, da odražavaju pluralističku dimenziju društva kao celine;
- Strategije nastave i učenja treba da ravnomerno prilaze višim intelektualnim veštinama ; treba da se bave pribavljanjem pouzdanih i tačnih podataka;u odnosu na razvoj pozitivnih stavova prema društvu i prema učenju i ličnom razvoju. Treba da podstiču radoznalost, kao i kooperativno učenje i razvoj komunikativnih i kvalitetnih radnih veština.
- Strategije nastave i učenja treba da obezbede stalnu pozitivnu motivaciju za učenje; uz korišćenje učila, učenici treba da dožive osećaj "vlasništva" nad procesom učenja.
- Strategije nastave i učenja koje se koriste u razredu treba da odražavaju principe školske autonomije. One treba da odgovaraju profilu škole i treba da budu rezultat zajedničkog stručnog mišljenja nastavnog osoblja date škole. Takođe, treba da budu transparentne (očigledne) za učenike i roditelje koje treba uključiti u izbor najboljih učila i pomagala koja će se koristiti u školi.
- Novi kurikulum teži povećanju kvaliteta i pravičnosti obrazovnog sistema kroz odredbe kurikuluma koje se bave razlikama utvrđujući zajedničke zahteve i standarde kvaliteta. Strategije nastave i učenja treba da se bave sadržajnošću i nepristrasnošću. One treba da izbegavaju promovisanje specifičnih tema (na primer, diskriminacije, stereotipa i predrasuda, poruke mržnje i netolerancije) i treba da odražavaju demokratske principe i vrednosti.

Pri razmatranju gorepomenutih pedagoških orijentacija, pisanje udžbenika i izrada drugih učila i pomagala u skladu s novim kurikulumom treba pokloniti pažnju sledećim pitanjima i zahtevima:

- Novi udžbenici i učila treba da odražavaju obrazovne principe, svrhe i ciljeve učenja naglašenih u Okviru novog kurikuluma Kosova. Pedagoška struktura, sadržaj i lektura izvora učenja ne treba da budu suprotstavljeni novim orijentacijama (na primer, jedan od glavnih ciljeva učenja jeste da se gaji kritičko mišljenje - nikakvo rigidno i dogmatsko pedagoško izlaganje neće biti promovisano kroz udžbenike i učila - od učenika se neće tražiti da pristupe učenju samo uz korišćenje nižih intelektualnih veština, kao što je pamćenje i tačna reprodukcija zapamćenih podataka, već će biti stimulisani da razvijaju kritički stav prema informacijama).
- Novi udžbenici i druga učila treba da odražavaju i podržavaju praksu dobrog učenja i nastave, kao što se to danas čini u naukama o obrazovanju i u internacionalnim komparativnim diskusijama i zajedničkim iskustvima. Oni treba da ispune zahteve društva koje neprestano uči i društva koje uči uz pomoć elektronskih medija u kojima je fokus stavljen na razvoj veština učenja za celi život.
- Novi udžbenici i druga učila treba da budu izrađeni uzimajući u obzir mogućnost koju pružaju nove informativne i komunikacione tehnologije i treba da odražavaju, u

relaizaciji, visoke standarde kvaliteta.

- Novi udžbenici i druga učila treba da budu "prijateljska" prema prirodnoj sredini i treba da odražavaju i gaje ekološke, etičke i ekonomske stavove našeg vremena.
- Novi udžbenici i druga učila treba da budu izrađeni uzimajući u obzir mogućnosti koje pruža konkurencija proizvođača na tržištu obrazovnog materijala. Poštena konkurencija između izdavačkih kuća i drugih proizvođača učila i pomagala je najbolji način da se dođe do jeftinijih i kvalitetnijih učila.

3. Pedagoški kriterijumi za pisanje, izbor i korišćenje obrazovnog materijala

Za dizajn, izradu, izbor i korišćenje različitih učila i pomagala treba uzeti u obzir sledeće kriterijume:

(a) Po pitanju sadržaja...

- Učila i pomagala treba da se bave postizanjem obrazovnih ciljeva, kako je to naglašeno u novom nastavnom planu.
- Ona treba da sprovode, inspirišu i podržavaju cenjena praktična pedagoška rešenja onako kako su ona danas povezana s najznačajnijim pretpostavkama o tome kako učenici najbolje uče;
- Ona treba da sadrže tačno, vredno i osavremenjeno znanje po pitanju činjeničnih podataka, pojmova i teorija;
- Ona treba da budu iskazana u tačnom, jednostavnom, jasnom, pristojnom i privlačnom jeziku; pojmovi, uopštavanje i odnosi treba da budu predstavljeni jasno i tačno. Pedagoški principi, kao što su građenje novog znanja i veština na osnovu ranije stečenog znanja i veština, kretanje korak po korak od poznatog prema nepoznatom, od najbližeg prema najudaljenijem, treba akođe da budu poštovani. Učenicima treba omogućiti pristup učilima i pomagalima u njihovom maternjem jeziku.
- Što se tiče didaktičkih principa, ona treba da poklanjaju pažnju izbalansiranom inputu (verbalnom i pojmovnom, vizelnom i auditivnom). Ona takođe treba da naglase šta je to što je od suštinskog značaja za savladavanje pojedinog predmeta, izbegavajući nepotrebne detalje. Ona ne treba da preoptereće učenike i ne treba bez potrebe da budu previše sofisticirana, i ne treba da odbijaju učenika od suštine znanja i veština koje treba naučiti;
- Treba da izbegavaju nedemokratske i diskriminatorne pristupe zasnovane na predrasudama i stereotipima, na emocionalnom sadržaju i na pogrešnim tumačenjima argumenata (logičke greške) koji promovišu polne, etničke i druge vrste predrasuda. U demokratskim društvima ne mogu se promovisati ksenofobijske, šovinističke, rasističke i seksističke prouke.
- Pedagoške poruke ugrađene u učila i pomagala ne mogu da promovišu nasilje i netoleranciju, uskraćivanje prava manjinama, kršenje ljudskih prava i moralnih zakonskih normi, nepoštovanje zakona, neodgovorni stav prema kulturnom nasleđu i prirodnoj sredini, indoktrinaciju i partijsku propagandu.
- Učila i pomagala treba da naglašavaju vezu između sadržaja (predmeta proučavanja) različitih predmeta i/ili ono što je zajedničko za sve predmete kurikuluma i svakodnevne životne situacije.

- Učila i pomagala treba da promovišu, inspirišu i dozvoljavaju diferencijalni pristup uz istovremenu promociju timskog rada i društvene interakcije u razredu. Ona treba da promovišu motivaciju učenika i radost za vreme procesa učenja.
- Ona treba da sadrže orijentaciju po pitanju ocenjivanja i evaluacije i smooocenjivanja.

(b) Po pitanju izgleda/oblika...

- Učila i pomagala treba da budu izrađena tako da njihov dizajn i konzistencija budu "prijateljski" prema učenicima. To znači da ona ni na koji način ne smeju da oštete učenikovo zdravlje i da treba da pružaju zadovoljstvo za vreme procesa učenja.
- Takođe, treba da budu "prijateljska" prema prirodnoj sredini i da doprinose stvaranju prijatne atmosfere za učenje.
- Ona treba da obrate pažnju na odnos između verbalnih poruka, slika, oblika, boja itd. i elegancije i jednostavnosti dizajna.
- Učila i pomagala treba da uključuju u najvećoj mogućoj meri učeničke radove, kao što su stripovi, karikature, crteži, priče, pitanja.
- Ona treba da poštuju kvalitet standarda po pitanju korišćenja fontova (skupa slova), grafikona, boja, formata, kvaliteta papira, oblika itd. uzimajući u obzir uzrast učenika i ciljeve nastave i učenja. Učila i pomagala, naročito udžbenici, ne treba da budu suviše teški (u kg) za učenike određenog uzrasta ili nezgodni za rukovanje u školi ili kod kuće.

(c) Po pitanju ekonomičnosti...

- Učila i pomagala ne treba da budu isuviše skupa kako bi škole i učenici mogli da ih nabave.
- Ona treba da budu izrađena od materijala koji se može reciklirati i treba da budu "prijateljska" prema učenicima i prirodnoj sredini.
- Ona treba da budu trajna (to jest, ona treba da izdrže uporebu u tri do pet uzastopnih godina).
- Učila i pomagala treba na pravi način oglašavati kako bi nastavnici, učenici i roditelji znali šta sve postoji na tržištu obrazovnog materijala.

POGLAVLJE- IX- UPUTSTVA ZA PRIMENU I RASPORED. UPUTSTVA ZA PRELAZNI PERIOD

IX-1. Implementacija scenarija

IX-2. Uputstva za prelazni period

IX-1. Uputstva za primenu i vremenski raspored

Primena Okvira novog kurikuluma Kosova predstavlja krupnu promenu u planiranju i vođenju školskih aktivnosti. Treba je dobro pripremiti i u škole uvoditi postepeno. Da bi se promovisala kultura novog kurikuluma na Kosovu, Okvir novog kurikuluma treba da bude podržan novim predmetnim kurikulumima za sve predmete i razrede, kao i novim udžbenicima i drugim učilima i pomagalicama. Nastavnike treba pripremiti kako bi mogli da koriste savremene metode nastave i učenja i orijentišu svoju nastavu prema svrsi i ciljevima učenja koji se naglašavaju u novom kurikulumu.

Primena Okvira novog kurikuluma Kosova treba da ide zajedno s primenom nove obrazovne strukture 5+4+3 i s postepenim uvođenjem novog sistema ocenjivanja i evaluacije na nivou formalnog obrazovanja.

Zbog složenosti posledica, primena Okvira novog kurikuluma Kosova podrazumeva:

- Ekstenzivno osposobljavanje nastavnika kako bi se osiguralo da oni redizajniraju svoje strategije nastave i učenja u skladu s postavkama interaktivne pedagogije i metodologije orijetnisane prema učeniku;
- Razvoj smernica za predškolsko obrazovanje i novih predmetnih kurikuluma za osnovno i srednje obrazovanje;
- Pisanje novih udžbenika i izrada učila u skladu s vrednostima i principima koji se promovišu Okvirom novog kurikuluma Kosova;
- Obezbeđivanje potrebne pravne podrške, naročito po pitanju školske autonomije, korišćenja ljudskih i materijalnih resursa i saradnje između škole i zajednice;
- Razvoj novog sistema ocenjivanja i evaluacije u kosovskim školama i pripremanje škola i porodica za njegovo prihvatanje;
- Pripremanje javnosti da shvati i podrži promene u kurikulumu i u drugim delovima sveobuhvatne reforme obrazovanja na Kosovu.

Po pitanju mogućih faza primene Okvira novog kurikuluma za Kosovo, predloženi su različiti scenariji. Ovako izgledaju neki od njih (mogući su i drugačiji):

Leta 2001. godine, CIDA , vodeća agencija za obuku pre zapošljavanja i za osposobljavanje uz rad, počela je sa serijom predavanja za osposobljavanje uz rad s namerom da pripremi nastavnike za korišćenje metodologije orijentisane prema učeniku i da redizajnira upravu škole i vođenje odeljenja u skladu s potrebom da se obezbedi kvalitetnije i pravičnije obrazovanje u kosovskom školskom sistemu.

1. scenario

U 1. scenariju, primena Okvira novog kurikuluma za Kosovo počće školske 2002.-2003. godine, zajedno s primenom nove obrazovne strukture 5+4+3.

Školska 2001.-2002. godina predstavljaće fazu opšte pripreme za povećanje svesti javnosti o reformi obrazovanja, za obuku nastavnica, osposobljavanje školskih uprava, razvoj novih predmetnih kurikuluma i učila, kao i razvoj novog sistema ocenjivanja i evaluacije.

Primena Okvira novog kurikuluma za Kosovo počće školske 2002.-2003. godine i obuhvatiće sve škole na sledećim nivoima:

- Deca u predškolskom obrazovanju
- Učenici u 1. razredu
- Učenici u 5. i 6. razredu
- Učenici u 9. i 10. razredu

Ovi nivoi nalaze se ili na početku ili na kraju novih formalnih obrazovnih nivoa koji su navedeni u novoj 5+4+3 strukturi obrazovanja:

Od 1. do 5. razreda - osnovno obrazovanje,
Od 6. do 9. razreda - niže srednje obrazovanje,
Od 10. do 12. razreda - više srednje obrazovanje.

U skladu s gorepomenutim pitanjima, raspored primene Okvira novog kurikuluma Kosova mogao bi da izgleda ovako:

Vremenski okvir	Implementacija tekucih aktivnosti	Postignuti rezultati
Školska godina 2001-2002	• Uzdizanje svesti javnosti o reformi obrazov.• Obuka nastavnog osoblja• Izrada novih uputstava za predškolsko obrazovanje i predmetnih kurikuluma za osnovno obrazovanje• Razvoj novog sistema ocenjivanja i vrednovanja (evaluacije)• Izmene pravnih propisa (školska autonomija, upravljanje skolom i vodjenje odeljenja; koriscenje ljudskih i materijalnih resursa).	• Okvir novog kurikuluma Kosova bice dostavljena skolama, a njegova "popularna" verzija bice izradjena i dostavljena roditeljima i drugim zainteresovanim faktorima.• Priprema novih uputstava za predškolsko obrazovanje i predmetnih kurikuluma.• Nastavnici u predškolskom i osnovnom

		obrazovanju bice osposobljeni za primenu novih interaktivnih metodologija orijentisanih prema učeniku i na stvaranje prijatne skolske sredine za učenike • Izrada kurikularnih standarda za ocenjivanje i vrednovanje u osnovnom obrazovanju • Izrada novih nastavnih učila za predškolsko i osnovno obrazovanje
Skolska godina 2002-2003	• Primena Okvira novog kurikulumu u predškolskom i osnovnom obrazovanju • Razvoj novih predmetnih kurikulumu za srednje obrazovanje • Izrada novih udzbenika za osnovno obrazovanje (godinu dana skole ce morati da koriste stare udzbenike iako izvode nastavu po novom kurikulumu) • Razvoj novog sistema ocenjivanja i evaluacije(eksterna evaluacija na kraju obaveznog skolovanja i srednjeg viseg obrazovanja) • Pripremanje skola za tranziciju na devetogodisnje obavezno skolovanje	• Nova uputstva za predškolsko obrazovanje i novi predmetni kurikulumu za osnovno obrazovanje stupice na snagu. • Prilagodjavanje postojećih kurikulumu(nastavnih planova i programa)za 6.,9.i 10 razred kako bi odgovorili promenama koje su nastale kao posledica primene nove obrazovne strukture 5+4+3 • Razvoj i koriscenje nastavnih sredstava izradjenih na osnovu Okvira novog kurikulumu i na osnovu novih predmetnih kurikulumu za osnovno obrazovanje • Nastavnici prilagodjavaju i koriste nove metodologije učenja i nastave u odeljenjima koji jos uvek rade po starom nastavnom planu(kurikulumu) • Testiranje uspeha učenika (ispit)iz predmeta maternjeg jezika i

		matematike (4-og i 5-og razreda na nivou Kosova)
Skolska godina 2003-2004	• Izrada predmetnih kurikuluma za srednje vise obrazovanje • Priprema novih udzbenika i učila za srednje obrazovanje (godinu dana skole ce morati da koriste stare udzbenike iako rade po novom kurikulumu • Nastavak obuke nastavnog osoblja • Početak vrednovanja primene kurikuluma; • Ponovno razmatranje novog kurikuluma.	• Uvode se novi predmeti kurikuluma za 6.i 9.razred(srednje obrazovanje) • U razredima u kojima se jos uvek ne primenjuju novi predmetni kurikulumi,nastavnici ce prilagoditi i koristiti metode interaktivne nastave orijentisane prema učenicima.
Skolska godina 2004-2005	• Pripremanje tekstova za srednje vise obrazovanje. • Nastavak obuke nastavnog osoblja • Evaluacija primene kurikuluma i ponovno razmatranje (preispitivanje)	• Primena novih predmetnih kurikuluma u srednjem visem obrazovanju • Primena eksternih završnih ispita na kraju 9.i12.razreda (maturski ispit)

2.Scenario

Za razliku od. 1-og scenarija koji je krajnje ambiciozan i zahtevan,umereniji scenario bi mogao da izgleda ovako:

Školska 2001.-2002. godina

- Pripremna godina za primenu Okvira novog kurikulumuma Kosova i strukture obrazovanja 5+4+3
- Izrada novih smernica za predškolsko obrazovanje i predmetnih kurikulumuma za osnovno obrazovanje
- Razvoj novog sistema ocenjivanja i evaluacije
- Obuka (osposobljavanje) nastavnika za primenu interaktivnih metoda orijentisanih prema učeniku;
- Obuka školskih upravitelja;

Školska 2002.-2003. Godina

Primena Okvira novog kurikulumuma Kosova i obrazovne strukture 5+4+3 počevsi sa predškolskim i osnovnim obrazovanjem;

- Početak koriscenja novih udzbenika za prvi razred;
- Izrada novih udzbenika za osnovno obrazovanje(za jednu godinu,u odeljenjima 2.-5. razreda skole treba da koriste stare udzbenike iako se nastava odvija prema novom kurikulumu);
- Priprema kurikulumuma nastavnih predmeta za srednje obrazovanje;
- U nekim pilot skolama Okvir novog kurikulumuma primenjivace se u srednjem i srednjem visem obrazovanju
- Priprema skola za produzeno obavezno obrazovanje sa 8 na 9 godina u toku skolske 2003-2004. Godine;

Školska 2003.-2004. Godina

- Primena Okvira novog kurikulumuma i obrazovne strukture 5+4+3 u srednjem obrazovanju;
- Produzenje obaveznog obrazovanja sa 8 na 9 godina;
- Primena novih predmetnih kurikulumuma u srednjem obrazovanju;
- Početak koriscenja novih udzbenika za 2.i 5.razred;

- Priprema novih udzbenika i nastavnih sredstava za srednje obrazovanje(za jednu godinu koristice se stari udzbenici,iako se nastava izvodi u skladu sa novim

- Priprema novih kurikuluma nastavnih predmeta za srednje vise obrazovanje;
- Početak primene eksterne evaluacije na kraju 5-og razreda (test iz predmeta matematika i maternjeg jezika na nivou Kosova);
- Pripreme za početak primene eksternog ispita(završni-maturski ispit),na kraju obaveznog obrazovanja i posle 12-og razreda;
- Nastavak obuke nastavnog osoblja i školskih upravitelja.

Školska 2004.-2005. Godina

- Primena Okvira novog kurikuluma Kosova i obrazovne stukture 5+4+3 na srednjem visem obrazovanju;
- Koriscenje novih predmetnih kurikuluma za srednje vise skole
- Priprema udzbenika za srednje vise obrazovanje (godinu dana skole ce morati da koriste stare udzbenike iako rade po novom kurikulumu
- Uvodjenje završnog ispita (maturski ispit) na kraju 9-og i 12-og razreda;
- Nastavak obuke nastavnog osoblja i školskih upravitelja

3. scenario

Po ovom scenariju, školska 2001.-2002. godina biće pripremna godina (vidi gore) za postepeno primenjivanje Okvira novog kurikuluma Kosova i za izradu smernica za predškolsko obrazovanje i kurikuluma nastavnih predmeta za osnovno obrazovanje.

Školska 2002.-2003. godina biće faza **implementacije** Okvira novog kurikuluma Kosova i nove obrazovne strukture 5+4+3 u različitim oglednim školama.

Školska 2003.-2004. godina predstavljaće početak primene Okvira ovog kurikuluma Kosova i nove obrazovne strukture 5+4+3 u svim školama. Raspored primene bi mogao da bude isti kao i u 2. scenariju.

IX-2. Smernice za prelazni period

Jasno je da će primena Okvira novog kurikuluma Kosova i nove obrazovne strukture 5+4+3 zahtevati mnogo vremena i da ga treba uvoditi postepeno. Bez obzira na to koji ce scenario biti prihvaćen tokom faze implementacije, neke aspekte prelaznog perioda treba uzeti u obzir:

- Okvira novog kurikuluma Kosova i nove obrazovne strukture 5+4+3 neće biti moguće primeniti istovremeno u svim razredima;
- U nekim slučajevima, novi predmetni kurikulumi moraće da se predaju uz korišćenje starih udžbenika;
- Školski kapaciteti(sredstva), materijalni i ljudski resursi neće odgovarati zahtevima novog kurikuluma u svim situacijama;
- Izrada udžbenika zahteva mnogo vremena i oni će biti završeni najmanje godinu dana posle uvođenja novih kurikuluma nastavnih predmeta;

- Aktualne promene u upravljanju školom, ocenjivanje i evaluacija , osposobljavanje nastavnika pre zapošljavanje i uz rad takođe oduzimaju mnogo vremena i ponekad će se desiti tek pošto su izvršene promene kurikuluma.

Uzimajući u obzir sva ova pitanja, treba imati u vidu različite probleme tranzicije i raznih faza, kako bi se pronašla odgovarajuća rešenja:

- U razredima u kojima nisu započete promene kurikuluma, nastavnici će primenjivati nove metodologije nastave sa postojećim kurikulumom.
- Biće izrađene smernice kako bi se postojeći kurikulum prilagodio zahtevima Okvira novog kurikuluma Kosova.
- Biće potrebno izraditi različita učila tako da i učenici, u godinama tranzicije, imaju neku korist od reforme kurikuluma.
- Biće izrađene smernice za period tranzicije koje će pomoći nastavnicima da istražuju međukurikularna pitanja i interdisciplinarnu pristupe u okviru starih predmetnih kurikuluma.
- Ogledne škole funkcionisaće kao centri dobre pedagoške prakse kako bi stimulisale organizaciju skolske mreže radi korisćenja/ razmene iskustava.
- Osposobljavanje nastavnika uz rad (interna kvalifikacija) moraće više da se koncentriše na razvoj veština nastavnika potrebnih za izradu kurikuluma i kao istraživača kako bi se podržavali njihovi naponi na prilagođavanju svojih školskih aktivnosti zahtevima Okvira novog kurikuluma Kosova.
- Biće potrebno ohrabriti škole da pojačaju svoje veze sa društvenom zajednicom kako bi bile jače podržane promene i da promovišu strategije participacije koje će poboljšati kvalitet, pravičnost i odgovornost njihovih obrazovnih usluga.
- Treba izraditi i distribuirati različite informacije i publikacije u cilju povećane svesti društva u odnosu na reformu obrazovanja i priprema društva za uvođenjem novih elemenata u svakodnevni život škole.

Bibliografija

- Amstrong, Th.:** *Multiple Intelligences in the Classroom*, Alexandria, Virginia, Association for Supervision and Curriculum Development ASCD, 1994
- Apple, M. W., Beane, J., B.:** *Democratic Schools*, Alexandria, Virginia, Association for Supervision and Curriculum Development ASCD, 1995
- Barthélémy, D., Ryba, R., Bîrzéa, C., Leclerq, J.M.:** *La dimension européenne dans l'enseignement secondaire*, Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe, 1997
- Beare, H., Slaughter, R.:** *Education for the Twenty First Century*, New York London, Routledge,
- Bermann, S., La Farge, P. (ed.):** *Promising Practices in Teaching Social Responsibility*, State University of New York Press, 1993
- Brady, L., Kennedy, K.:** *Curriculum construction*, Prentice Hall, 1999
- Flinders, D., J., Thornton, S., J. (ed.):** *The Curriculum Studies Reader*, New York, London, Routledge, 1997
- Gashi, S.:** *Shkollat e mesme të Prishtinës 1990/91-1996/97*, Prishtinë, 1997
- Gardner, H.:** *Multiple Intelligences. The Theory in Practice. A Reader*, Basic Books, 1993
- Georgescu, D.:** *The Reform of Education. A Chance for the Change of Mentality*, Bucharest, UMC, 2000
- Giroux, H.:** *Schooling and the Struggle for Public Life. Critical Pedagogy in the Modern Age*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1991 ((2)
- Glatthorn, A., A. (ed.):** *Content of the Curriculum*, Alexandria, Virginia, Association for Supervision and Curriculum Development ASCD, 1995 (2)
- Graves, K. (ed.):** *Teachers as Course Developers*, Cambridge University Press, 1996
- Hare, W. (ed.):** *Reason in Teaching and Education*, Dalhousie University, School of Education, 1989
- Hare, W.:** 'Humility as a Virtue in Teaching' in *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 26, No. 2, 1992, p. 227-236
- Hare, W., McLaughlin, T., H.:** 'Open-mindedness, Commitment and Peter Gardner' in *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 28, No. 2, 1994, p. 239-244
- Hare, W.:** 'Content and Criticism: the Aims of Schooling' in *Journal of Philosophy of Education*, Volume 29, Issue 1, March 1995, p. 47-61
- Harmin, M.:** *Inspiring Active Learning. A Handbook for Teachers*, Alexandria, Virginia, Association for supervision and Curriculum Development ASCD, 1994
- Hyseni, H., Shatri, B., Salihaj, J., Popovci, D.:** *Shifra dhe fakte për arsimin e Kosovës*, Prishtinë, KEC, 2000.
- Koutselini, M.:** 'Contemporary Trends and Perspectives of the Curricula: towards a meta-modern paradigm for curriculum' in *Curriculum Studies*, vol. 5, No. 1, 1997, p. 87-101
- Mahalingam, R., McCarthy, C. (ed.) :** *Multicultural Curriculum. New Directions for Social Theory, Practice and Policy*, New York, London, Routledge, 2000
- Molteno, M:** *Të fillosh I ri*, (parimet dhe praktika në zhvillimin e fmijris së hershme), Prishtinë, Save the Children, 2001
- Musai, B.:** *Psikologji Edukimi - zhvillimi, të nxënët, mësimdhënia*, Tiranë, PEGI, 1999

Nunan, D.: *The Learner-Centred Curriculum*, Cambridge-New York-Port Chester-Melbourne-Sydney, Cambridge University Press, 1988

Ross, A.: *Curriculum. Construction and Critique*, London and New York, Falmer Press, 1999

Ross, W. (ed.): *Reflective Practice in Social Studies*, National Council for Social Studies, Bulletin Number 88, 1994

Stahl, R., J., VanSickle, R., L. (ed.): *Cooperative Learning in the Social Studies Classroom. An Introduction to Social Study*, National Council for Social Studies, Bulletin Number 87, 1994

Starkey, H. (ed.): *The Challenge of Human Rights Education*, London, Cassel, 1991

Tedesco, J., C.: *The New Educational Pact. Education, Competitiveness and Citizenship in Modern Society*, UNESCO, International Bureau of Education, 1997

Torp, L., Sage, S.: *Problems as possibilities. Problem-based Learning for K-12 Education*, Alexandria, Virginia, Association for Supervision and Curriculum Development ASCD, 1998

* * *

*** - *A guide to the Hungarian National Core Curriculum*, Ministry of Culture and Education/Budapest, 1996

*** - *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, Council of Europe, Modern Language division, Strasbourg, Cambridge University Press, 2001

*** - *Community Education. Practical Guidelines for Meeting Local Challenges. Lifelong learning for the Whole Community*, Charles Stewart Mott Foundation

*** - *Consolidated Donor Report for Southeastern Europe*, January-December 2000, UNICEF, 2001

*** - *Final Report - International Seminar on Case Studies in Curriculum Development: Contributions to the Kosovo education reform, Pristina, 2-5 May 2001*, Geneva, UNESCO International Bureau of Education - IBE, 2001

*** - *Framework Curriculum for the Comprehensive School*, Helsinki, National Board of Education, 1994

*** - *Framework Curriculum for the Senior Secondary School*, Helsinki, National Board of Education, 1994

*** - *Guidelines for Curriculum and Textbook Development in International Education*, ED/ECS/HCI, UNESCO

*** - *Il Sistema Educativo Italiano*, Ministero della Pubblica Istruzione, Roma, 1999

*** - *Kurrikuli shkollor*, Instituti I studimeve pedagogjike, Tiranë, Hua Shang International, 1997

*** - *L'adaptation du contenu de l' éducation aux défis du XXIe siècle*, Genève, BIE, juin 1998

*** - *National Core Curriculum*, Ministry of Culture and Education/Hungary, 1996

*** - *Normativ për kuadrin profesional në edukimin parashkollor dhe arsimin fillor*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Kulturës:,1997.

*** - *Philosophieren mit Kindern. Jahrgangsstufe 1 bis 4*, Rahmenplan Grundschule, Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, Meklenburg-Vorpommern, Erprobungsfassung, 1999

- *** - *Plani e programi i historisë për shkollat e mesme të përgjithshme- gjimnaze (klasa I, II)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1995.
- *** - *Plani e programi i gjuhës dhe letërsisë shqipe (klasa I-IVdhe V-VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Kulturës,1996.
- *** - *Plani e programi i matematikës për shkollën fillore (klasa I-IV dhe V- VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Kulturës:,1996.
- *** - *Plani e programi i edukatës muzikore për shkollën fillore (klasaI-IV dhe V-VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1996.
- *** - *Plani e programi i lëndës edukatë shoqërore për shkollën fillore (klasaI-IV dhe V-VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1996.
- *** - *Plani e programi I historisë për shkollë fillore(klasaIV-VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1996.
- *** - *Plani e programi i gjuhës angleze për shkollën fillore (klasa V-VIII)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1996.
- *** *Plani e programi i gjuhës angleze për gjimnaze, 1995 dhe shkollat profesionale*, Prishtinë, - Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës:, 1996.
- *** *Plani e programi i arsimit teknik për shkollën fillore (klasa V-VIII)(i ripunuar)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani e programi i gjeografisë për shkollën fillore (klasa:5,6 dhe 7)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani e programi i gjeografisë për shkollën fillore (klasa:8)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani e programi i fizikës për shkollën fillore (klasa6,7,:8) (I ripunuar)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani e programi i sociologjisë për gjimnaz, drejtimi shoqëror-gjuhësor (i ripunuar)*, Prishtinë,1997.
- *** - *Plani e programi i psikologjisë së përgjithshme për shkollat e mesme*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani dhe programi mësimor për lëndët: Bazat e informatikës; Programim me kompjuter 1; programim me kompjuter 2;Bazat dhe struktura e të dhënave (për gjitha tipet dhe drejtimet e gjimnazeve)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit , Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani dhe programi mësimor, lëmi:1.Ndërtimtari, 2.Gjeodezi (ripunim)*, Prishtinë, Republika e Kosovës:Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Kulturës, 1997.
- *** - *Plani e programi i gjuhës dhe letërsisë shqipe për gjimnaze* , Prishtinë,1998.
- *** - *Primary School Curriculum. Introduction/Curaclam na Bunscoile/Réamhrá*, Dublin, Government of Ireland, 1999
- *** - *Programmes de 6e*, Paris, Ministère de l'Éducation Nationale, de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche, Savoir Livre, Centre National de Documentation Pédagogique CNDP, 1996
- *** - *Sektion Berufsbildung*, Wien, Bundesministerium für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten
- *** - *The Curriculum for the 10-Year Compulsory School in Norway*, The Royal Ministry of Education, Research and Church Affairs, 1999
- *** - *The Education System in Slovenia*, Ministry of Education and Sport, 1999

- *** - *Thematic Review of National Policies for Education: Kosovo*, OECD, 2001
- *** - *The National Curriculum*, London: HMSO, Department of Education, England, 1995
- *** - *The New National Curriculum*, Bucharest, Ministry of National Education/Romania, 2000

Dodatak 1 -Lista autora i saradnika

Odeljenje za Obrazovanje i nauku

Michael Daxner-kopredsednik
Naim Rrustemi- kopredsednik
Ed. Burke – zamenik kopredsednika
Bujar Demjaha – Kancelarija za obnovu škola
Rexhep Osmani- zamenik kopredsednika
Andreas Vaszary – biro za izgradnju škola
Hans Schruppf- saradnik za srednjoskolsko obrazovanje
Katarina Ochse – sluzbenik za manjine

UNICEF – Kosovska kancelarija

Ana Lucia D`Emilio- rukovodilac odeljenja za obrazovanje
Afërdita Spahiu
Jeaniene Wright
Mathew Dalling
Thomas Shaffer

Medjunarodni biro za Obrazovanje,(IBE) -UNESCO

Cecilia Braslavski, direktor IBE-a
Massimo Amadio, koordinator programa
Mankolo Lethoko, konsultant

Medjunarodni eksperti ucesnici seminara na temu:”Primeri studija razvoja kurikuluma”,odranog 2 – 5 Maja 2001 godine

Arild Thorbioernsen (Norveska)
Dakmara Georgescu (Rumunija)
Ferran Ferrer (Katalonja/Spanija)
Gary Granville (Irska)
Sulev Valdmaa (Estonija)
Virginia Budiene (Litvanija)

Kadri Metaj
Isa Elezi
Isak Shema
Greta Kaçinari
Seniha Spahiu

Zymryte Limani
Markovic Maja
Ramiz Ivanovic
Laura Krypa
Nazmije Bekteshi
Isak Muratovic
Hajrullah Koliqi
Diell Bakalli
Zana Rudi
Ardita Doda
Alban Zogjani i drugi.

Vodece Agencije

Alexandru Crisan – Finska podrška razvoju obrazovanja na Kosovu
Anette Wendroth – CIDA/KEDP
Axel Sachs – GTZ
Helen Siemens – CIDA/KEDP
Khalil Elian – Svetska Banka/Evaluacija i standardizacija
Mika Kuitunen – Finska podrška razvoju obrazovanja na Kosovu
Pia Hakkari – Finska podrška razvoju obrazovanja na Kosovu
Tuija Pesamaa – Finska podrška razvoju obrazovanja na Kosovu

Ucesnici sastanaka – roditelji

Merita Osmani -Ejupi
Osman Hajdini
Nora Sahatçiu
Xhevat Kadriu
Nexhmi Raçi
Xhevat Syla
Bajram Kastrati
Abdyl Retkoceri
Violeta Baraku
Remzije Haziri
Fehmi Krasniqi
Ilaz Sokoli
Shqipe Abazi

Clanovi omladinskih organizacija

Vjosa Ymeri
Sami Beka
Samir Statovci
Arsim Hamiti

Sulltan Mehmeti
Jeton Bytyqi
Kushtrim Xhakli

Dali su svoj doprinos na obuci Osnovne grupe za kurikulum (Geneva Dec.2001)

Georgette Pugin, upravitelj za Osnovno obrazovanje,, Gjeneva
Drita Veshi, nastavnica, Gjeneva
Liliana Jabif, trener za obuku rukovodilaca, Urugvaj
G. Rulet, teacher, saradnik za razvoj kurikuluma, Gjeneva
M. Resenmund, Cirihi
Darko Strajn, Slovenija
N.Ryser, nastavnik, Vaud
Hugo Labato, ekspert za kurikulum, Urugvaj

Opstinski nacecnici obrazovanja

Zijadin Gashi - Prishtina
Agim Bërdyna – Pec
Ragip Zekolli – Therandë (Suhareka)
Shpejtim Bulliqi – Besianë (Podujevo)
Nazmi Restelica – Kastriot (Obilic)
Maliq Berisha – Kosovo Polje
Murteza Berisha – Mitrovica
Zenun Gjocaj – Vucitrn
Rahim Demiri – Lipljan
Muhamet Bajraktari – Skënderaj-Serbica
Alush Istogu – Drenas (Glllogovac)
Fadil Gashi – Gnjilane
Milaim Elshani – Prizren
Azem Guri – Kaçanik
Shaban Dana – Orahovac
Asllan Krasniqi – Klina
Fatmir Heda – Urosevac
Feti Dashi – Gjakovica
Sabri Morina – Dardanë (Kamenica)
Ali Haxhosaj – Deçane
Selajdin Tafili – Dragas
Ahmet Ahmeti – Shtimlje
Milazim Maraj – Burim (Istok)
Adem Murati – Vitina
Besim Islami – Shtërpce
Igballe Krasniqi – Malishevo

Viši sluzbenik za obnrazovanje

Bedredin Koro
Fehmi Ismaili
Isa Jakupi
Lah Nitaj
Muharrem Peci
Zymryte Limani

Jedinstveni sindikat obrazovanja i nauke Kosova – SBASHK

Ali Shabanaj
Ymer Ymeri

Kosovski Obrazovani Centar - KEC

Dukagjin Pupovci
Halim Hyseni
Jonuz Salihaj

Nastavnici iz Osnovnih skola:

Skola “Meto Bajraktari”
Skola “Elena Gjika”
Skola “Ismail Qemali”
Skola “Hasan Prishtina”
Skola “Mitrush Kuteli”

Nastavnici gimnazija:

“Gjevdet Doda”
“Sami Frashëri”
“Eqrem Çabej”

Albanski/Engleski i Engleski/Albanski

Gresa Sefaj
Nebi Caka

Engleski/Srpski

Ljubica Petrovic

Isa Bajqinca (albanska verzija)
Angela-Ann Vitale (engleska verzija)
Nehar Shiško (za verziju na srpskom)

Tehnicka priprema

Shyqri Nimani

Korektor:

Nebi Caka

Angela-Ann Vitale

Nehar Siško

Anette Wenderoth

Okvir novog kurikulumuma Kosova je dokument za javnu raspravu , a pripremljen je od strane Osnovne grupe za kurikulum koja je osnovana krajem 2000.godine u sastavu Odeljenja za obrazovanje i nauku.Ovaj dokument se daje na javnu raspravu kojaće trajati dva meseca.Pozivaju se nastavnici,učenici,roditelji i drugi zainteresovani za obrazovanje da učestvuju u raspravi i svojim konstruktivnim doprinosom daju primedbe i sugestije radi poboljšanja kvaliteta Okvira novog kurikulumuma kosova kao temeljnog dokumenta politike i reforme obrazovanja.

Ovaj dokument je pisan na tri jezika: Na albanskom,srpskom i engleskom jeziku.Dokument će biti raspolaganju školama i drugim zainteresovanim.

Primedbe i sugestije se mogu dostaviti na sledeće adrese:

G-dja.Luljeta Belegu-Demjaha,službeni saradnik za kurikulum
Odeljenje za obrazovanje i nauku,zgrada Eximkos-a
Bulevar "Majke Tereze",sprat IV
Tel. (038) 504-604/3845
E-mail:lulebd@hotmail.com

Mrs.Dakmara Georgescu,savetnik za kurikulum
UNICEF Kosovo/Department of Edukation and Science,Eximkos Building
Mother Teresa Boulevard,6th floor,room 608
Tel. (038) 504-604/4672
E-mail:dakmara_georgescu@yahoo.com

Svskog petka,od 9,00-12,00 i od 14,00-16,00 članovi Osnovne grupe kurikulumuma biće na raspolaganju zainteresovanim licima i subjektima koji žele da izraze svoje mišljenje u vezi ovog dokumenta(lica za kontakt:Ramush Lekaj i Mehmet Guri,tel. (038)504604/3845,E-mail:ramush@hotmail.com i mehguri@yahoo.com).

Sve primedbe i sugestije treba poslati na adresu :Odeljenje za obrazovanje i nauku do 15.novembra 2001.godine,i treba da se usmere na sledeća pitanja:

- Šta je vredno u Dokumentu i treba zadržati ili dopuniti?
- Šta treba menjati u Dokumentu,a odnosi se na:sadržaj,jezik,formulacije,strukturu i drugo?
- Šta nedostaje u Dokumentu?

Dostavljene primedbe i sugestije biće evidentirne,narocito one koje se odnose na poboljšanje kvaliteta Okvira kurikulumuma Kosova,a predlagaći dopuna koje budu prihvaćene biće predstavljeni u listi saradnika zavšne verzije kurikulumuma.

Kraća verzija ovog dokumenta je u pripremi,kao i terminološki rečnik reči i izraza korisćenih u Dokumentu.Ovi dokumenti, na vaš zahtev, mogu se dobiti ili dostaviti.Zahtevi se upućuju na adresu Osnovne grupe ,a date su u ovom tekstu.